

FOLKBILDNINGSRÅDET UTVÄRDERAR — NO 1 2017

Cirkeldeltagare från andra länder

Publicerad av Folkbildningsrådet
FÖRFATTARE: Anita Nordzell, Marie Håkansson,
Jocke Kellokumpu, Klas Rydenstam
OMSLAGSILLUSTRATION: Emma Hanquist
TRYCKERI: Billes Tryckeri, 2017
ISBN: 978-91-88692-64-1
www.folkbildningsradet.se

Folkbildningsrådets reflektioner

FOLKBILDNING FÖR ETABLERING PÅ LÄNGRE SIKT

I rapporten *Cirkeldeltagare från andra länder* presenteras en utvärdering som genomförts bland studieförbundens utrikes födda cirkeldeltagare.

Under 2016 var nästan 320 000 av studieförbundens cirkeldeltagare, ca 120 000 personer, födda i andra länder än Sverige. Det motsvarar 19 procent av samtliga deltagare och det är en något större andel än de som är utrikes födda i befolkningen – 18 procent. Under en följd av år har de flesta studieförbunden arbetat strategiskt för att öka andelen utrikes födda bland sina cirkeldeltagare.

Detta har skett samtidigt som studieförbund och folkhögskolor är djupt engagerade i de flyktingar som söker asyl i Sverige. För fler än 100 000 av de som sökt asyl här under åren 2015–2017 har studieförbund och folkhögskolor fungerat som en väg till samhällsgemenskap. Insatser erbjuds med stöd av ett anslag som riksdagen beslutade om 2015, för folkbildningens arbete med asylsökande och med personer som har fått uppehållstillstånd men bor kvar i Migrationsverkets anläggningsboenden. Anslaget används för att stärka deltagarnas kunskaper i svenska och om det svenska samhället, och för att främja deltagande i arbets- och samhällslivet.

Folkbildningen bidrar också i nästa fas, när beslut om uppehållstillstånd är fattat. Folkhögskolorna har sedan 2014 erbjudit etableringskurser, som innebär ytterligare steg på vägen mot etablering i samhället och på arbetsmarknaden. Kurserna genomförs i samverkan med lokal arbetsförmedling. De är sex månader långa och innehåller studier i svenska och har arbetsförberedande och orienterande inslag. Under 2016 deltog ungefär 3 500 personer i etableringskurser vid totalt 106 folkhögskolor.

Men den här rapporten handlar som sagt inte om asylverksamhet eller särskilda etableringsinsatser. Vid sidan av de riktade insatserna och uppdragen inom asyl- och etableringsområdena är det viktigt att uppmärksamma

studieförbundens arbete inom ramen för det ordinarie folkbildningsanslaget som under en lång tid har skett, och fortfarande sker, tillsammans med människor som flyttat till Sverige från andra länder. Det är en omfattande verksamhet.

Med studiecirkeln som bas kan deltagarna bygga nätverk och etablera kontakter med föreningsliv och arbetsmarknad. I det här mer reguljära folkbildningsarbetet sker etablering på längre sikt.

IDENTITET OCH SJÄLVKÄNSLA I MÖTET MED ETT NYTT LAND

I 68 procent av alla cirklar som studieförbunden genomförde 2016 var inrikes och utrikes födda deltagare skilda åt. I 52 procent av alla cirklar fanns enbart inrikes födda deltagare och i 16 procent enbart utrikes födda. I övriga 32 procent blandades deltagare från Sverige och andra länder.

I den här utvärderingen ingår enbart cirklar där alla, eller nästan alla, är födda utanför Sverige. I flera av cirklarna har deltagarna dessutom haft liknande bakgrund. Det beskrivs som betydelsefullt. Att få vara med människor som talar samma språk och som har liknande bakgrund, etnicitet och kultur bygger självkänsla. Man blir sedd som den man är, får sin identitet stärkt.

I andra cirklar var blandningen större. Utrikes födda deltagare utgör inte en homogen grupp. Här ingår kvinnor och män från olika länder och kulturer, med olika språk och olika religiös tillhörighet. Författarna talar om *grupper av mångfald*, där det som förenar inte är ett gemensamt språk, en gemensam nation, kultur eller religion. Här består den gemensamma identiteten i att deltagarna inte är födda i Sverige.

Cirkelstudierna ger för nästan samtliga träning i att tala svenska. Men kanske ännu viktigare är att sammanhållningen inom cirkeln fungerar som ett stöd som ger kraft att öppna sig mot samhället, och knyta kontakter där man kan utvecklas utbildningsmässigt och yrkesmässigt. Två begrepp som återkommer i deltagarintervjuerna är *nyfikenhet och intresse*.

I cirklarna handlar många samtal om hur det svenska samhället fungerar. Deltagarna informerar sig om och diskuterar regler och lagar, värderingar och synsätt. Man pratar om institutioner och organisationer, och om hur svensk familjelagstiftning, utbildningssystem, studiestöd, skola och arbetsliv fungerar. Samtal med landsmän som bott länge i Sverige fungerar som en introduktion för dem som kommit mer nyligen och bidrar till att skapa förståelse för samhället.

Cirklarna kan också bidra till handlingskraft och egenmakt. Cirkeldeltagande höjer t.ex. inte den formella utbildningsnivån men kan inspirera deltagarna att söka sig till andra utbildningar. Cirkeln kan också fungera som förberedelse för, komplettering till, och stöd i formella studier.

I utvärderingen ges flera exempel på hur cirklar och föreningar ger tillgång till nätverk med möjligheter för deltagaren att knyta kontakter med andra föreningar, organisationer, myndigheter och utbildningsanordnare, att påverka sin livssituation – sitt bostadsområde och lokalsamhälle – och att delta i kulturverksamhet.

FOLK UTANFÖR FOLKBILDNINGEN

Cirkeldeltagare från andra länder handlar om människor som redan har hittat till folkbildningen och engagerat sig där, och den visar på vilken betydelse som deltagandet kan ha. Men hur är det med dem som inte deltar? Vilka är dom? Dom som går miste om det lärande, erfarenhetsutbyte och den åsiktsbildning som sker inom folkbildningen och i föreningslivet? Som inte finns med i de nätverk som skapas här?

Folkbildningsrådet genomförde under 2016 en undersökning bland dem som står utanför studieförbundens verksamheter. I rapporten *Folk utanför folkbildningen* identifieras ett antal grupper där sannolikheten att stå utanför studieförbundens verksamheter är större än på andra håll; personer som inte är föreningsaktiva; ensamstående kvinnor med barn; män i de tre storstädernas förorter; ålderspensionärer i storstad, större städer och förorter; kvinnor över 65 år med enbart grundskola, respektive med en årsinkomst under 100 000 kr; medelålders män med enbart grundskola.

Även i rapporten *Cirkeldeltagare från andra länder* uppmärksammas de som oftare än andra står utanför – den här gången bland landets utrikes födda invånare:

- Kvinnor i 20–40-årsåldern deltar i mindre utsträckning än yngre och äldre.
- Kvinnor och män från EU-länderna utom Norden, samt från Asien och män från Norden, är svagt representerade.
- Kvinnor och män som förvärvsarbetar deltar i mindre utsträckning än övriga.
- Kvinnor och män som invandrat under senare år (år 2011 och senare) deltar i mindre utsträckning än de som bott längre i Sverige.
- Kvinnor och män i Stockholm och Sydsverige deltar i mindre utsträckning än de som bor i andra delar av landet.

- Invånare i landsbygdskommuner med besöksnäring och pendlingskommuner nära storstäder deltar i mindre utsträckning än i andra kommuner. Detta gäller i någon mån även invånare i landets tre storstäder och pendlingskommuner nära större städer.

I intervjuerna framkommer dessutom att det är viktigt att ge ensamstående mammor möjlighet att delta i föreningslivet, att kvinnor med små barn mer än andra riskerar att bli isolerade i sina hem utan möjlighet att lära sig svenska eller ta del av samhällslivet.

Förväntningarna på folkbildningen har höjts under senare år. Regeringen har både formulerat ett mål för folkbildningspolitiken som betonar allas möjligheter att delta, och markerat att det statliga folkbildningsanslaget ska användas för att nå en ökad mångfald människor. Folkbildningen är en demokratisk resurs som ska bidra till ett Sverige som håller samman.

När studieförbunden har i uppdrag att öka mångfalden bland sina deltagare är det bland annat till grupperna ovan som man kan behöva söka sig.

NÄRA ANKNYTNING TILL DET CIVILA SAMHÄLLET

I den här utvärderingen ingår nästan enbart cirklar som studieförbunden arrangerar tillsammans med olika föreningar. Det är ett urval som illustrerar studieförbundens nära anknytning till det civila samhället.

Studieförbundens samarbete med medlemsorganisationer, samverkansorganisationer och andra lokala föreningar omfattar tusentals organisationer. Samarbetets omfattning har dessutom ökat de senaste åren, från i genomsnitt 74 procent 2012 till 84 procent 2016 (mätt i antalet studietimmar i cirkelverksamhet och annan folkbildningsverksamhet). Andelarna varierar från 58 procent till 99 procent mellan studieförbunden. Tre av dem genomför nu nästan all sin verksamhet, 97–99 procent, tillsammans med andra organisationer.

Utvärderingen visar hur studiecirklar kan utgöra en del av föreningslivet. För många av deltagarna finns inga skarpa gränser mellan cirkeldeltagande och andra föreningsaktiviteter. Cirkelverksamhet och föreningsliv flyter samman, flera av de som intervjuats beskriver föreningen som primär. Att delta i en studiecirkel blir för dessa en del av föreningsengagemanget.

Samverkan med det övriga civila samhället är avgörande för studieförbundens möjligheter att finnas i hela landet och nå ut till en ökad mångfald människor. Samverkan ger folkbildningen en idémässig förankring och pluralism som saknar motsvarighet i andra delar av utbildningssystemet. Och den som

är föreningsaktiv får i och med studieförbunden tillgång till ytterligare resurser och arenor för sitt engagemang.

Samtidigt behöver studieförbunden arbeta aktivt för att även nå människor som inte är föreningsaktiva. I dag står dessa oftare än andra utanför studieförbundens verksamheter.

Sammanfattning

Folkbildningsrådet genomför med jämna mellanrum utvärderingar bland studieförbundens cirkeldeltagare. Fem sådana har utförts sedan 1994. Den senaste, *Cirkeldeltagare efter 65 – livskvalitet och aktivt medborgarskap* (Folkbildningsrådet, 2014a), är den första rapporten i en serie med fokus på olika grupper av cirkeldeltagare. *Cirkeldeltagare från andra länder* är den andra rapporten i serien.

Utvärderingens frågeställningar har varit:

- att utvärdera studiecirkelnas samhällsvärde, det vill säga hur de relaterar till statens fyra syften med stödet till folkbildningen
- att utvärdera nya metoder för cirkeldeltagarundersökningar
- att få en fördjupad kunskap om målgruppernas villkor inom studiecirkeln
- att undersöka vilka grupper inom respektive målgrupp som är en del av studieförbundens verksamhet, respektive vilka som står utanför

Statistiskt underlag från studieförbunden och SCB har använts för att undersöka vilka av landets utrikes födda invånare som deltar i cirkelverksamhet och vilka som står utanför. Statistiken visar bland annat att under 2016 fanns i Sverige drygt 1 600 000 individer som var utrikes födda. Ungefär 7 procent av dessa deltog i cirkelverksamhet (drygt 112 000 individer). 93 procent av den totala populationen utrikes födda invånare deltog alltså inte.

Statistiken visar att:

- Utrikes födda kvinnor deltar totalt sett i större utsträckning än män.
- Studieförbunden tycks nå yngre män och kvinnor (upp till 19 år) och de med utbildning kortare än 9 år, samt personer med tillfälliga arbeten och begränsade inkomster, i större utsträckning än andra.
- Väl representerade i cirkelverksamhet är utrikes födda som bor i östra och norra Mellansverige samt övre Norrland, men också i landsbygdskommuner, lågpendlingskommun nära större stad samt större städer. Studieför-

bunden när utrikes födda invånare i högre utsträckning i större städer än i storstäder.

- Grupper som är mindre representerade i cirkelverksamhet är kvinnor i åldern 20–44 år samt förvärvsarbetande kvinnor. Här kan man tänka sig att de två grupperna i viss utsträckning representeras av samma individer.
- Andelen utrikes födda deltagare i cirkelverksamhet i åldrarna 15–64 år bland de utrikes födda i befolkningen, är större än motsvarande andel utrikes födda deltagare i samma åldrar (gäller både män och kvinnor).

Tyngdpunkten i datainsamlingen har legat på intervjuer med cirkeldeltagare. Deltagarna har framför allt intervjuats i grupp, i så kallade fokusgruppsintervjuer. Vid ett par tillfällen har deltagarintervjuer genomförts enskilt, och i några fall har cirkelledare intervjuats per telefon.

I sina slutkommentarer lyfter författarna fram följande iakttagelser:

- Många uttalanden som handlar om individernas möjligheter att finna styrka och självkänsla genom cirkeldeltagande. Att bli stärkt som individ – bevarandet eller utvecklandet av den egna identiteten – ger förutsättningar för att öppna sig mot samhället mer generellt och även att identifiera sig med andra grupper.
- Många studiecirkel och föreningar kan karaktäriseras som grupper av mångfald, då deltagarna består av olika etniska grupper och talar olika språk. Ibland är svenskan det enda gemensamma språket. Deltagare berättar hur de lär sig om andra etniska gruppers värderingar, kultur, samhälle och traditioner. Det sammanbindande är inte alltid ett gemensamt språk, en gemensam nation, kultur eller religion. I vissa fall är det olikheterna som förenar.
- Föreningsdeltagandet är viktigt för många cirkeldeltagare. Vissa ser föreningen som en utökad familj. Föreningar beskrivs i intervjumaterialet ofta som en ingång till en gemenskap där cirkeldeltagande utgör en del. Men de intervjuade har också beskrivit hur föreningsengagemanget har startat i och med att man anmäler sig till en cirkel. Frågan har väckts om föreningslivet spelar en större eller annan roll för utrikes födda cirkeldeltagare jämfört med dem som är födda och uppvuxna i Sverige.

Summary

The Swedish National Council of Adult Education (Folkbildningsrådet) conducts periodic surveys of participants in the Swedish Adult Education Association's study circles. Five such evaluations have been carried out since 1994. The most recent report, *Study Circle Participants Aged 65 and Older – Quality of Life and Active Citizenship* (The Swedish National Council of Adult Education, 2014a) is the first in a series that focuses on various groups of study circle participants. The second report in the series is entitled *Study Circle Participants from Other Countries*.

The intention of the survey questions is:

- to evaluate the societal value of such study circles (how they relate to the four aims of the Swedish government's subsidies to study associations and folk high schools)
- to evaluate new methods for carrying out surveys of study circle participants
- to gain in-depth knowledge of the target group's relationship to the study circle
- to investigate which groups within the respective target groups are members of the Swedish Adult Education Association and which are not

Statistical data obtained by the Swedish Adult Education Association and Statistics Sweden was used to examine which foreign-born residents participate in study circles, and which do not. The statistics show that in 2016, approximately 1,600,000 of Sweden's residents were foreign-born. Of these, about 7 percent (over 112,000 individuals) participated in study circle activities. This means that 93 percent of foreign-born residents did not participate.

The statistical data indicates that:

- In general, foreign-born women participate more than foreign-born men.
- Swedish study associations seem to have more success in reaching out to younger men and women (ages 19 and younger), those who have less than 9 years of education, and persons employed in temporary jobs who have limited incomes.
- Foreign-born residents who currently live in the eastern and northern parts of central Sweden and in northern Norrland are well represented in study circles. Those living in rural municipalities, suburbs of large towns, and major cities are also likely to be active participants. Swedish study associations are more successful at reaching out to foreign-born residents of large towns than those who live in major cities.
- Women aged 20–44 and working women are less active in study circles. To a certain extent, one may assume that these two groups are comprised of the same individuals.
- The percentage of foreign-born study circle participants aged 15–64 is larger than the percentage of those of the same age group who were born in Sweden (both men and women).

The majority of data was obtained through interviews with study circle participants. Most participants were interviewed in a group setting (so-called “focus group interviews”). In a few instances, participants were interviewed individually, and in some cases they were interviewed by telephone.

In their concluding statement, the authors of the report emphasize the following observations:

- Many of those interviewed assert that study circles create a space in which they, as individuals, can feel empowered and build self-esteem. To become an empowered individual – to preserve or develop their personal identities – gives participants the tools to open up and integrate into society, and also helps them to identify with other groups of people.
- Many study circles and associations can be characterised as being *diverse groups*, because the participants come from a wide range of ethnic backgrounds and speak different languages. Sometimes Swedish is the only common language. Participants state that the groups give them the chance to learn about the values, cultures, communities, and traditions of other ethnic groups. It is not always a common language, nation, culture, or religion that binds people together. In some cases, it is our differences that unite us.

- Association participation is important to many study circle participants. Some see the association as a kind of extended family. In many interviews, associations were described as a gateway to a community in which study circle participation plays a part. Interviewees also described how their involvement in the association started with registering to join a study circle. This raises a significant question: Might associations play a larger or different role in the lives of foreign-born study circle participants compared to those who were born in Sweden?

Innehåll

Folkbildningsrådets reflektioner	3
Sammanfattning	9
Summary	11
1 Inledning och bakgrund	17
1.1 Utvärderingens frågeställningar	18
1.2 Metod och urval	19
1.3 Presentation av cirkeldeltagare, cirklar och föreningar	21
1.4 Disposition	21
1.5 Folkbildning, studiecirklar och utrikes födda cirkeldeltagare	22
1.6 Utrikes föddas cirkeldeltagande i siffror	32
2 Intervjusvar och statens syften	43
2.1 Statens fyra syften med stödet till folkbildningen	43
2.2 Demokratisyftet	45
2.3 Påverkanssyftet	53
2.4 Utbildningssyftet	66
2.5 Kultursyftet	80
3 Sammanfattande analys	91
3.1 Analys och reflektion – med inspiration av begrepp från teorier om socialt kapital	91
3.2 Sammanfattning av studiens resultat utifrån dess frågeställningar	101
3.3 Slutkommentarer	108
Referenser	111
Bilaga A: Frågeguide vid fokusgrupps-/enskilda intervjuer	117
Bilaga B: Teknisk rapport med tabellbilaga	121
Bilaga C: Metodreflektion	159

1 Inledning och bakgrund

Folkbildningsrådet utför med jämna mellanrum utvärderingar bland studieförbundens cirkeldeltagare. Fem sådana utvärderingar har genomförts sedan 1994. Den senaste, med namnet *Cirkeldeltagare efter 65 – livskvalitet och aktivt medborgarskap* (Folkbildningsrådet, 2014a) utgör den första delen i en serie med fokus på olika grupper av cirkeldeltagare. *Cirkeldeltagare från andra länder* är den andra rapporten i serien. Kommande två studier avser att ge fördjupad kunskap om deltagare med funktionsnedsättning, respektive om ungdomar.¹

Andelen utrikes födda deltagare i studiecirkelverksamhet har ökat de senaste åren. År 2013 utgjorde de utrikes födda 16 procent av det totala antalet cirkeldeltagare. År 2016 hade andelen ökat till 18 procent. Av alla utrikes födda invånare i Sverige deltar 7 procent i studiecirkel. Gruppen utrikes föddas deltagande i folkbildning har tidigare studerats i viss utsträckning, dock ej med specifikt fokus på cirkelverksamhet.²

Rapporten som här presenteras bidrar med kunskaper om utrikes födda studiecirkeldeltagares villkor och förutsättningar, samt även deras uppfattningar om studiecirkeldeltagande. Den handlar också om vilka grupper bland landets utrikes födda invånare som deltar i verksamheten och vilka som står utanför.

1 Valet av ungdomar som undersökningsobjekt är än så länge preliminärt.

2 I rapporten från Integrationspolitiska maktutredningens forskningsprogram (Ds 2004:49) presenteras olika studier kring *Föreningsliv, makt och integration*. I början av 2000-talet publicerades studien *Utsatt folkbildning – en studie av studieförbunds verksamhet med invandrardeltagare i utsatta bostadsområden* (Eriksson & Osman, 2003). Denna belyste i första hand studieförbundens möjlighet att verka för en ökad integration. På 1980-talet publicerade Skolöverstyrelsen ett par rapporter från projekt som drivits tillsammans med studieförbunden; *Vuxna invandrare i folkbildningsarbetet och Långsiktiga åtgärder för invandrare inom studieförbunden* (Se Kindblom, 2016).

1.1 UTVÄRDERINGENS FRÅGESTÄLLNINGAR

Förutom den övergripande avsikten att i en serie rapporter fokusera på olika grupper av cirkeldeltagare, har Folkbildningsrådet (2016a) preciserat fyra frågeställningar för dessa studier:

1. Att utvärdera studiecirkelnas samhällsvärde, det vill säga hur de relaterar till statens fyra syften med stödet till folkbildningen.
2. Att utvärdera nya metoder för cirkeldeltagarundersökningar.
3. Att ge en fördjupad kunskap om målgruppernas villkor inom studiecirkeln.
4. Att undersöka vilka grupper inom respektive målgrupp som är en del av studieförbundens verksamhet, respektive vilka som står utanför.

Den första frågeställningen relaterar till statens fyra syften med det statliga folkbildningsanslaget. En viktig del av denna studie är att undersöka hur statens syften görs gällande i utrikes föddas cirkeldeltagande. Det handlar till exempel om i vilken mån cirkeldeltagandet uppmuntrar till ett demokratiskt förhållningssätt, ger deltagarna redskap att påverka sin livssituation, bidrar till att minska utbildningsklyftorna eller ökar delaktigheten i kulturlivet.

Tidigare cirkeldeltagarundersökningar i Folkbildningsrådets regi har framförallt använt enkäter för datainsamling.³ Svarefrekvensen på enkäter har emellertid sjunkit drastiskt sedan början av 1990-talet och metoden anses inte längre ge en godtagbar kvalitet i utvärderingsresultaten. Den andra frågeställningen handlar därför om att pröva och utvärdera nya metoder för deltagarundersökningar. I denna studie används en kombination av fokusgruppsintervjuer, enskilda intervjuer samt statistiskt underlag från studieförbunden och från Statistiska centralbyrån (SCB), vilket är en ny kombination av metoder i Folkbildningsrådets utvärderingar.

Den tredje frågeställningen handlar om att få en fördjupad kunskap om utrikes födda deltagares villkor inom studiecirklar.

Den fjärde frågeställningen innebär att undersöka och analysera vilka av Sveriges utrikes födda invånare som deltar i studiecirklar och vilka som inte deltar. Frågor som är angelägna att belysa är till exempel hur cirkeldeltagandet bland utrikes födda cirkeldeltagare fördelar sig geografiskt, utbildningsmässigt samt köns- och åldersmässigt

3 Utvärderingar av folkbildning i statliga utredningar och statliga myndigheter har dock i hög grad använt intervju som metod, se Lindgrens metautvärdering (Lindgren, 2009).

1.2 METOD OCH URVAL

Folkbildningsrådets studie *Cirkeldeltagare efter 65 – livskvalitet och aktivt medborgarskap* (Folkbildningsrådet, 2014a) har varit en inspirationskälla i arbetet med föreliggande utvärdering när det gäller bakgrund, teoretiska resonemang och även intervjufrågor i relation till statens fyra syften. Till skillnad från *Cirkeldeltagare efter 65* används dock inte enkäter i den här studien. För att få kunskap om deltagarnas villkor och förutsättningar i studiecirkelverksamhet har intervjuer använts.

Intervju som metod

Intervju som metod kännetecknas av att man vill försöka förstå hur människor uppfattar något och vilka betydelser exempelvis studiecirkelverksamhet har i människors liv. Metoden ger kunskaper utifrån de intervjuades perspektiv och skapar ny och fördjupad förståelse. Detta görs med intervjuaren som samtalspartner, men intervjuaren är också den som tolkar, väljer citat och fokus i redovisningarna av intervjuerna. Intervjuresultat kan inte med säkerhet generaliseras.⁴ De intervjuer som genomförts i den här utvärderingen ger däremot fördjupad förståelse om de utrikes födda cirkeldeltagarnas upplevelser av cirkelverksamhet i Sverige.

Intervju som metod är relativt tidskrävande och omfattar oftast färre individer än enkäter. I denna utvärdering har 54 cirkeldeltagare i 11 studiecirkelintervjuats. Deltagarna har framför allt intervjuats i grupp, i så kallade fokusgruppsintervjuer. Vid ett par tillfällen har intervjuer genomförts enskilt, och i några fall har intervjuer genomförts med studiecirkelledare per telefon för att få information om den cirkel intervjuarna ska möta. Det har också hänt att intervjuerna i fokusgrupper följts upp med samtal med cirkelledaren.

I *Cirkeldeltagare efter 65* användes frågor som underlag till en enkät, som i den här utvärderingen omformulerats och redigerats för att användas som underlag i intervjuer. En frågeguide har tagits fram som stöd i samtal med deltagare.⁵ I alla intervjuer utom en har cirkelledare deltagit och vid några intervjuer har en föreningsrepresentant funnits med. Det ämne som varit i fokus för intervjuerna i grupperna har presenterats före intervjutillfället, både för cirkelledare och cirkeldeltagare. De konkreta frågeställningarna har dock inte varit kända i förväg.

⁴ I bilaga C presenteras en metodreflektion.

⁵ Se frågeguide i bilaga A samt ytterligare diskussion i Folkbildningsrådet, 2014a.

De flesta intervjuerna har ägt rum i de föreningslokaler där studiecirkelarna genomförts. I något fall har cirkeln bedrivits i studieförbundets lokal och i något fall i kommunens. Tidsmässigt har intervjuerna tagit allt från några minuter (exempelvis telefonsamtal med cirkelledare) upp till en och en halv timme.

Intervjuerna har spelats in med samtliga intervjupersoners godkännande. Inspelningarna har sedan renskrivits och använts som underlag för analys.

Att presentera citat

De intervjuцитat som presenteras i rapporten har redigerats för att ge ökad läsbarhet. Alla intervjuade förstod relativt väl de frågor som ställdes på svenska, men alla hade inte tillräckligt goda kunskaper i svenska för att göra sin framställning så tydlig att det blir god läsbarhet i utskrivna version.

För att ge en bild av hur deltagarna gemensamt bygger upp förståelse för en frågeställning, och hur de ibland besvarar en fråga tillsammans eller motsäger varandra, presenteras kortare utsnitt av samtal där flera deltagare och även intervjuare uttalar sig.

Urval av intervjuer

Samtliga tio studieförbund ingår i studien. Strävan var att få en geografisk spridning och att olika typer av orter som storstad, förort och mindre ort skulle vara representerade. Representanter för studieförbunden på nationell nivå har föreslagit studiecirkel för intervjuerna. Därefter har intervjuerna tagit direktkontakt med verksamhetsansvarig eller cirkelledare för att boka tid för intervju.

Det har dock inte varit möjligt att i förväg bestämma studiecirkelämne, deltagarnas ålder, ursprungsland eller vistelsetid i Sverige. Trots detta kan man säga att datamaterialet uppvisar en relativt stor variation när det gäller dessa faktorer. Intervjuerna är genomförda under hösten 2016 med deltagare som då deltog i cirkelverksamhet.

Statistik- och registerstudie

För att få kunskap om vilka av landets utrikes födda invånare som deltar i cirkelverksamhet och vilka som står utanför, har statistiskt underlag från studieförbunden samt SCB använts. Framtagna data presenteras i slutet av kapitel 1, under rubriken *1.6 Utrikes föddas cirkeldeltagande i siffror*, samt i bilaga B.

1.3 PRESENTATION AV CIRKELDELTAGARE, CIRKLAR OCH FÖRENINGAR

I denna studie har samtal förts med deltagare och cirkelledare i elva studiecirklar, fördelade över hela landet. De flesta har varit förlagda till storstäder eller till storstädernas förortsområden. Ett mindre antal intervjuer har gjorts i mellanstora städer och på mindre orter. Ämnena i studiecirkelarna har varit skiftande men kan föras in under något av följande ämnesområden: språk, religion, samhällsfrågor och kultur. I några fall har deltagare från olika studiecirklar samlats för att delta i en och samma intervju.

Totalt har 54 cirkeldeltagare intervjuats, 20 kvinnor och 34 män i åldrarna 16–82 år. Av dessa var 15 personer under 25 år, 34 personer var 25–65 år och 5 personer var äldre än 65 år. 14 ursprungsländer är representerade och vistelsetiden i Sverige varierar. En del av dem har kommit till Sverige som barn och vistats i Sverige i princip i hela sitt liv, medan andra anlänt till Sverige som vuxna. Några har varit i Sverige i endast något år medan den som bott här längst längst har varit här i 33 år.

När det gäller sysselsättning konstateras att ungefär hälften av de intervjuade förvärvsarbetade och att ungefär en tredjedel studerade under hösten 2016. Övriga var pensionärer, sjukskrivna eller arbetssökande. Vad gäller utbildning så hade 33 procent en avslutad gymnasieutbildning och 37 procent hade en avslutad högskoleutbildning, antingen från hemlandet eller från Sverige. Åtta unga cirkeldeltagare studerade på gymnasiet.

De flesta studiecirklar som ingått i studien har anordnats i samverkan med en förening. En av cirkelarna har anordnats som ett projekt med en kommun som projektägare.

De tio föreningar som är representerade i materialet vänder sig till personer som invandrat till Sverige eller som har invandrarbakgrund. Tre av föreningarna kan karaktäriseras som etniska, i bemärkelsen att de samlar människor från samma land eller från samma etniska grupp. Fyra föreningar är bildade utifrån religiös grund. Två föreningar har kultur och kulturutövande som sitt huvudsyfte. En förening kan beskrivas som mångkulturell genom att den vänder sig till alla, oavsett ursprung eller religion.

1.4 DISPOSITION

Hittills i detta kapitel har syftet med denna studie beskrivits. Här har också metoderna som använts presenterats, där en av de största skillnaderna mot tidigare undersökningar är att datainsamling genom enkäter helt har frångåtts.

Under rubriken *1.5 Folkbildning, studiecirklar och utrikes födda deltagare* sätts de utrikes födda cirkeldeltagarna i ett större sammanhang, dels genom en generell beskrivning av studiecirklar och cirkeldeltagande, dels genom en historisk tillbakablick på cirkeldeltagandet bland landets utrikes födda invånare. Här görs också reflektioner kring hur politiska ställningstaganden påverkat studieförbundens verksamhet för målgruppen. Ett avsnitt ägnas åt föreningarnas roll när det gäller utrikes föddas cirkeldeltagande. Kapitlet avslutas med statistik som visar vilka grupper bland landets utrikes födda invånare som i större utsträckning än andra deltar i cirkelverksamhet, och vilka som oftare står utanför.

I kapitel 2 *Intervjusvar och statens syften* redovisas cirkeldeltagarnas svar utifrån statens fyra syften med stödet till folkbildningen. Kapitlet inleds med en reflektion över vad det innebär att använda statens övergripande syften som utgångspunkt för analys av empiriskt material. Därefter redovisas deltagarnas berättelser. Kapitlet innehåller många citat, vilket är ett strategiskt val. Citaten är uttrycksfulla och ger information om målgruppens villkor för att delta i cirkelverksamhet. I citaten visas också dialoger mellan deltagare och mellan deltagare och intervjuare.

I kapitel 3 *Analys, reflektion och sammanfattning* presenteras övergripande reflektioner tillsammans med frågeställningar och funderingar som framkommit under analysen av intervjumaterialet. Reflektioner görs i relation till syftena med studien. Resonemang förs kring hinder för att delta i studiecirkel, men också kring vad som kan göras för att inspirera fler att delta i cirkelverksamhet. Föreningarnas och cirkelledarnas roller kommenteras också.

I bilaga A finns en redovisning av cirklar, cirkeldeltagare, föreningar samt frågeunderlag. Bilaga B innehåller en teknisk rapport över statistiskt material som använts i studien och tabeller som tagits fram som underlag för analys. I bilaga C presenteras reflektioner rörande de metoder som använts i studien.

1.5 FOLKBILDNING, STUDIECIRKLAR OCH UTRIKES FÖDDA CIRKELDELTAGARE

Generellt om studiecirklar

En studiecirkel definieras som en liten grupp människor som möts för att bedriva studier och lära tillsammans utifrån sina behov och intressen. Studiecirkeln består av minst tre deltagare och helst inte fler än tolv deltagare. Den

ska bestå av minst tre sammankomster och minst nio studietimmar. Deltagarna ska vara 13 år eller äldre.

Studiecirklar anordnas av de tio studieförbund som finns i Sverige och som uppstår statligt bidrag för sin verksamhet. Förutom studieförbunden får även folkhögskolor ekonomiskt stöd för att bedriva folkbildande verksamhet. De tio studieförbunden tilldelades år 2016 drygt 1,7 miljarder kronor och till de 154 folkhögskolorna anslogs nästan lika mycket. (Folkbildningsrådet, 2016c). De tio statsbidragsberättigade studieförbunden är:

- Arbetarnas bildningsförbund (ABF)
- Folkuniversitetet
- Ibn Rushd
- Kulturens Bildningsverksamhet (Kulturens)
- Medborgarskolan
- Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet (NBV)
- Sensus studieförbund
- Studiefrämjandet
- Studieförbundet Bilda
- Studieförbundet Vuxenskolan

Under 2015 arrangerade studieförbunden 275 500 studiecirklar över hela landet, som engagerade knappt 1,7 miljoner deltagare. Antalet unika personer som deltog i cirkelverksamhet var drygt 620 000 (Folkbildningsrådet, 2016c). En del av verksamheten utgörs av studiecirklar som riktas till allmänheten och presenteras i kurskataloger eller kursprogram. Dessa, så kallade annons-cirklar eller öppna cirklar, utgör en mindre del av den totala verksamheten, medan cirkelverksamhet i samarbete med medlems- och samverkansorganisationer uppgår till 86 procent (Folkbildningsrådet, 2015b).⁶ En grupp människor kan även starta en studiecirkel på eget initiativ med ett studieförbund som arrangör, så kallade kamratcirklar.

En av grundprinciperna för folkbildningen är att den ska vara fri och frivillig samt utgå från ett aktivt och medskapande deltagande. I skriften *Folkbildningens frihet och värde* (Folkbildningsrådet, 2016b) presenteras ett antal analyser som bland annat behandlar betydelsen av deltagande i folkbildning och folkbildningens arbete i förhållande till statens förväntningar.

6 Mätt i studietimmar.

Där konstateras att samtliga politiska partier värnar om folkbildningen och ser dess verksamhet som något som stärker demokratin. ”Statens anslag till folkbildningen åtnjuter ett starkt och betydande partipolitiskt stöd i Sveriges riksdag” (Folkbildningsrådet, 2016b, s 56–59). Enligt denna skrift kan principen om folkbildningens frihet vara komplicerad att förena med den statliga styrningen. Dels ska folkbildningen forma sin egen verksamhet utifrån den inriktning och policy som respektive studieförbund eller folkhögskola har, dels ska man uppfylla statens förväntningar som presenteras i propositioner och andra styrdokument.

Följande avsnitt speglar statens förväntningar på studieförbunden när det gäller gruppen invandrare/utrikes födda invånare i Sverige, och visar hur studieförbunden genom åren har anpassat sin verksamhet utifrån rådande invandrings-, integrations- och migrationspolitik.

Utrikes födda deltagare i studiecirklar – en tillbakablick

Studieförbunden har under lång tid bedrivit verksamheter som har haft den utrikes födda befolkningen i Sverige som målgrupp. Allt sedan efterkrigstidens arbetskraftsinvandring fram till dagens flyktinginvandring har studieförbunden spelat en viktig roll genom att i egen regi, eller i samarbete med olika föreningar, anordna studiecirklar. Svenskundervisning och samhällsorientering har varit vanligt förekommande men även många andra ämnen har varit i fokus i cirkelarna. Studieförbunden har också genom åren haft direkta uppdrag från regeringen att bedriva svenskundervisning, förmedla samhällsinformation och genomföra olika insatser särskilt riktade till den utrikes födda befolkningen i Sverige.

Svenskundervisning

Under efterkrigstiden ökade invandringen kraftigt till Sverige. Från slutet av 1940-talet och fram till mitten av 1970-talet skedde en omfattande arbetskraftsinvandring som svar på en direkt efterfrågan från den svenska industrin (Nilsson, 2004). Många behövde lära sig svenska och det var studieförbunden som tidigt såg behovet och tog på sig rollen som anordnare. Svenskundervisningen bedrevs i form av studiecirklar som var avgiftsbelagda. I en undersökning uppskattas deltagandet till 20–30 procent av de invandrade (SOU 1971:51).

Under 1960-talet restes krav på kostnadsfri undervisning i svenska och från 1965 beviljades studieförbunden statsbidrag för att, som försöksverk-

samhet, anordna avgiftsfri svenskundervisning för invandrare (SOU 1971:51). Fram till 1986, då verksamheten kommunaliserades och fick en läroplan, var det i första hand studieförbunden som stod för svenskundervisningen av den ökande gruppen nyanlända i Sverige. 1973 lagstodgades rätten till 240 timmars svenskundervisning på betald arbetstid, ett krav som drivits hårt av de fackliga organisationerna. Denna lagstodgade svenskundervisning bedrevs i studiecirkelform ute på arbetsplatserna.

I samband med sfi-reformen (svenska för invandrare) 1986 fick kommunerna huvudmannaskapet för den grundläggande undervisningen i svenska för invandrare (SFS 1986:159). En särskild utbildningsform för vuxna infördes och kommunerna fick ansvaret för att anordna grund-sfi inom den kommunala vuxenutbildningen eller på kommunens uppdrag av studieförbund eller folkhögskolor, medan påbyggnads-sfi kunde erbjudas av bland andra studieförbunden (SFS 1986:208). 1991 blev kommunerna huvudmän även för påbyggnads-sfi och en läroplan infördes. Flera av studieförbunden har genom åren bedrivit, och bedriver, sfi-undervisning på uppdrag av kommunerna som en del av sin verksamhet.

Invandrare – en prioriterad målgrupp

Under 1970-talet förändrades invandringen till Sverige från att ha varit nästan enbart arbetskraftsinvandring till en växande flyktinginvandring. 1970- och 80-talen var årtionden som präglades av ökad arbetslöshet med allt större klyftor i samhället och den utrikes födda befolkningen var särskilt utsatt. I regeringens proposition *Om folkbildning* (Prop 1990/91:82) specificerades invandrare som en prioriterad målgrupp för folkbildningens verksamhet. Regeringen menade att folkbildningen hade goda förutsättningar att bryta den negativa utvecklingen genom att särskilt rikta sin verksamhet till:

”de grupper som, av olika skäl, har begränsade möjligheter att delta i studier och kulturverksamhet. Människor med funktionshinder och invandrare som tillhör de tidigare nämnda grupperna är, i sammanhanget, särskilt viktiga målgrupper.” (Prop. 1990/91:82, s 13)

Inom studieförbunden initierades en mängd projekt och försöksverksamheter i syfte att minska segregationen och göra invandrare mer delaktiga i kultur- och samhällsliv. Projektet VIFA, Vuxna invandrare i folkbildningsarbetet, som drevs av Skolöverstyrelsen och studieförbunden tillsammans,

hade som syfte att undersöka invandrares behov av folkbildning. I ett fortsättningsprojekt kallat LINS, Långsiktiga åtgärder för invandrare i studieförbunden, var huvudfrågan hur man bäst kunde nå olika invandrargrupper (Kindblom, 2016).

Tron på utbildning som vägen in i det svenska samhället var stark, och från regeringshåll menade man att studieförbunden och folkhögskolorna var de som hade metoderna och de arbetssätt som var lämpliga.

Folkbildningen har alltid erbjudit dem som har haft kort eller bristfällig utbildning möjlighet att skaffa sig baskunskaper, forma egna uppfattningar och stärka självförtroendet. Ännu finns en stor grupp korttidsutbildade för vilka studiecirkeln eller folkhögskolan är den självklara, och ibland den enda tänkbara, studievägen. (Prop. 1990/91:82, s. 14)

Folkbildningen, och kanske framför allt folkhögskolorna, har genom åren spelat en viktig roll som komplement till den kommunala sfi-undervisningen och vuxenutbildningen.

Ytterligare ett exempel på statens uppdrag till studieförbunden var den speciella satsning som genomfördes 1987, för att stärka invandrarnas ställning och bryta trenden med sjunkande valdeltagande bland invandrare. Riksdagen gav då ett speciellt anslag till studieförbunden för att stimulera invandrare till ökat valdeltagande (SFS 1987:535). I en motion till riksdagen 1988 (Motion 1987/88:Ub317) framhölls dessa studiecirkelars betydelse för att stärka de utrikes födda invånarnas ställning i samhället. Man menade att särskilt stöd för invandrare borde ges kontinuerligt. Det särskilda stödet för att öka valdeltagandet blev dock en engångsföreteelse.

I regeringens proposition *Folkbildning* prioriterades ytterligare en målgrupp, nämligen arbetslösa (Prop. 1997/98:115). Det var en målgrupp som i hög grad inkluderade invandrargruppen. Under lågkonjunkturen på 1990-talet försämrades de utrikes födda invånarnas situation på arbetsmarknaden i flera avseenden. Arbetslösheten steg och sysselsättningsgraden minskade i betydligt större utsträckning än för den inrikes födda befolkningen. I slutet av 1990-talet hade skillnaden mellan utrikes och inrikes födda invånares sysselsättningsgrad ökat till cirka 22 procent (SCB, 2009). Folkbildningen sågs som en viktig aktör i arbetet med att minska klyftan mellan den utrikes och inrikes födda befolkningen och att göra arbetsmarknaden tillgänglig för fler personer med invandrarbakgrund.

Integration

Under 1990-talet lyfts ordet *integration* in i samhällsdebatten. Den tidigare förhärskande assimilationstanken övergavs för en ny syn där man betraktade integration som något mer övergripande. I propositionen *Sverige, framtiden och mångfalden – från invandrapolitik till integrationspolitik* formulerade regeringen denna nya syn så här:

Integrationspolitiken bör tydligt inriktas på förhållanden och mekanismer i hela samhället och inte som den nuvarande invandrapolitiken primärt vara inriktad på invandrare och samhällets relationer till dem. Integrationspolitiken har således både en annan och en betydligt vidare inriktning än den nuvarande invandrapolitiken. (Prop. 1997/98:16, s 99)

Ett resultat av denna nya syn var bildandet av en ny myndighet med uppdrag att ge kunskap om hur integrationen utvecklades i det svenska samhället. Integrationsverket bildades 1998 och skulle även följa upp och utvärdera vad som gjordes på integrationsområdet samt stödja kommunernas insatser för nyanlända invandrare.⁷

Stora förväntningar fanns på studieförbundens möjlighet att bidra till ökad integration. 1996 genomfördes en statlig utvärdering av folkbildningen (SOU 1996:47). Ett av de centrala utvecklingsområden som identifierades var att studieförbunden borde verka för ökad integration, med särskilt fokus på storstädernas utsatta bostadsområden. I propositionen *Folkbildning* förtydligas uppdraget:

Folkbildningen bör fortsätta sina ansträngningar att genom kultur- och bildningsarbete underlätta en integration mellan invandrare och svenskar. Särskilt i storstädernas ytterområden bör folkbildningen, inte minst studieförbunden, ta på sig en stor och viktig uppgift på detta område. (Prop. 1997/98:115, s 43)

Ytterligare en statlig utredning om folkbildningen genomfördes i början av 2000-talet. Flera forskare fick i uppdrag att genomföra olika kartläggningar och studier, där bland annat delbetänkande *Folkbildning och integration* (SOU 2003:108) ingick. I denna studerades studiecirkelarnas roll i integrationsarbetet. I utredarens slutbetänkande *Folkbildning i brytningstid – en utvärdering*

⁷ Integrationsverket lades ner 1 juli 2007.

av studieförbund och folkhögskolor (SOU 2004:30) görs bedömningen att studiecirkelverksamheten knappast leder till ökad integration och det konstateras att många invandrargrupper står utanför de demokratiska strukturer som präglar folkbildningen:

Vi bedömer att folkbildningens organisationer trots omfattande arbete inte lyckats nå fram till ett väl fungerande arbete som svarar emot de krav som integrationsarbetet ställer. Verksamheten präglas i alltför hög grad av ett svenskt perspektiv där andra erfarenheter och kunskaper får alltför liten plats. (SOU 2004:30, s 279)

Det fanns flera skäl till bedömningen. Bland annat poängterades den omöjliga uppgiften för studieförbunden att förändra de samhällsstrukturer som motverkar integrationen. Utredningen menade också att studieförbundens verksamheter sällan blev de mötesplatser som skulle leda till djupare förståelse mellan olika grupper av människor, vilket var en av grundtankarna i integrationsuppdraget.

Politiken syftade till ökad integration och folkbildningen gavs en viktig roll i detta arbete. Begreppet integration är dock mångtydigt och svårtolkat och används på olika sätt i olika sammanhang. En förenklad förklaring är att det kan uppfattas på två skilda sätt. Dels kan det betyda lika tillgång till samhällets positioner och resurser, som utbildning, bostad och arbete – oavsett etnisk bakgrund – en så kallad strukturell integration. En annan tolkning är att integration innebär en ömsesidig förändringsprocess, där människor med olika bakgrunder möts och nya gemensamma värden byggs upp. En sådan så kallad social integration förutsätts leda till ökad tolerans och förståelse mellan människor med olika etnisk tillhörighet (Ericsson & Osman, 2003).

Ökad mångfald

Den politiska agendan har under åren ändrats från en assimilationspolitik – som syftade till att införliva invandrade personer i det svenska samhället, via en integrationspolitik – till dagens mångfaldspolitik, vars bärande idé är att samhället bör eftersträva en variation av olika egenskaper hos individerna i en social grupp. Med mångfald avses ibland enbart etnicitet, men ofta ges begreppet en bredare betydelse och omfattar kön, ålder, sexuell läggning, klass och funktionsnedsättning. I utredningen *Mångfald i högskolan* (SOU 2000:47) menar man att ”när det i dag talas om mångfald handlar det om

mångfald i samhället, vilken väsentligen beror på att det finns många olika sätt att vara människa” (s. 47). Samma utredning hävdar vidare att mångfaldspolitiken handlar om ”att skapa ett samhälle som inte endast är, utan också fungerar mångkulturellt, vilket innebär att mångfald bejakas, främlingsfientlighet bekämpas och ersätts av ökad kulturell förståelse” (SOU 2000:47, s. 50).

Ordet *integration* förekommer sällan i dagens forskning eller debatt. Det svårhanterbara begreppet har tappat sin betydelse och används inte sällan synonymt med *assimilering*, det vill säga att det är de utrikes födda invånarnas anpassning till majoritetssamhället som avses. I denna rapport är begreppet *mångfald* centralt, eftersom det ingår i ett av syftena med statens stöd till folkbildningen, nämligen att ”bidra till att göra det möjligt för en ökad mångfald människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen”.

Prioriterade målgrupper förekommer inte längre i styrdokumentet för folkbildningen. Det gäller såväl utrikes födda invånare som övriga tidigare angivna målgrupper. I den senaste av regeringens propositioner som rör folkbildningspolitiken, *Allas kunskap, allas bildning* (Prop. 2013/14:172) har ett övergripande mål formulerats: ”Folkbildningen ska ge alla möjlighet att tillsammans med andra öka sin kunskap och bildning för personlig utveckling och delaktighet i samhället.” (s.19).

Utifrån politiska beslut anpassar också studieförbunden sin verksamhet, där ett aktuellt exempel på politiskt beslut är det anslag som staten avsatt till folkbildningen för att bedriva verksamhet för asylsökande. Denna målgrupp har tidigare inte haft möjlighet att delta i studiecirkel, men den exceptionellt stora inströmningen av asylsökande under 2015 föranledde staten att gå ut med ett särskilt riktat statsbidrag. För 2015 fördelades 55 miljoner kronor till studieförbunden för att bedriva verksamhet för asylsökande i studiecirkelform. Även personer med uppehållstillstånd som bor på Migrationsverkets anläggningar omfattas. För 2016 har totalt 224 miljoner kronor fördelats till studieförbunden och 38 miljoner till folkhögskolorna för denna verksamhet (Folkbildningsrådet, 2017). Satsningen följs upp under våren 2017.

När det gäller begreppet *utrikes födda* har det använts endast under de senaste två årtiondena mer generellt i myndigheters statistik (Ds 2000:43). Tidigare benämning har framför allt varit *invandrare*, senare kompletterat med kategorin *andra generationens invandrare*. De två begreppen visar att det inte var klart vilka grupper som ingick i kategorin *invandrare*, det kunde vara

både de som var utrikes födda och de som var födda i Sverige av utrikes födda föräldrar. I Ds 2000:43 konstateras att begreppet invandrare är grovt generaliserande och oprecist samt att olika myndigheter använde begreppet olika. I Ds 2000:43 presenteras utrikes födda som ett begrepp som tydligare anger vad som avses.

Utrikes födda cirkeldeltagare och deras föreningar

Folkrörelser och föreningsverksamhet spelar en viktig roll i det svenska samhället. Att engagera sig i föreningar tillsammans med likasinnade är både ett sätt för olika grupper att driva sina intressen och en väg för den enskilde att skaffa sig de kunskaper och erfarenheter som behövs för att framgångsrikt delta i samhällslivet. Föreningslivet ses som en viktig del av civilsamhället och något som gynnar demokratin och bidrar till sociala värden som samarbete, solidaritet och medborgaranda (DS 2004:49).

Föreningar med utrikes födda medlemmar är ofta bildade kring en social gemenskap som kan vara nationell, etnisk, politisk, religiös eller kulturell. Det finns också föreningar som bildas kring ett specifikt intresse, som fiske eller dans, och föreningar som har integration i fokus och som vänder sig både till den utrikes och inrikes födda befolkningen. Föreningarna uppvisar stora skillnader vad gäller medlemsantal, aktiviteter, organisation och stadgar, det är därför svårt att beskriva dem generellt. Att som förening företräda gruppen och tillvarata dess intressen gentemot majoritetssamhället är centralt för några, medan andra snarare är att betrakta som sociala mötesplatser.

Ofta används begreppet invandrarförening för att beteckna en sammanlutning av människor med bakgrund i ett annat land. På Immigrantinstitutets hemsida listas över 3 000 föreningar som går under beteckningen lokala invandrarföreningar.⁸ Begreppet invandrarförening är dock problematiskt då anledningen till att man sluter sig samman i en förening inte alls behöver vara att man är invandrad. Någon exakt siffra på hur stor andel av den utrikes födda befolkningen som är engagerad i någon förening har inte varit möjlig att få fram. Enligt SCB:s statistik är 7 procent av samtliga utrikes födda invånare i Sverige medlemmar i någon kulturförening, att jämföra med drygt 11 procent av de inrikes födda invånarna.⁹

⁸ <http://www.immi.se/organisationer/lokala-foreningar>, 20161025.

⁹ SCB:s statistikdatabas. Medborgerliga aktiviteter, föreningar, efter indikator, utländsk/svensk bakgrund och kön. Andelar i procent och skattat antal i tusental. År 2014–2015.

Odmalm (2004) skriver i *Rapport från Integrationspolitiska maktutredningens forskningsprogram* att invandrarorganisationer ofta har drag som skiljer dem från andra typer av frivilliga sammanslutningar. För det första kan de fungera som en länk mellan ursprungslandet och värdsamhället. För det andra kan föreningen fungera som länk mellan medlemmarna och det svenska samhället genom att föreningen bistår med råd och hjälp som underlättar processen att förstå och ta del av det svenska samhället. För det tredje kan vissa föreningar fungera som språkrör för sina medlemmar och för det fjärde finns det föreningar vars främsta syfte är den etniska grupptillhörigheten.

Samverkan studieförbund och föreningar

Samverkan med ett studieförbund är viktigt för många föreningar och en stor del av studieförbundens verksamhet sker också i samverkan med föreningar. För föreningarna betyder samverkan att de ges möjlighet till finansiellt och pedagogiskt stöd. Studieförbunden kan erbjuda cirkelledarutbildning och hjälpa till med planering och upplägg av en cirkel. De kan bidra med material och erbjuda föreningen tillgång till sina lokaler. Genom studieförbundens krav på redovisning skapas en viss struktur i föreningsarbetet.

I början av 2000-talet publicerades studien *Utsatt folkbildning* (Eriksson & Osman, 2003). Där menade författarna att studieförbunden ofta saknade en tydlig praxis i samarbetet med föreningarna. Invandrarföreningarna var sällan representerade i studieförbundens styrelser och studieförbundens profil och värdegrunder syntes sällan i föreningsarbetet. Samarbetet reducerades därmed ofta till det rent ekonomiska. Sedan dess har flera förändringar skett. Fler statsbidragsberättigade studieförbund har tillkommit, bland annat ett som är grundat av och främst vänder sig till personer med utländsk bakgrund.¹⁰ Idag prioriteras samverkan med föreningslivet och invandrarföreningarna. Mångfaldsarbetet har utvecklats och samtliga studieförbund framhåller vikten av mångfald, mänskliga rättigheter och alla människors lika värde. Många förbund arbetar även aktivt för att motverka rasism och främlingsfientlighet, och för att skapa mötesplatser där människor från olika etniska grupper och olika samhällsklasser kan utbyta erfarenheter och lära av varandra.

10 Ibn Rushd bildades 2001 och blev statsbidragsberättigat studieförbund 2006. Ibn Rushd Studieförbund är ett muslimskt studieförbund som är öppet för alla och som vill verka för att säkerställa demokrati och mänskliga rättigheter och arbeta aktivt för att stärka den svenskmuslimska identiteten.. Kulturens Bildningsverksamhet är Sveriges yngsta studieförbund och bildades 2010.

De så kallade föreningscirkelarna utgör idag en betydande del av studieförbundens totala verksamhet. 86 procent av studieförbundens verksamhet är studiecirkelverksamhet i samarbete med medlems- och samverkansorganisationer. Det finns dock inga siffror på hur stor del av detta samarbete som sker just med föreningar som vänder sig till den utrikes födda befolkningen, men de flesta studieförbunden uppger att de arbetar aktivt för att knyta till sig invandrarföreningar som nya medlems- och samverkansorganisationer. Detta för att öka den etniska mångfalden bland cirkeldeltagare, cirkelledare och studieförbundens anställda och förtroendevalda (Folkbildningsrådet, 2015b).

1.6 UTRIKES FÖDDAS CIRKELDELTAGANDE I SIFFROR

I detta avsnitt redovisas med hjälp av olika datakällor uppgifter om utrikes föddas deltagande i studiecirkel.

Datakällor¹¹

Folkbildningsrådets gruppstatistik är ett register som innehåller de tio studieförbundens verksamhet (STUV-registret). Syftet med registret är primärt att ge underlag för studieförbundens verksamhetsstatistik. Studiearrangemangen kategoriseras bland annat med variablerna studieförbund, ämne, antal deltagare, studietimmar och målgrupp, där den sistnämnda är särskilt intressant för den här studien. Studieförbunden rapporterar arrangemang med utrikes födda, deltagare med funktionsnedsättning och arbetslösa som målgruppsverksamhet. När majoriteten av deltagarna i arrangemanget är att hänföra till någon av grupperna, rapporteras det som tillhörande målgruppen. Registret innehåller inga uppgifter om enskilda individer.

Folkbildningsrådets deltagarstatistik utgörs av aggregerade och sekretessgranskade tabeller. Dessa skapas utifrån studieförbundens deltagarrapportering som kompletteras av SCB med uppgifter om in- utrikesfödd, utbildningsbakgrund, kön och folkbokföringsort. Utifrån den totala insamlingen kan antalet unika deltagare beräknas på olika grupperingsnivåer, där totala antalet unika personer på riksnivå är den högsta. Görs grupperingen av unika deltagare på t ex förbunds nivå, kommer deltagare att kunna ha varit unik i mer än ett förbunds verksamhet och därmed också räknas mer än en gång. Konstruktionen av de aggregerade deltagartablerna begränsar hur variabler kan kombineras till nya tabeller.

¹¹ I bilaga B ges en utförligare beskrivning av datakällorna.

Som komplement till de statistiska uppgifterna ovan har SCB på uppdrag av Folkbildningsrådet upprättat ett avidentifierat individmaterial, vars syfte är att ge en bild av vilka grupper inom den utrikes födda befolkningen som deltar i studiecirkelverksamhet och vilka som står utanför. Variabellistan tar upp ålder, kön, födelseland (grupperat), bostadsort (grupperat) och viss socioekonomisk information med mera. Uppgifterna är hämtade från 2016 års statistik.

Studieförbundens utrikes födda cirkeldeltagare

Deltagarstatistiken visar att antalet utrikes födda personer som deltagit i studiecirkel ökat från drygt 100 000 år 2013 till drygt 110 000 år 2016. Av *diagram 1* nedan framgår att såväl inrikes födda deltagare som det totala antalet deltagare minskat något. Utrikes födda cirkeldeltagare som andel av samtliga deltagare har ökat från 16 till 18 procent under samma tidsrymd.¹²

Diagram 1: Antal unika studiecirkeldeltagare 2013–2016

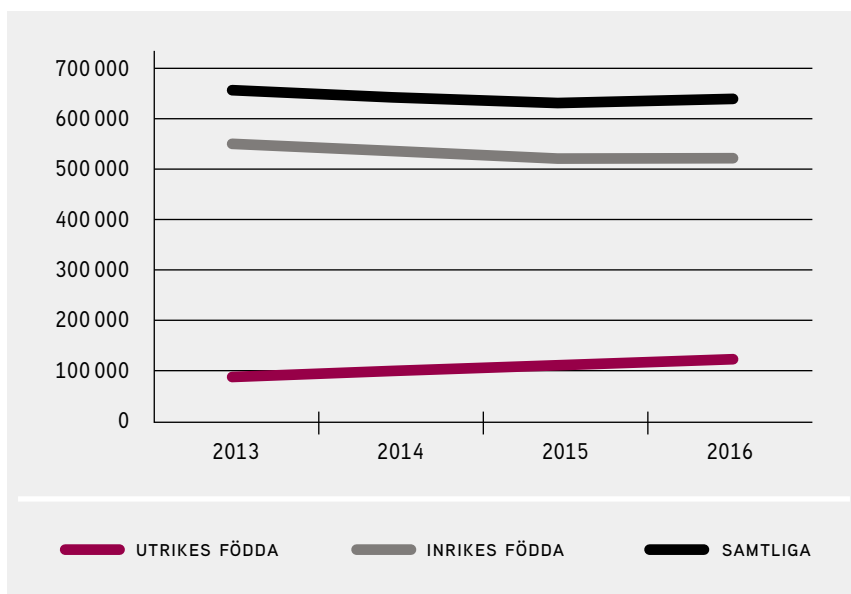
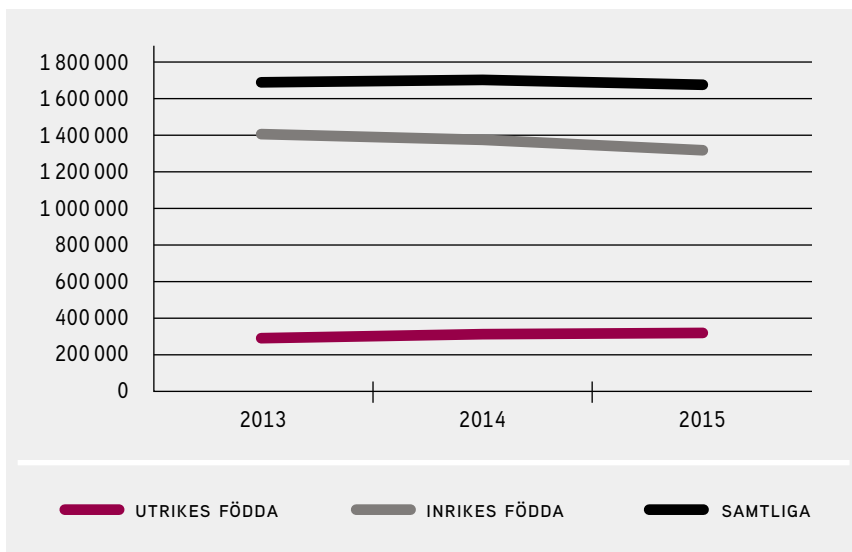

Diagram 2, som bygger på uppgifter från Folkbildningsrådets gruppstatistik, visar att antalet utrikes födda cirkeldeltagare ökat med knappt 50 000 deltagare till dryga 330 000 under tidsperioden 2013 till 2015. Om denna ökning i

¹² Se tabell 1, bilaga B.

stället uttrycks som andelar av samtliga cirkeldeltagare är ökningen från 17 till 20 procent under perioden.¹³

Diagram 2: Antal studiecirkeldeltagare 2013–2015

Notera att antalet utrikes födda cirkeldeltagare är ungefär tre gånger så stort i diagram 2 jämfört med diagram 1. Det betyder att personer som deltar i cirkelverksamheten i genomsnitt deltar i flera (cirka tre) cirklar under ett år.

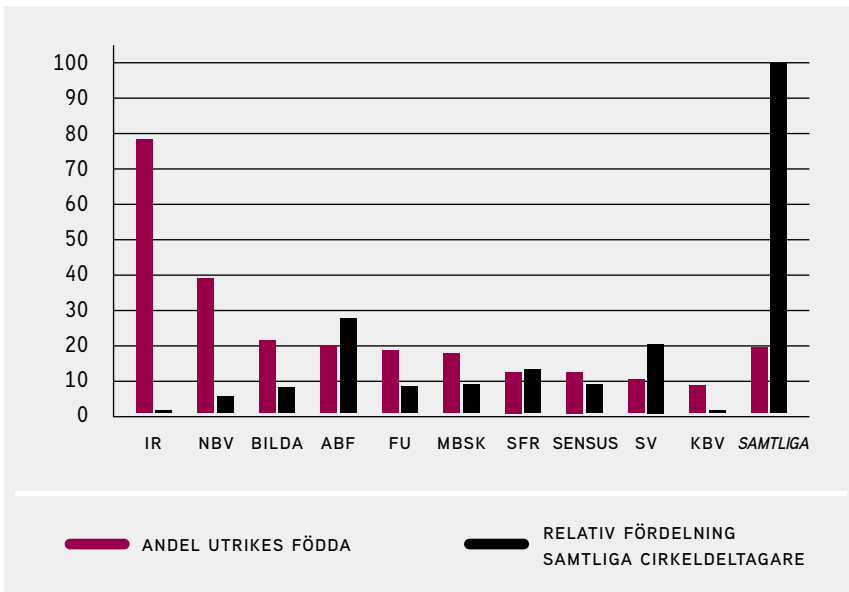
Diagram 2 ger en bild av utvecklingen för studieförbunden sammantaget. I tabell 2, bilaga B, redovisas motsvarande siffror för studieförbunden var för sig.

Av *diagram 3* framgår det att fördelningen av utrikes födda cirkeldeltagare skiljer sig mycket mellan de olika studieförbunden. Exempelvis hade Kulturens Bildningsverksamhet år 2015 500 utrikes födda cirkeldeltagare, jämfört med ABF som hade över 100 000 utrikes födda cirkeldeltagare.¹⁴

¹³ Se tabell 2, bilaga B.

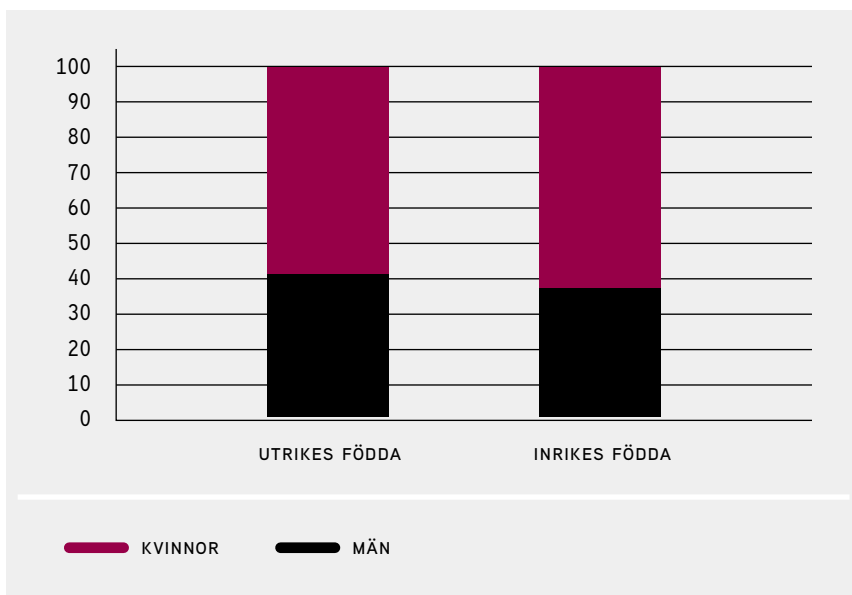
¹⁴ I bilaga B finns tabeller som mer detaljerat visar deltagare i respektive studieförbund. I tabell 3, bilaga B, visas det absoluta antalet och den relativa andelen utrikes födda deltagare i studieförbunden. Även här gäller att uppskattningen av antal utrikes födda deltagare (respektive inrikes födda deltagare) baseras på målgruppen för studiecirkelarna. Man kan notera att Ibn Rushd (som är landets näst minsta studieförbund räknat i antalet deltagare), med knappt 1 procent av samtliga cirkeldeltagare, hade till 99 procent utrikes födda deltagare. ABF, landets största studieförbund, hade 21 procent utrikes födda deltagare, och Kulturens Bildningsverksamhet, som är landets minsta studieförbund, hade 5 procent utrikes födda cirkeldeltagare. Det är också värt att notera att det finns betydande skillnader mellan studieförbunden i förändring över åren (se tabell 2, bilaga B).

Diagram 3: Andel (procent) utrikes födda cirkeldeltagare i de tio studie-förbunden

Av dataunderlaget från SCB framgår att det är kvinnor som dominerar cirkelverksamheten. Av de utrikes födda cirkeldeltagarna var år 2016 58 procent kvinnor och 42 procent män. För de inrikes födda cirkeldeltagarna är skillnaden mellan kvinnor och män än större, 62 respektive 38 procent. Utrikes födda personer som inte deltar i cirkelverksamheten består av näst intill lika stora andelar kvinnor och män. Se *diagram 4*.

Diagram 4: Andel (procent) kvinnor och män i studiecirkelverksamhet

Vilka ämnen man studerar i cirkel varierar mellan utrikes och inrikes födda deltagare. Det framgår av *diagram 5* och *6*, som visar de elva populäraste cirkelämnens för respektive grupp – *diagram 5* för utrikes födda cirkeldeltagare och *diagram 6* för inrikes födda cirkeldeltagare. *Diagram 5* toppas av religionsstudier. Andra vanliga ämnen i studiecirkel där i första hand utrikes födda deltar är humaniora; språk, historia och samhällsvetenskap. Fördelningen mellan ämnena är relativt jämn när det gäller utrikes födda deltagarnas val av studiecirkelämnen.¹⁵

15 Ämnena för studiecirkelarna är klassificerade utifrån den mest detaljerade nivån i den ämneshierarki som studieförbunden tillämpa. Studieförbunden har ingen gemensam tillämpning av systemet eller gemensam definition av ämneskategorierna. Gränsdragningen mellan olika ämnen kan därför vara svår och det finns skäl att tro att systemet inte tillämpas på ett enhetligt sätt.

Diagram 5: Vanligast förekommande ämnen i studiecirklar med utrikes födda deltagare.

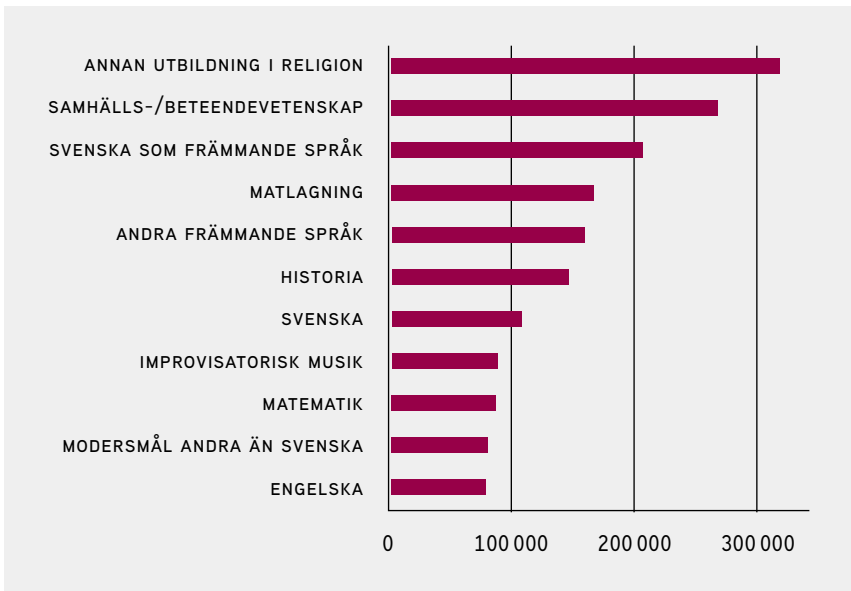
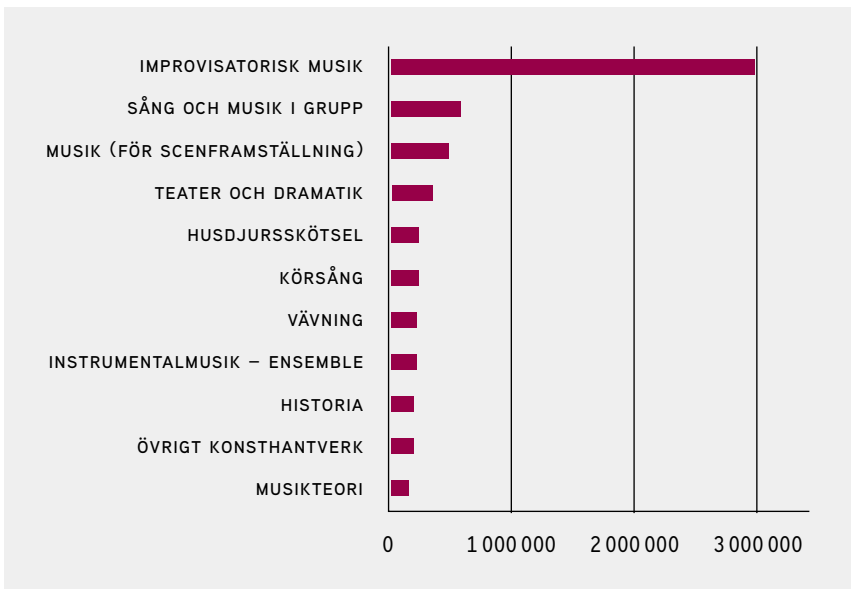

Diagram 6: Vanligast förekommande ämnen i studiecirklar med inrikes födda deltagare.

11-i-topp-listan för inrikes födda cirkeldeltagare toppas av improvisatorisk musik, och generellt karaktäriseras inrikes födda deltagares cirkelämnen av skapande; musik, teater och konsthantverk.

Det kan vara värt att notera att de 11 ämneskategorierna samlar 50 procent av de utrikes födda deltagarnas totala antal studietimmar. Motsvarande andel för de inrikes födda deltagarna är 60 procent (se tabell 5 och 6, bilaga B).

Vilka deltar och vilka står utanför?

Antalet utrikes födda invånare i Sverige som var 13 år och äldre (13 år är gränsen för deltagande i studiecirkel) var i november 2016 drygt 1 600 000 individer. Generellt deltog 7 procent av dessa i cirkelverksamhet (drygt 112 000 individer). 93 procent av den totala populationen utrikes födda invånare stod därmed utanför. Studiecirkeldeltagandet bland den utrikes födda befolkningen skiljer sig åt utifrån exempelvis kön och ålder, men även utifrån demografiska och socioekonomiska variabler. Vissa grupper nås i större utsträckning än andra. Skillnaderna är i många fall små eller relativt små, men ibland betydande. Man kan exempelvis notera att 8,1 procent av de utrikes födda kvinnorna och 5,9 procent av de utrikes födda männen deltog i cirkelverksamhet. Differensen mellan dem är 2,2 procentenheter, vilket kan tyckas vara liten. Om man i stället uttrycker differensen i procentuell skillnad av andelarna deltagare blir skillnaden mycket större, nämligen 37 procent. (8,1 procentenheter är en 37 procent större andel än 5,9 procent). Hur stora andelar av utrikes födda kvinnor och män som utifrån olika variabler stod utanför respektive deltog i verksamheten framgår av tabell 7–14, bilaga B. Nedan ges en sammanställning över de mest framträdande skillnaderna i tabell 7–14:

Grupper som var väl representerade i cirkelverksamheten 2016:

Kön och ålder

- Utrikes födda kvinnor är i högre grad än männen engagerade i studiecirkelverksamhet. (kvinnornas andel är 37 procent större än männens andel)
- Kvinnor och män upp till 19 år deltar i större utsträckning än andra åldersgrupper. (25 respektive 40 procent över genomsnittet för respektive kön).
- Män 20–24 år deltar i högre utsträckning än andra män (nära 40 procent över genomsnittet för män)
- Kvinnor 65 år och äldre deltar i högre utsträckning än andra kvinnor (nära 40 procent över genomsnittet för kvinnor).

Utbildning

- Kvinnor och män med förgymnasial utbildning kortare än nio år är representerade i högre grad än grupper med längre utbildning.

Sysselsättning

- Personer som haft tillfälliga arbeten och begränsade inkomster är väl representerade.

Födelseland/världsdel

- Afrikanska kvinnor och män är mycket väl representerade.
- Nordiska kvinnor är väl representerade.
- Kvinnor och män från Sydamerika är väl representerade.

Invandringsår

- För kvinnor gäller att ju tidigare invandringsår desto större andel deltar i cirkelverksamhet. Andelen är nästan dubbelt så stor för de som invandrade före år 1950 jämfört med nyinvandrade (2011 eller senare). För mäns del finns inte samma tydliga skillnader, men de mest representerade i gruppen har invandrat tidigt (före 1950).

Civilstånd

- Av personer med olika civilstånd är framför allt änkor väl representerade, men även änklingar.

Boenderegion/kommungrupp i Sverige

- Utrikes födda invånare i östra och norra Mellansverige samt övre Norrland är väl representerade jämfört med dem som bor i andra delar av landet.
- Invånare i landsbygdskommuner, lågpendlingskommuner nära större städer, samt större städer, är väl representerade jämfört med andra kommuntyper.

Grupper som var mindre representerade i cirkelverksamheten 2016:

Kön och ålder

- Kvinnor i barnafödande åldrar deltar i mindre utsträckning än yngre och äldre.

Födelseland

- Kvinnor och män från de 28 EU-länderna utom Norden, samt från Asien och män från Norden är svagt representerade.

Sysselsättning

- Kvinnor och män som är förvärvsarbetande deltar i mindre utsträckning än övriga.

Invandringsår

- Kvinnor och män som invandrat under senare år (år 2011 och senare) deltar i mindre utsträckning än de som bott längre i Sverige.

Boenderegion/kommungrupp i Sverige

- Kvinnor och män i Stockholm och Sydsverige deltar i mindre utsträckning än de som bor i andra delar av landet.
- Invånare i landsbygdskommuner med besöksnäring och pendlingskommuner nära storstäder deltar i mindre utsträckning än i andra kommuner. Detta gäller i någon mån även invånare i landets tre storstäder och pendlingskommuner nära större städer.

Kommentarer till utrikes födda deltagares representation i studiecirkelverksamhet
Generellt sett är utrikes födda kvinnor representerade i högre grad än utrikes födda män i cirkelverksamhet. Detta är ett förhållande som gäller även för inrikes födda kvinnor och män. Kvinnor deltar i större utsträckning än män i folkbildningen.

Studieförbunden tycks i större utsträckning nå yngre män och kvinnor (upp till 19 år) och de med kortare utbildning (utbildning kortare än 9 år), samt personer med tillfälliga arbeten och begränsade inkomster.

Väl representerade i cirkelverksamhet är utrikes födda som bor i östra och norra Mellansverige samt i övre Norrland, men också i landsbygdskommuner, lågpendlingskommuner nära större städer samt större städer. Studieförbunden når utrikes födda invånare i högre utsträckning i större städer än i storstäder.

Grupper som är mindre representerade i cirkelverksamhet är kvinnor i åldern 20–44 år samt förvärvsarbetande kvinnor. Här kan man tänka sig att de två grupperna i viss utsträckning representeras av samma individer.

Tilläggs kan att andelen utrikes födda deltagare i cirkelverksamhet i åldrarna 15–64 år är större än andelen inrikes födda deltagare i samma åldrar

(gäller både män och kvinnor). Detta framgår av nedanstående tabell/diagram:

Tabell 1: Åldersfördelning 2016 bland utrikes och inrikes födda studiecirkeldeltagare, efter kön. Procent

ÅLDER	MÄN		KVINNOR	
	UTRIKES FÖDDA	INRIKES FÖDDA	UTRIKES FÖDDA	INRIKES FÖDDA
-19	10	8	8	7
20-24	8	8	5	5
25-44	39	26	33	18
45-64	27	23	30	26
65-	15	35	24	44
Samtliga	100	100	100	100

2 Intervjusvar och statens syften

Detta kapitel har fokus på de utrikes födda cirkeldeltagarnas uppfattningar om sitt cirkeldeltagande i relation till statens fyra syften.

2.1 STATENS FYRA SYFTEN MED STÖDET TILL FOLKBILDNINGEN

Utformningen av den folkbildande verksamheten är en fråga för verksamheterna själva. I samband med folkbildningspropositionen 1989 formulerades dock ett antal syften som motiv för de statliga bidragen till verksamheterna. Syftena har omformulerats genom åren men har i stort sett varit oförändrade sedan 2007. I riksdagens förordning om statsbidrag till folkbildningen 2015 (SFS 2015:218) infördes en smärre ändring av syftesformuleringarna, genom att man tillförde begreppet *ökad mångfald* i det andra syftet. Enligt nuvarande formuleringar ska folkbildningen:

- stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin
- bidra till att göra det möjligt för en ökad mångfald människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen
- bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället
- bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet

De fyra syftena kallas fortsättningsvis *demokratisyftet*, *påverkanssyftet*, *utbildningssyftet* och *kultursyftet*. Folkbildningsrådet ska varje år redovisa till regeringen hur statsbidraget bidragit till att dessa syften uppnåtts. De utvärderingar som genomförs på uppdrag av Folkbildningsrådet ska ta sin utgångspunkt i hur syftena uppfylls i de olika verksamheter som undersöks (Folkbildningsrådet, 2016d).

Att utvärdera intervjusvar i relation till statens syften

Folkbildningsutredningen (SOU 2012:72), som hade i uppdrag att utvärdera det statliga stödet till folkbildningen, menade att statens syften inte i tillräcklig grad varit utgångspunkt för de utvärderingar av folkbildningen som genomförts, trots att man i samma utredning konstaterar att syftena i strikt mening aldrig varit avsedda att utvärderas för sina samhällseffekter. I utredningen konstateras att folkbildning handlar om långsiktiga och komplicerade verksamheter vars effekter på enskilda individer och på samhället i stort inte enkelt kan mätas. Det finns uppenbara svårigheter att klarlägga orsakssamband mellan folkbildande insatser och effekter på både individ- och samhällsnivå. Mätbara effekter är inte heller det som hittills gett legitimitet åt folkbildande verksamhet, i stället har det snarast tagits för givet att folkbildningen ger avtryck i samhällslivet.

En faktor som gör syftena svåra att utreda handlar om att de lyfter begrepp som att *stärka* och *utveckla* demokratin, *påverka* sin livssituation, *skapa engagemang*, *utjämna* utbildningsklyftor, *höja* bildnings- och utbildningsnivån, *bredda* intresset för och *öka* delaktigheten i kulturlivet. De kursiverade begreppen handlar om förändring och om förändring som svårigen går att mäta genom att göra nedslag vid något enstaka tillfälle i verksamheterna eller hos deltagarna (Statskontoret 2016:10). Det krävs studier över lång tid där man exempelvis gör utvärderingar vid ett flertal tillfällen.

En annan faktor som gör utvärdering av syftena komplicerad, är att en del av de begrepp som presenteras inte är enkla att definiera och därmed också svåra att mäta. Exempel på sådana begrepp är demokrati, kultur och bildning som vart och ett kan ges olika definitioner, vilket har påpekats i flera tidigare undersökningar, exempelvis i *Cirkeldeltagare efter 65* (Folkbildningsrådet, 2014a).

En tredje faktor som gör de övergripande syftena svåra att ha som utgångspunkt för utvärdering är att de överlappar varandra. Ett exempel är den första delen av andra syftet: "möjligheten att påverka sin livssituation" är nära knuten till "att bilda sig och utbilda sig" som tredje syftet är inriktat mot. I de intervjuer som genomförts i den här studien finns exempel på att syftena påverkar varandra växelvis, då möjligheten att påverka sin livssituation påverkas av möjlighet att utbilda sig, och att utbildning i sin tur påverkar livssituationen. Ett annat exempel är att beskrivningar av att delta i det lokala samhällets verksamhet eller politiska möten, kan tolkas både utifrån demokratisyftet och den andra delen påverkanssyftet: att skapa engagemang för att påverka samhällsutvecklingen.

2.2 DEMOKRATISYFTET

Det första av statens syften med stödet till folkbildningen är omfattande och kan förstås utifrån flera perspektiv. För det första handlar det om folkbildningens roll när det gäller att stärka och befästa den demokratiska värdegrunden: alla människors lika värde och rättigheter och möjligheten att vara med och bestämma. I detta ingår att främja jämlikhet och jämställdhet och att motarbeta antidemokratiska synsätt. Ett annat sätt att se på syftet är hur folkbildningen förmår att nå de målgrupper som man vill ska engagera sig i folkbildande verksamhet. Ur en demokratisk synvinkel är det en fördel att alla har tillgång till folkbildning, och i det sammanhanget är det viktigt att öka deltagandet i de grupper som i mindre utsträckning än andra deltar i folkbildande verksamhet. Utgångspunkten är att ju fler människor som har tillgång till folkbildningens verksamheter desto fler tillfällen finns att utveckla och befästa demokratin. Ett tredje perspektiv är folkbildningens möjligheter att skapa mötesplatser. Gemenskap och sammanhållning är förutsättningar för ett demokratiskt samhälle, likaså respekt och tillit. När människor med olika bakgrund, erfarenheter och i olika livssituationer möts ges tillfällen till dialog och diskussion, vilket är grunden för en gemensam värdegrund. I regeringens skrivelse *Dialog om samhällets värdegrund* formuleras det så här:

En aktiv dialog om samhällets värdegrund – demokratin och de mänskliga rättigheterna – förutsätter personliga möten och att det finns utrymme för att ventilera frågor om tolkning, intressekonflikter och regelmotsättningar, både i dialog mellan enskilda och mellan enskilda och företrädare för den offentliga sektorn. (Skr 2009/10:106, s. 1).

Demokratisyftet – en portalparagraf

I regeringens propositioner om folkbildning är det just medborgarnas möjlighet att aktivt delta i diskussioner och beslut i samhällsfrågor, men också medborgarnas förutsättningar att delta i samhällslivet, som genomsyrar demokratibegreppet. Lindgren (1999) skriver om den betoning som funnits, både i lagens förarbeten och i folkbildningslitteraturen, på jämlikhet, jämställdhet, utjämning av utbildningsklyftor samt på en breddning av medborgares deltagande inom kulturområdet ”som gynnsamma betingelser eller förutsättningar för ett demokratiskt beslutsfattande” (Lindgren, 1999, s. 225).¹⁶

¹⁶ Hänvisning till prop. 1997/98:115.

Möjligheten till aktivt deltagande i diskussioner, och tillgång till utbildning och kultur, hör till demokratibegreppet. Med andra ord innebär det att påverkanssyftet, utbildningssyftet och kultursyftet kan ses som förutsättningar för att stärka och utveckla demokratin. Demokratisyftet har därmed en särställning. I *Cirkeldeltagare efter 65* beskriver man demokratisyftet som en portalparagraf och att:

... samtliga syftesformuleringar anses kopplade till ett övergripande syfte att bidra till att öka alla medborgares möjligheter att delta i olika aspekter av samhällslivet på jämlik och demokratisk grund. (Folkbildningsrådet, 2014a, sid 34)

I analysen av intervjumaterialet har det också visat sig att många av de citat som redovisas under påverkanssyftet, utbildningssyftet och kultursyftet även har stark bäring på demokratisyftet.

Aktivt medborgarskap

Folkbildningens betydelse för medborgarnas deltagande i det politiska livet framhålls bland annat i regeringens proposition *Allas kunskap – allas bildning* (Prop 2013/14:172). Den folkbildande verksamheten benämns ibland som ”skolor i demokrati”, genom att den antas utveckla förhållningssätt och färdigheter som är viktiga för politiska beslut, och ger stöd åt att främja ett aktivt medborgarskap. Grunden i ett demokratiskt samhälle är medborgarnas aktiva deltagande i samhällslivet och i folkbildningen får deltagarna möjlighet att delta i diskussioner om samhällsfrågor.

I intervjumaterialet finns många exempel på att studiecirkelarna är arenor för diskussioner om samhällsfrågor och politik. I en studiecirkel i samhällskunskap menar deltagarna att deras intresse för det svenska samhället har ökat och att de själva är mycket mer insatta i samhällsfrågor än vänner och bekanta som inte deltar. Deltagarna berättar att de, i jämförelse med sina landsmän i bostadsområdet, har fått större kunskap om vad de politiska partierna står för.

SAMTALSLEDARE: För ni pratar också om olika partier och vad ...

DELTAGARE: Just det. Vad de står för och så. Som jag sa tidigare, de flesta invandrare, vi brukar rösta på Socialdemokraterna, men nu ser jag att många har börjat ändra sig och börjat få ögon för andra partier också, att det finns andra partier i Sverige. (Cirkel 1)

I flera samtal beskrivs den frihet att uttrycka sig och de demokratiska principer som man upplever i Sverige. Ofta ställer man dessa mot förhållandena i det land man kommer från.

DELTAGARE: Och här har man frihet att välja och prata. Och med tiden börjar personen tänka "ja, jag kan göra allt". Det finns ingen som tvingar mig att göra något, eller bestämma över mig. Och det är mycket viktigt för oss. Vissa människor som har kommit från Mellanöstern har inte haft såna rättigheter. (Cirkel 5)

I en annan förening berättar deltagarna att de kämpat för demokratiska ideal i sitt hemland. De demokratiska idealen beskrivs som en del av identiteten, de kopplas samman med svenska ideal och en del av deltagarnas tillhörighet till det svenska samhället.

DELTAGARE: Jag tycker alltså att vår förening, om man tittar på våra medlemmar, är en av de bästa när det gäller integration, eftersom de flesta i gruppen har en bakgrund med någon slags aktivitet i sitt hemland också. Vi alla tror på demokrati, mänskliga rättigheter, och vi tycker att vi är en del av det svenska samhället. (Cirkel 6)

Deltagarna berättade även om sitt tidigare aktiva politiska liv i hemlandet och att den politiska aktiviteten var skälet till att de flytt sitt land. Detta kan ses som ett exempel på aktiva medborgare som deltar i föreningsliv, men där det inte går att fastställa att det är föreningsdeltagandet som leder till aktivitet på andra områden eller tvärtom.¹⁷

En viktig faktor för att kunna delta i diskussioner om samhällsfrågor är att individer i samhället får möjlighet till utbildning. Både bildning och utbildning betraktas som demokratiska resurser och på en generell nivå kan ett nära samband mellan utbildning, bildningsinsatser och graden av demokrati i ett samhälle påvisas, vilket exempelvis konstateras i forskningsrapporten *Studiecirkeldemokratin* (Larsson, 1999).

¹⁷ I studien *Mer engagemang?* (Folkbildningsrådet, 2015c) har von Essen och Svedberg visat att det finns ett tydligt samband mellan ideellt arbete och deltagande i folkbildning och att de båda aktiviteterna förstärker varandra.

I några av intervjuerna kom samtalen in på hur man såg på möjligheten att påverka förutsättningarna i det egna bostadsområdet och hur man som grupp kunde ha inflytande i lokalsamhället. Nedanstående citat kommer från en studiecirkel där man studerar samhällskunskap och där man talar relativt mycket om politik och val, främst om rikspolitik både i Sverige och i hemlandet. Intervjuerna för in samtalet på hur det ser ut på lokal nivå, om det finns möjligheter att påverka det lokala samhället.

SAMTALSLEDARE: Ofta finns det ju saker man vill påverka där man bor. Skola för barnen, bibliotek, affärer, allt möjligt, diskuterar ni såna saker också här?

DELTAGARE: Vi diskuterar det och sen deltar vi i nämndmötet. De har detta en gång i månaden, då har vi lokalträff.

SAMTALSLEDARE: Okej.

DELTAGARE: Och där går vi och ställer frågor till politikerna.

DELTAGARE: Politikerna, ja.

DELTAGARE: Om skolan och ...

SAMTALSLEDARE: Jaha.

DELTAGARE: I och med att det i det här området ..., det händer en del saker, det finns ungdomar som är inblandade i bråk och så där, och kriminaliteten har ökat. Vi säger till politikerna att de måste engagera sig mer i området och man måste satsa mer på skolor och så där. Vårt område hänger mycket efter.

SAMTALSLEDARE: Och då är ni med flera i cirkeln eller hela cirkeln är med när ni går dit?

DELTAGARE: Hela cirkeln och andra cirklar också. (Cirkel 1)

Deltagarna menar dock att responsen från politikerna inte alltid är tydlig. De tycker att politikerna ofta lovar mer än vad de kan hålla. De intervjuade sammanfattar det med att: ”det är så politiker säger”. De avslutar med att ändå konstatera att ”det är bra att vi syns där, att vi är där”.

I en tätort i Mellansverige berättar cirkelledaren, tillika engagerad i den religiösa föreningen, att man är aktiv i det bostadsområde där föreningen är belägen. Den sista tiden har det varit en del incidenter som de boende vill förebygga. Kommunen har då sammankallat föreningar och olika aktörer i samhället för att gemensamt finna lösningar på de problem man ställts inför.

DELTAGARE: Sen har vår förening varit med i föreningsrådet, det handlar om stora bostadsområdet där alla föreningar som finns i det här området är med. Syftet är att vi ska vara med och hjälpa till och förebygga det som händer på andra ställen. Det har ju ändå varit ganska så lugnt. Men nu på sista tiden har det varit lite ... Så att man försöker jobba på det igen, och där kommer kommunen in och vill vara med och ta tag i saker och ting.

SAMTALSLEDARE: Så ni som förening deltar aktivt i ett samhällsarbete där?

DELTAGARE: Ja, ja, ja. För många av de som är med i föreningen bor ju här ute. Det är en bra stadsdel och den vill man bevara. Jag känner stadsdelen sen 33 år tillbaka fast jag inte bor här, men det har varit ett jättebra område och det vill man att det ska förbli. Det bor framförallt en massa svenskar här som måna om området. De har hus, de äger husen.

SAMTALSLEDARE: Men nu menar du att det har blivit vissa problem?

DELTAGARE: Det senaste har varit lite ... Så att nu har kommunen gått in, i förra veckan, i torsdags, ordnades en grupp med folk från skolan, polisen, vårdcentralen, barnvårdscentralen och alla föreningar. Vi var ungefär 61 grupper som representerar olika föreningar eller organisationer. (Cirkel 7)

Demokratiskt ledarskap

En annan del i uttrycket ”skolor i demokrati” är att formerna för aktiviteterna i studiecirklarna ska vara demokratiskt utformade, så att lärande i demokratiskt handlande kan ske även i utövandet i cirklarna. I avsnittet *Arbetsätt och metoder* redovisas senare hur de intervjuade cirkeldeltagarna ser på medbestämmande och delaktighet när det gäller ämnesval, arbetsformer, studiematerial med mera. Nedan beskriver citaten hur man ser på ledning och styrning av såväl cirklar som föreningar.

Nedanstående citat är hämtat från en cirkel i engelska. Cirkelledarskapet går runt bland deltagarna liksom även i föreningen som cirkeln är del av. För närvarande är det en kvinna som är ordförande i föreningen.

DELTAGARE: Vår ambition är att kvinnor ska vara ordförande.

SAMTALSLEDARE: Ja. Vad bra. Men då är det du som bestämmer här nu då, eller? Hur går det till?

- DELTAGARE:** Ja ...
- DELTAGARE:** I dag, menar du?
- DELTAGARE:** Ja, i dag, i den här cirkeln. Det är så att vi alla ska hjälpas åt. På pappret är det jag som är cirkelledare... (Cirkel 6)

Här bedrivs ett demokratiskt arbetssätt i både förening och cirkel när det gäller att hantera ledarskap. Något som också deltagarna förde fram med tydlighet. Detta arbetssätt, det demokratiska förhållningssättet till ledarskap i cirkel och förening, är inte tydligt framfört i alla intervjuer som genomförts. I flera cirklar kan cirkelledaren framstå som den mer framträdande individen som leder cirkeln och ibland även föreningsaktiviteter. Men även i de fallen är man nog med att påpeka deltagarnas möjlighet till medinflytande och påverkan.

- SAMTALSLEDARE:** Men du har alltid varit cirkelledare i den här gruppen?
- DELTAGARE:** Ja.
- DELTAGARE:** I den här gruppen, jajamen.
- DELTAGARE:** Här har det varit så. Och samtidigt ... Det handlar om att man liksom modererar en studiecirkel, och ... Ja, det är bara det. Och det, det är väldigt fritt. Alla kan moderera den här studiecirkeln. Jag behöver inte göra det. (Cirkel 10)

Många av cirkeldeltagarna som ingår i studien är ledamöter eller ordförande i sin förenings styrelse. En del är även engagerade i andra föreningar såsom bostadsrättsförening, lärarförbund, feministisk förening och i barnens skolverksamhet, exempelvis som klassförälder. Detta påminner igen om svårigheten att fastställa om det är studiecirkeln som leder till engagemang i andra sammanhang eller om det är engagerade människor som väljer att delta i studiecirkel.

Folkbildning för alla

Ofta är gränsdragningen mellan vad som är föreningsaktivitet och cirkelverksamhet vag. Föreningarna blir samlingsplatser utifrån etnisk, religiös, språklig eller annan utgångspunkt. Cirkelverksamheten blir ofta en del av föreningslivet, där cirklar startas utifrån behov som föreningsmedlemmarna har. Kunskap om vilka aktiviteter som erbjuds sprids muntligt, man hör helt enkelt talas om något som låter intressant. Många av de intervjuade cirkeldeltagarna berättar också hur de aktivt försöker engagera sina barn, släktingar och vänner.

- SAMTALSLEDARE:** Hur kom det sig att du gick hit?
- DELTAGARE:** Genom kontakter.
- SAMTALSLEDARE:** Ja, de har sagt till dig att du ska komma hit?
- DELTAGARE:** Ja, kom hit.
- DELTAGARE:** Ja, det sprider sig.
- DELTAGARE:** Vi vill också att, vi brukar säga till de andra också om de kan. Ibland kommer de och hälsar på oss. (Cirkel 1)

Nästan alla intervjuade känner till personer som de tycker skulle ha glädje och nytta av att komma till föreningen och delta i studiecirkelar, men som av olika anledningar inte vill eller kan. Några grupper framställs som särskilt angelägna; kvinnor, speciellt ensamstående, och ungdomar.

- SAMTALSLEDARE:** Tycker ni att ni når alla människor som ni skulle vilja att de kommer till en studiecirkel?
- DELTAGARE:** Nej.
- SAMTALSLEDARE:** Är det många som inte kommer hit? Är det svårt att få dem att komma hit?
- DELTAGARE:** Det är en del som har inte möjlighet att gå på grund av de är ensamstående mammor, så de kan inte lämna barnen.
- DELTAGARE:** Men det är många som vill ... Om de skulle få möjligheten, är det många som skulle komma.
- DELTAGARE:** Ja. (Cirkel 1)

I denna förening tror man att många fler kvinnor skulle delta om man kunde ordna barnpassning i samband med studiecirkelarna.

Flera av intervjuerna har skett i föreningslokaler belägna i storstädernas förortsområden. Förortsförhållanden har inte varit tema för samtalen, men vid några tillfällen har ändå samtalen kommit in på rädsla för kriminalitet och den oro många känner för sina ungdomar. Några cirkeldeltagare är engagerade som nattvandrare i sitt bostadsområde.

- SAMTALSLEDARE:** Hur är det med ungdomar? Kommer de till studiecirkelar?
- DELTAGARE:** Vi har inte ... Blandat, men inte ungdom. De är över 24, 25.
- SAMTALSLEDARE:** Ja.
- DELTAGARE:** Men de som är nyanlända, som har fått uppehållstillstånd och som är unga, såna där visar mycket intresse, men de

andra ungdomarna som kanske är födda eller som har varit länge här, de har andra aktiviteter.

SAMTALSLEDARE: Precis. De är inte intresserade.

DELTAGARE: De är inte intresserade, nej. (Cirkel 1)

Aktiviteterna i de invandrarföreningar som ingår i utvärderingen verkar inte attrahera ungdomar. Ett undantag är en stor förening med kristen grund som har en omfattande ungdomsverksamhet. Många av deras studiecirklar vänder sig direkt till ungdomar och de har en ungdomsstyrelse som tillvaratar ungdomarnas intressen.

Mötesplatser för gemensam värdegrund

Att studiecirkeln är en plats för diskussion finns det många exempel på i intervjumaterialet. Inte minst när det gäller jämförelser med hemlandet och Sverige, exempelvis vad gäller regler och lagar, värderingar och synsätt. Samtal med landsmän som bott en längre tid i Sverige fungerar som en introduktion för nyanlända och bidrar till att skapa en förståelse för samhället. Men studiecirkeln är också en plats där människor med olika erfarenheter och bakgrund möts och där diskussionen tillför nya perspektiv.

Samtalen kretsar ofta kring utövandet av religionen och villkoren för muslimer i de olika länderna. I en studiecirkel i koranläsning kommer deltagarna från flera olika länder.

DELTAGARE: Så de enda jag har träffat tidigare är makedonier och albaner, men mestadels så har det varit albaner. Så mest albaner, inget annat. Så när jag kom hit, till Sverige och studiecirkelarna här, så finns det afghaner, det finns någonting som ... Det finns folk från Afrika och Kina och ... (Cirkel 3)

I samband med firandet av högtider tar man i den här föreningen del av varandras matkultur och seder, vilket beskrivs mer i avsnittet 2.5 *Kultursyftet*.

En annan förening har integration som sitt främsta mål. Där strävar man medvetet efter mångfald och anstränger sig för att nå människor med olika bakgrund, även svenskar.

SAMTALSLEDARE: Hur många medlemmar har föreningen då?

DELTAGARE: Typ 370 har vi nu.

- SAMTALSLEDARE:** Och hur många nationaliteter är representerade?
- DELTAGARE:** Vet inte. Våldigt många. Men de flesta är arabiska.
- SAMTALSLEDARE:** De flesta är arabisktalande?
- DELTAGARE:** Ja. Flest arabisktalande. Och de flesta av våra studiecirklar är arabiska faktiskt, det är arabisktalande som kommer. Fastän vi försöker också att nå för vi vill ha den här blandningen, vi försöker att nå ...
- DELTAGARE:** Satsa på ...
- DELTAGARE:** Satsa ...
- DELTAGARE:** ... på andra nationaliteter. (Cirkel 4)

Många föreningar samarbetar med andra föreningar. Det handlar i första hand om att man går samman kring olika kulturarrangemang, vilket beskrivs mer under rubriken *Kultur som mötesplats*. Också detta kan ses som exempel på gränsöverskridande möten som ger möjlighet att föra diskussioner och utbyta erfarenheter med människor som man vanligtvis inte träffar. Så här säger några medlemmar i en etnisk förening:

- DELTAGARE:** Vi är med i idrottsföreningen som ska ... De arrangerar varje år en sådan här idrotts... fotbollsturnering.
- SAMTALSLEDARE:** Okej.
- DELTAGARE:** Och kulturvecka. Där är det också många föreningar som är med.
- DELTAGARE:** Ja.
- DELTAGARE:** Och då kommer tusentals somalier från ...
- DELTAGARE:** Olika länder.
- DELTAGARE:** Olika länder, ja. Finland, Norge, England. De kommer och spelar fotboll här. Så vi är med där och arrangerar möten på kvällarna och lagar mat och sånt där. Och barnen får se hur somalisk musik och kultur och dans är. Så vi engagerar oss också ... Och det är en del aktiviteter. Vi är med i andra föreningar. (Cirkel 1)

2.3 PÅVERKANSSYFTET

I påverkanssyftet kan man se värden som handlar om både individ och kollektiv. Människor ska ges möjlighet att utifrån sitt eget livsprojekt kunna påverka sin livssituation, men också ges förutsättningar och inspiration att bli

aktiva i samhällets gemensamma angelägenheter. Som nämnts tidigare består syftet av två delar som kan sägas hänga samman, men de två delarna kan också sägas påverka varandra i båda riktningar. Att kunna påverka sin livssituation kan ha betydelse för viljan och möjligheten att delta i samhällsliv och samhällsutveckling, och att vara engagerad i samhällsutvecklingen kan i sin tur påverka individens livssituation. Detta syfte knyter också nära an till demokratisyftet, då deltagande i samhällsutvecklingen handlar om att stärka demokratin. Demokratiskt förhållningssätt bygger på enskilda medborgares handlingar och aktiva deltagande i samhällsfrågor.

För gruppen utrikes födda invånare kan det finnas att särskilt fokus på och intresse för att öka kunskaperna om det svenska samhället och att visa olika möjligheter att delta i samhällslivet. Den utrikes födda befolkningen i Sverige är dock inte en homogen grupp. Bland de intervjuade cirkeldeltagarna finns individer som kommit till Sverige som små barn och även de som kommit efter att de pensionerats. Det finns de som varit en kort tid i Sverige och de som varit här länge, några i mer än 30 år. För de som kommit till Sverige i vuxen ålder kan den första delen i påverkanssyftet; att påverka sin livssituation, vara ett skäl till att de lämnat sitt hemland och kommit till Sverige. Människor har övergivit sitt hemland för att förändra sin livssituation och ibland också för att överleva.

Påverkanssyftet är det syfte som flest uttalanden i fokusgruppsintervjuer och intervjuer kan kopplas till, vilket också beskrivits i *Cirkeldeltagare efter 65* (Folkbildningsrådet, 2014a). Samtalen kretsade till övervägande del kring samhörighet med likasinnade. Det stöd man får av att vara tillsammans med vänner, vilket också gör att man mår bra, blir stärkt som individ, växer som människa, får ro i själen, känner trygghet och kan känna att man finns. Man beskriver också vikten av att kunna glädjas men även att sörja tillsammans med andra. Till detta kommer också föreningarnas roll som möjlighet att utbyta kunskaper och erfarenhet om det lokala samhället och om Sverige som helhet. Genom studiecirkeln och föreningslivet ges också möjlighet att påverka lokalsamhälle och lokal politik.

Att stärkas som individ

Att bli stärkt som individ och genom det kunna möta utmaningar i livet, beskrivs ofta som att det sker tillsammans med andra människor, gemenskapen med andra är viktig. Den innebörden påverkar individens växande möjligheter att påverka sin livssituation och i förlängningen skapar det förutsättningar

för att delta i samhällslivet. Men det som individerna talar om kan också beskrivas som identitetsskapande. Man får möjlighet att träffa människor som på något sätt liknar en själv i något avgörande hänseende, kring något som är viktigt i livet. Exempelvis genom en trosuppfattning eller ställningstagandet att man inte tillhör något trossamfund, genom att man har ett gemensamt språk, gemensam etnisk bakgrund eller intresse för att lära sig något nytt.

Många av de intervjuade beskriver föreningen som primär. Att delta i studiecirkel är en del av föreningslivet, men det går inga skarpa gränser mellan cirkeldeltagande och andra föreningsaktiviteter. Speciellt när det gäller påverkanssyftet är skillnaden mellan vad som är studiecirkel och förening otydlig och de båda blandas ofta samman.

Gemenskap och social samvaro

En förutsättning för att utvecklas och stärkas som människa är att man upplever att man är sedd och att ens identitet är bekräftad. Detta kan vara ett centralt behov för de som tvingats lämna det mesta i sitt hemland och ska börja ett nytt liv utan eller med ett fåtal vänner, släkt, kontakter, eller materiella ting. Många deltagare talar om att föreningen ger stöd åt tillhörigheten till en språkgrupp eller en kulturell grupp. Den egna identiteten blir bekräftad och man är en individ med bakgrund, språk och kultur.

DELTAGARE: Föreningen hjälper oss att känna att vi finns. (Cirkel 5)

Det är alltså föreningen som lyfts fram som den viktiga faktorn för att uppleva tillhörighet. Det blir också tydligt i nedanstående svar där det inte är cirkeln i sig, utan kyrkan/föreningen som ger gemenskap.

SAMTALSLEDARE: Vad är det som är bra med att gå i studiecirkel?

DELTAGARE: ... först kommer man till Guds hus och då kommer man närmare Gud. Det är det första. Där finns det en grupp, och man kan skaffa sig vänner och så ... först och främst är det vänner. Och när vi kom hit hade vi inga vänner. Och genom kyrkan har vi fått nya vänner som har hjälpt oss. Om vi behöver någonting, så hjälper de oss. (Cirkel 7)

Cirkeldeltagande och föreningsliv beskrivs ofta som social samvaro och att man är aktiv. Vad aktivitet handlar om skiljer sig åt i olika verksamheter.

DELTAGARE: Och sen en sak som är viktig, den här sociala biten för en del som är ensamma hemma. De har föreningen och en del som mådde dåligt förut har hittat något i föreningen. Här kan de vara aktiva. (Cirkel 6)

Det är en social samvaro som ofta omfattar hela familjen.

DELTAGARE: Och de flesta har också barn i den här gruppen, och det är också bra för barnen att ha ett paraply, om man säger så. ... Det är jätteviktigt för våra ungdomar att veta att föräldrarna är aktiva i en förening som hör till oss, där vi också har språk gemensamt. (Cirkel 6)

I en förening där deltagarna tillhör en minoritet i sitt hemland tar man upp skillnader i levnadsvillkor i Sverige jämfört med i hemlandet, och hur föreningen kompenserar de stora familjer som man levde tillsammans med i hemlandet.

DELTAGARE: Jag vill säga en sak, något jag alltid säger, om du har en glad nyhet och du är ensam, kan du inte glädjas så mycket. När du har en stor familj kan du uttrycka mer glädje, och samma sak om man har sorg. Man sitter hemma dagar och nätter och kanske blir man bara tom. Men har du vänner omkring dig, då blir det också lättare. Så var det i vårt hemland och det är inte lätt för oss när vi kommer från stora familjer som stöder varandra, till att bli ensam här. Men föreningen hjälper mycket faktiskt. (Cirkel 5)

Men cirkeldeltagandet innebär inte bara bekräftelse av den egna identiteten och tillhörigheten i en gemensam kultur. Att gå med i en förening eller börja i en studiecirkel kan också betyda att man får tillträde till en helt ny gemenskap. Mötet med nya människor, nya insikter och tankar kan leda till förändring i livssituationen. En deltagare i en cirkel i koranläsning beskriver det så här:

DELTAGARE: Alltså när jag väl började komma hit så var det sån gemenskap, och det lockade mig. Jag kände att jag kunde vara mig

själv och utvecklas som individ, både när det gäller kunskaper och, hur ska man säga ...

DELTAGARE: Som människa?

DELTAGARE: Som människa, precis.

SAMTALSLEDARE: Vad betyder det, att utvecklas som människa, här?

DELTAGARE: Alltså jag har funnit mitt mål, vad jag ska sträva efter. Hur jag ska vara som människa, mot medmänniskor, hur jag ska vara i samhället. Tidigare var det jobb, komma hem, umgås med vänner, det var inte så mycket mer. Men nu vet jag vart jag ska sikta och hur jag ska ta mig fram i livet. (Cirkel 3)

En ung kvinna som kom till Sverige som liten, berättar också om hur hon mött nya människor genom cirkeln och föreningen, vilket har fått henne att se andra sätt att hantera livet än hon varit van vid.

DELTAGARE: Ja, jag kunde hamnat ... Just då, så umgicks jag med lite sådana där människor. Så det var så bra att jag hade det här (föreningen). Att komma ut från den där orten, förorten, mentaliteten, det är så jävla viktigt. Så kommer man ut hit, börjar träffa andra människor. Du ser ju hur det är, man lär känna nytt folk och man får en inblick i helt andra grejer, hur jag tänker ...

SAMTALSLEDARE: Vad är det för tank då, som du säger, med helt andra grejer, vad tänker du då?

DELTAGARE: Man börjar med språk, allting. Det finns något som heter förortsmentaliteten, det här att vara invandrare, att det är som en bubbla som du är i. Det är som ett fängelse, förstår du? Du är låst till någonting, men det är ju att du inte vet något annat. Det är för att du aldrig blir inbjuden till den där andra världen. (Cirkel 2)

I citatet framträder en bild av att föreningslivet och cirkelverksamheten öppnat en ny värld för den unga kvinnan.

Lugn och ro, kraft och energi

I samtalen framkommer från flera håll att det inte bara är den sociala gemenskapen som upplevs som positiv. Följande citat visar att cirkeldeltagandet

kan skapa lugn och inre frid, och även ge energi och kraft. I en förening med religiös grund representerar deltagarna i samtalet flera olika cirkclar. I föreningen/kyrkan samlas människor från orten, både de som varit länge i Sverige och de som anlant helt nyligen. Här betonar man den andliga aspekten av cirkeldeltagandet.

DELTAGARE: Det handlar inte bara om att äta och fika och såna grejer, utan man behöver också något för själen. Själen behöver lite ro också. (Cirkel 7)

Nedan är det en ung man i en religiös cirkel som uttrycker hur han får ny energi genom att delta i cirkelverksamheten.

DELTAGARE: ... ibland känns det som att man går och fyller på batterierna, för att sen gå hem och liksom ... "Vad var det jag läste där i studiecirkeln?". Det påverkar privat genom att man öppnar boken (Koranen) ännu mer. Man läser mer och är mer intresserad. (Cirkel 3)

Det är inte bara i de föreningar som bildats utifrån en religiös grund som man berättar om att deltagandet leder till inre tillfredställelse och välmående. Några av de intervjuade deltar i musikverksamhet av olika slag, vilket kan vara ett sätt för unga människor att hitta ett sammanhang där man finna uttryckssätt för att utvecklas. Här är det en ung kvinna som beskriver vad deltagandet ger henne.

DELTAGARE: I slutet av dagen, efter all skit man går igenom, så går man hit till studion, man har en fri plats att tala, och så gör man musik och så skapar man någonting. Man går sedan ut därifrån och mår bättre. (Cirkel 2)

En aspekt av cirkeldeltagande och föreningsliv är alltså att det ger något på djupet, en inre tillfredställelse som man bär med sig också utanför föreningslokalen.

Information och erfarenhetsutbyte

I flera av samtalen med cirkeldeltagarna har man gett uttryck för cirkelns el-

ler föreningens betydelse för att lära sig hur det svenska samhället fungerar i frågor som familjeliv, arbetsmarknad, politiskt system och kulturliv. Men även hur man fyller i blanketter till någon myndighet, vart man vänder sig gällande någon särskild fråga, hur det går till i den svenska skolan, hur lagstiftningen ser ut – exempelvis gällande relationen barn-föräldrar. Det är en mängd frågor som uppkommer när man ska introduceras in i det svenska samhället. I föreningen finns möjlighet att träffa människor som varit en lång tid i Sverige och som kan förmedla olika kunskaper.

Studiecirkeln som informationscentral och uttolkare av det svenska samhället I cirkelarna och föreningarna har människor som är nyanlända i Sverige möjlighet att möta de som har mer erfarenhet, det finns en mötesplats. De som varit här längre kan berätta hur man hanterar praktiska frågor i vardagslivet.

DELTAGARE: Vi pratar om allt mellan himmel och jord. Och om man har blanketter man vill fylla i, var de ska skickas, var man ska hänvisa, om man behöver hjälp med till exempel försäkring, skola, allt som har med ... Om man behöver hjälp så kan man hjälpa till.

DELTAGARE: Det är nästan alla frågor, från allt som händer i verkligheten, i skolan eller fritids...

DELTAGARE: Vardagslivet.

DELTAGARE: Ja, vardagen.

DELTAGARE: Sen finns det lite det här med kultur, med traditioner, du vet, hemma är det på ett sätt, ute är det någonting annat, så att det har blivit lite förvirrande. (Cirkel 7)

I ovanstående samtal är det både ungdomar och vuxna som deltar. I slutet av citatet berättar en av deltagarna att man i föreningen kan ta upp sådant som upplevs annorlunda i det svenska samhället.

En av föreningarna i studien kan karaktäriseras som mångkulturell eftersom de samlar medlemmar från olika etniska, språkliga och religiösa grupper. Deltagarna talade om en bred verksamhet med många olika teman och ämnen i cirkelarna. Genom möten med andra människor i föreningen samtalar de om förhållanden i Sverige och får möjlighet att relatera dessa kunskaper till det land där de är födda. De kan få hjälp att hantera krockar och konflikter i mötet med svenska värderingar och normer.

DELTAGARE: Ja. Jag tror det är ett av huvudsyftena med vår förening. Vi sysslar med den, kan man säga, stora frågan om integration ... Jag kan prata om mig själv. Jag kom till Sverige för cirka två år sen. Och den första tiden i Sverige var jag här i föreningen. Vi tyckte att det fanns stora problem för de som kommer till Sverige. Det finns krockar och konflikter mellan värderingar och normer ... det handlar om barn eller familj eller din relation med kvinnor. Så vi började ... (Cirkel 4)

I denna förening lyfte man fram familjefrågorna som speciellt viktiga, och man berättade att det bland de boende i förorten med utländsk bakgrund ofta finns en rädsla och en okunskap vad gäller socialtjänsten. Man tror att barn omhändertaras utan grund. Genom föreningens cirklar i föräldrakunskap kan föräldrarna stärkas i sin relation till barnen och även finna tillit till myndigheter.

DELTAGARE: Vi har tagit upp det här som kan vara så hemskt, att aga barn eller slå barn. Det är inte så vanligt och det är inte så många som gör det. Men det är många föräldrar som när de kommer till Sverige känner sig maktlösa och de är väldigt oroliga. Speciellt när de har ungdomar, eftersom de tror att: "om jag sätter gränser så kan jag förlora barnen", då kan socialtjänsten komma och säga att "vi tar barnen och ni är inte bra föräldrar". Det är många föräldrar som är väldigt oroliga och mår dåligt av det, och sen låter de barnen och ungdomarna vara ute hur länge som helst, hur mycket som helst, göra vad de vill, därför att de tror att de inte får sätta gränser. Genom föreningslivet kan man träffa andra och säga "nej, det här stämmer inte. Tvärtom, vi måste sätta gränser, vi måste hjälpa barnen". Så blir det en mer tydlig bild av vad jag som förälder kan göra och inte kan göra. Och den hör möjligheten finns inte någon annanstans, den finns inte. (Cirkel 4)

Citatet visar hur stor roll man ger föreningen, där deltagarna kan hjälpa varandra att skapa förståelse för det svenska samhället och för myndigheter som exempelvis socialtjänsten. Föreningslivet förs fram som betydelsefullt för individernas vardag både när det gäller att klara av praktiska vardagsproblem och i deras förhållningssätt till det svenska samhället.

Inspiratörer och informatörer

Den kunskap som erhålls i studiecirkelarna verkar ge effekter även utanför föreningslokalerna. I en förening berättar deltagarna att de inspirerar och uppmuntrar sina landsmän till att se och lyssna till svenska nyheter via TV som ett sätt att ta del av och bli en del av det svenska samhället. De intervjuade beskriver också sig själva som mer intresserade av svensk samhällsdebatt än flera av sina landsmän. Cirkeldeltagare och även cirkelledare har i flera fall gett exempel på hur de blir, inte bara inspiratörer, utan också informella informatörer i relation till sina landsmän.

SAMTALSLEDARE: Men det kan vara så då att dina vänner, de kommer till dig och frågar om de inte vet?

DELTAGARE: Ja, ja, ja.

DELTAGARE: Just det, speciellt när du sitter på ett café och ...

DELTAGARE: Ja, café.

DELTAGARE: Diskussion om Sverige och så där, då brukar vi förklara för dem och säga att "så här är det". En del får felaktig information om samhället och vi säger "så här är det". (Cirkel 1)

Ett annat exempel är en grupp som berättade om en tidigare cirkel som genomförts i föreningens regi, där man talat om regler för samvaro i bostadsområdet.

DELTAGARE: Vi har pratat om hur man kan förbättra relationen till grannarna, för här i vårt område är man inte så bra på att följa reglerna. Du kan få höra hög musik klockan elva, tolv. Dessa studiecirkel har varit till hjälp för att förstå hur man bemöter grannar och visar respekt för grannarna omkring. (...)

DELTAGARE: Bara för att lägga till, det var faktiskt inte så länge sen som jag knackade på hos min granne för första gången, jag vet inte hur många år han har bott bredvid mig, och jag bjöd på en maträtt. Och sen dess har kontakten blivit starkare. Han brukar hälsa när han ser mig, jag hälsar på honom. Och när det är högtider så brukar jag bjuda på mat. Och det beror på rådet som kom härifrån, från den här studiecirkeln. (Cirkel 3)

Föreningen i en storstadsförort bjuder in till bönemöten och andra sammankomster där alla i det lokala samhället bjuds in i syfte att fånga upp ungdomar

och ”hålla folket borta från kriminalitet”, som de uttrycker det. Här framträder en individ som betydelsefull representant för både föreningslivet och för den cirkelträff där intervjuerna genomfördes. I samtalet nedan är cirkelledaren en man som deltagarna tycks lyssna till och som de beskriver i positiva ordalag.

SAMTALSLEDARE: Är det något annat som blir bättre? Du sa att du har blivit en bättre människa sen du började här. Vad säger ni andra?

DELTAGARE: Dessa studiecirkel är också bra för många som bor här i området, speciellt ungdomar som kan hamna i fel umgänge och så vidare. Vår cirkelledare brukar exempelvis ta upp bra saker i studiecirkelarna, som kan hålla folket borta från kriminalitet och så vidare. Så det kan vara, vad ska man säga, ett ställe där ungdomar kan vara på sin fritid i stället för att de ska vara ute och jag vet inte vad. För det pågår många dåliga saker i det här området, som ni kanske vet. (Cirkel 3)

Cirkelledaren som nämns ovan betonar föreningens roll för att nå ungdomar som inte ser möjligheter till egen utveckling i Sverige. Han talar om det engagemang som föreningen erbjuder, där man uppmuntrar ungdomar att utbilda sig för att komma ut i arbetslivet, som ett sätt att minska segregationen.

CIRKELLEDARE: De flesta ungdomar som är i området, de brukar hålla sig i området. De vill inte ut i jobblivet, utan de vill vara med nära och kära och umgås. Efter skolan umgås man och man utvecklas inte så mycket. Man lär inte känna så många svenskar, för det är många invandrare här. Men genom att komma hit blir man uppmuntrad att sikta högre. Att komma ut exempelvis i arbetslivet innebär att man träffar kollegor som är svenskar. Och man öppnar upp sig. Så det bryter segregationen, tycker jag. (Cirkel 3)

Cirkelledaren försöker nå människor genom föreningens aktiviteter och få dem att komma till föreningen och även delta i cirkel. Han beskriver själv att han försöker stötta medlemmar att lära sig för sin egen utveckling, men även lära sig om det svenska samhället och de möjligheter som finns att utbilda sig. Vilket också bekräftas av cirkeldeltagarna som berättar olika exempel om hur deras ledare uppmuntrar till att skapa ett bra liv i Sverige.

Även i andra föreningar hörs berättelser om hur man i föreningens regi uppmonstrar sina medlemmar att gå utanför den förening som man tillhör och söka sig till föreningar där man kan träffa etniska svenskar. I en förening med kristen grund talar man om idrottsföreningar som ett bra sätt att ”integrera sig”.

CIRKELLEDARE: För det är där du träffar svenska folket och det är där du lär känna de flesta föräldrarna. I skolan så träffar man ju inte föräldrarna, om det inte är ett möte eller något sådant. Men vi rekommenderar idrottsföreningarna, det är både hälsosamt och det är ett sätt att träffa svenskar.

SAMTALSLEDARE: Är det många som gör det och som även är med här?

DELTAGARE: Ja, det har blivit mer och mer. Vi uppmonstrar detta. (Cirkel 7)

Föreningen som plats för samtal, reflektion och aktivitet

Det berättas om hur man i föreningslokalerna diskuterar en mängd olika saker som händer i arbetsliv, familjeliv och i andra föreningar man tillhör samt även samhällsfrågor mer generellt. Viktiga händelser tas upp till reflektion och i flera samtal resonerar man kring problem i det lokala samhället och i förorter.

I en förening beskriver man vikten av att ha några att tala med om ”viktiga nyheter”. Det beskrivs som värdefullt att man har någon att vända sig till.

DELTAGARE: Men ibland händer det saker som man inte kan undvika att prata om. Exempelvis väldigt viktiga nyheter. Man träffas, man pratar om det också, naturligtvis, man känner sig inte ensam, man vet att om det händer någonting så har man någon att vända sig till. (Cirkel 6)

Att träffa människor och höra andras åsikter beskrivs som viktigt i många samtal. I en storstadsförort talar deltagarna om vikten av att kvinnor och män får en möjlighet att mötas i diskussioner och utbyta åsikter.

DELTAGARE: Och det här att det finns ett sätt när man startar en cirkel att kvinnor och män kan sitta tillsammans och diskutera.

SAMTALSLEDARE: Så på caféet, där är det bara männen som sitter och pratar då?

DELTAGARE: Eller kvinnor.

SAMTALSLEDARE: Eller kvinnorna? Ja.

DELTAGARE: Men här, i en sån här studiecirkel, är det blandat. (Cirkel 1)

I en annan cirkel där deltagarna levt en stor del av sitt liv i Sverige, och även etablerat sig på arbetsmarknaden sedan många år, berättar de att det som sker i cirkeln också har betydelse på arbetsplatsen. Man prövar argument i cirkeln och får höra andras uppfattningar och idéer och ibland ändrar man sina egna åsikter i en fråga. Deltagarna tar upp att detta argumenterande blir en styrka i samtal utanför cirkeln.

DELTAGARE: På jobbet brukar jag ha såna diskussioner med mina kollegor. Jag tycker att det där måste komma fram, och ...

DELTAGARE: Kan inte undvikas, det kan hända var som helst med vem som helst.

DELTAGARE: Man försöker så gott man kan.

SAMTALSLEDARE: Men får ni styrka av de här samtalen här då, eller att ...

DELTAGARE: Ja, det blir det, och jag kanske ändrar mina åsikter och ... [skratt] Men det är alltid intressant att diskutera. Man lär sig i alla fall när de andra säger saker och då måste jag tänka på att de kanske har rätt. Å andra sidan har jag rätt att säga mina tankar. (Cirkel 6)

Som kan ses i ovanstående relativt omfattande återgivande av citat, har cirkelars och föreningars roll som plattform för utbyte av erfarenheter, problem, hantering av vardagshändelser och möjligheter i det svenska samhället varit närvarande i de samtal som förts med cirkeldeltagare. Något som också varit tydligt är att cirkelverksamhet och föreningsliv i många fall flyter samman och att föreningen har en stor betydelse för många av de intervjuade.

Samhällsengagemang

Många föreningar och studiecirkel har ett stort engagemang i frågor som rör lokalsamhället. Genom att delta i nämndmöten och att i andra sammanhang företräda sin grupp och framföra dess intressen, försöker man påverka sin närmiljö och förutsättningar i bostadsområdet, vilket har beskrivits närmare i avsnittet Aktivt medborgarskap.

Men man berättar även om andra sätt att göra något i samhället och att driva på i frågor som man är engagerad i. Några ungdomar som intervjuats

berättar att cirkeldeltagandet, föreningslivet och de aktiva cirkelledare som de träffar, också påverkar dem att själva ta ansvar för grupper i föreningens regi. Genom föreningen kan deras aktivitet kanaliseras och ges uttryck. De kan också få hjälp att söka pengar för något projekt som de tycker är angeläget och som föreningen stöttar, eller att genom föreningen få uppdrag att stödja andra människor. Den unga kvinnan i citatet nedan kom till Sverige som nyfödd, men talar ändå språket från det land där hon är född. Det gör att hon kan ta sig an en grupp ensamkommande barn, kommunicera med dem på deras modersmål och samtidigt ge dem en möjlighet att uttrycka sig genom musik.

DELTAGARE: Ja. Alltså det är klart att man har en massa, man önskar verkligen att man hade gjort någonting. Men jag försöker fortfarande pusha på människor.

SAMTALSLEDARE: Du gör ju det också med de här ensamkommande flyktingbarnen som du arbetar med.

DELTAGARE: Ja, jag försöker, precis. Jag känner att jag har kommit till det där stadiet att jag kan ... Jag försöker göra för andra ... Jag bara "hoppas på". (Cirkel 2)

Ovan ges exempel på hur flerspråkighet kan vara en stor tillgång, exempelvis i mottagandet av nyanlända ungdomar som behöver introduceras och få möjlighet att träffa andra ungdomar.

Flera av föreningarna har vittnat om ett stort engagemang under den så kallade flyktingkrisen hösten 2015 då över 100 000 människor sökte asyl i Sverige under några få månader. Föreningsmedlemmar lagade mat, samlade in kläder och leksaker som de delade ut. De bistod de asylsökande även med tolkhjälp och rådgivning. För många av de nyanlända flyktingarna har föreningarna varit ett stöd under den, i många fall, långa asylprocessen genom att erbjuda gemenskap, aktiviteter och praktiska råd. På en ort har föreningens gymnasieungdomar engagerats som språkstöd till nyanlända flyktingungdomar, något som ger dubbelt utbyte.

DELTAGARE: Men nu är det så många från Syrien, då har de varit tvungna att lära sig arabiska eftersom de har varit ute och jobbat med nyanlända. Nu har de tvingats att komma igång med språket och ...

SAMTALSLEDARE: Hur då har de jobbat med nyanlända menar du?

DELTAGARE: Mitt barn jobbar i skolan som extralärare, eller som vikarie eller som fritidsledare eller som assistent. Han förstår ju arabiska. Han kan prata lite, men nu har han blivit tvungen att prata mer, för han vet att de inte kan svenska. Så han har blivit berikad på arabiskan, och han har ju lärt dem svenska. (Cirkel 7)

På olika sätt kan engagemang i cirkelverksamhet stärka deltagarna och de enskilda individerna, vilket i sin tur kan uppmuntra till engagemang utanför föreningen. De två senaste exemplen visar hur cirkeldeltagandet/föreningslivet har lett till intresse och ansvarstagande när det gäller aktuella samhällsfrågor.

2.4 UTBILDNINGSSYFTET

Det finns ett samband mellan ett samhälles utbildningsnivå och dess demokratiska utveckling, liksom att det även finns ett samband mellan utbildningsnivå och samhällsengagemang (Folkbildningsrådet, 2015b). Ju högre utbildning desto mer samhällsengagemang och en mer välfungerande demokrati. En viktig uppgift för studieförbunden och folkhögskolorna är därför att nå de personer i samhället som har kortast utbildningsbakgrund. Folkbildningen betraktas som ett alternativ eller komplement till de formella utbildningsvägarna och förväntas, genom att den erbjuder en friare och mer individuell anpassad undervisning, tilltala kortutbildade och studieovana. Folkbildningen, och då speciellt folkhögskolorna, ger en andra chans till de som har ofullständiga betyg från grund- eller gymnasieskola.

Studieförbunden har en lång tradition av att anordna utbildning för utrikes födda invånare i Sverige, då svenskundervisning bedrivits både i studie-cirkelform och som uppdragsutbildning sedan efterkrigstiden. Men utrikes födda cirkeldeltagare medverkar i studiecirkel inom en mängd olika ämnesområden. De föreningar som har besökts i den här studien har under årens lopp anordnat cirkel i samhällskunskap, koranstudier, matlagning, körsång, engelska, föräldrakunskap, fiske, teater och musik, för att nämna några av många ämnen.

Cirkelverksamhet har lärande som övergripande utgångspunkt och de intervjuade cirkeldeltagarna har gett många exempel på lärande, både som en ökad kunskap om det ämne man studerar men även som en bieffekt som kan handla om att lära sig att ta ansvar, att leda en grupp, att ta kontakter

och att samarbeta. Studiecirkeln innebär att interagera och gemensamt söka information, vilket leder till ökade kunskaper för varje individ som de kan ha nytta av i det privata livet, i samhällslivet eller i utbildningssammanhang. Studiecirkeln i sig ger ingen behörighet och höjer i den bemärkelsen inte utbildningsnivån för de som deltar. Däremot visar denna studie att deltagande i studiecirkel kan innebära ett lärande som har direkt betydelse för individens möjligheter att ta del av samhällets formella utbildningsvägar.

Detta avsnitt diskuterar hur syftet om att utjämna utbildningsklyftorna i samhället synliggörs i studieförbundens verksamhet för utrikes födda cirkeldeltagare. De intervjuades synpunkter kring detta syfte lyfts fram utifrån fyra perspektiv. Hur man lär sig i studiecirkel i jämförelse med samhällets formella utbildningssystem, är en fråga som engagerar de intervjuade och som de har mycket att säga om. De talar även ofta om vilka metoder och arbetssätt som används i studiecirkelarna och hur dessa påverkar lärandet. Hur studiecirkeln kan fungera som stöd för barn och ungdomar i deras skolgång är en annan viktig aspekt som framkommit i intervjuerna. Slutligen presenteras reflektioner om deltagande i studiecirkel kan leda till vidare studier inom de offentliga utbildningssystemen.

Att lära sig i studiecirkel

De intervjuade studiecirkeldeltagarna är noga med att påpeka att cirkeln innebär ett lärande. Man gör jämförelser med skolan, det vill säga kommunal vuxenutbildning, vilket är den skolform som är aktuell för många vuxna utrikes födda invånare i Sverige.¹⁸ Deltagarna konstaterar att man lär sig lika bra i studiecirkel, ibland till och med bättre.

DELTAGARE: I början hade jag ingen aning... Jag visste inte att man i studiecirkel kunde höja sin kompetens i olika ämnen, men sen upptäckte jag att det finns möjligheter, att om man går cirkel lär man sig någonting. Så precis som i skolan, man lär sig. Och man kan höja sina ...

DELTAGARE: Kunskaper.

DELTAGARE: Kunskaper, ja. (Cirkel 1)

¹⁸ Kommunal vuxenutbildning omfattar svenska för invandrare, grundläggande nivå och gymnasial nivå.

Studiecirkeln kan fungera som ett komplement till samhällets formella utbildningsvägar, ett stöd för individen inför, eller parallellt med studier inom sfi eller kommunal vuxenutbildning.

DELTAGARE: Ja, du kan lära dig i skolan och gymnasiet också. Men här kan du lära dig extra. Och det är viktigt att man kommer hit också. (Cirkel 4)

Vad är det för "extra" man lär sig? I följande citat blir det tydligt att det för de flesta inte enbart handlar om att delta i en enstaka studiecirkel. I föreningen erbjuds många aktiviteter, både cirklar och kulturprogram, samt även en mer informell gemenskap som ger möjlighet till diskussion och reflektion. Föreningarna beskrivs som bra lärandemiljöer.

DELTAGARE: Några gånger har jag kommit till språkkafé här. Och jag har lärt mig till exempel om hur man är med i samhället. Jag har gått en "ung ledare" och har lärt mig så mycket inom föreningen.

SAMTALSLEDARE: Att vara ledare?

DELTAGARE: Ja, att vara ledare.

DELTAGARE: Ung ledare i Malmö stad, ja.

DELTAGARE: Ja, ung ledare. Ja, hur man kämpar för att hjälpa andra människor. Till exempel kommer det några barn hit som till exempel inte har någonstans att gå och leka. Vi har gjort några aktiviteter här och sånt. Ja. (Cirkel 4)

I studiecirkeln vistas man i en trygg miljö, oftast i föreningslokalen som man är väl bekant med och som man ofta besöker. Man omges av människor man känner och som ofta talar samma språk. Dessa förutsättningar beskrivs som gynnsamma och för många kanske helt nödvändiga förutsättningar för lärande. I följande citat görs en jämförelse med kommunal vuxenutbildning.

DELTAGARE: Man vågar prata mycket mer. Man vågar fråga. Sen är det inte så stor grupp här. I skolorna är det så väldigt stora grupper. Och de här stora grupperna de är stökiga, ibland vill de inte komma. Ofta är läraren sjuk. Men här, hit kommer människor frivilligt, de kommer varje dag för att de vill lära. De

vill göra någonting. Och det har gått så väldigt, väldigt bra faktiskt. (Cirkel 4)

Ett par av de intervjuade har medvetet valt att bedriva sina studier i studiecirkel istället för inom samhällets traditionella utbildningar. En av dem är en ung man som valt att studera arabiska i studiecirkel istället för på universitetet, vilket han tidigare gjort. Skälet uppges vara att studiecirkeln erbjuder friare former och därför är lättare att kombinera med arbete. Just vid intervjutillfället arbetade han men menar att han lär sig mer i studiecirkeln.

DELTAGARE: Alltså, jag jobbar ju nu, så jag har inte så mycket tid för studier, men ... Det är jobb som gäller för min del.

SAMTALSLEDARE: Jag förstår.

DELTAGARE: Jag brukade tidigare läsa på Malmö högskola, där brukar de hålla studiecirkel om islamiska studier och så. Men det har inte blivit av detta år. Så jag har kommit hit i stället. Och jag ser också att det är mer resultat här. Där var det inte så mycket resultat av det jag fick lära mig.

SAMTALSLEDARE: Vad tänker du som resultat?

DELTAGARE: Resultat, det vill säga att mina kunskaper har utökats och så vidare. Nu kan jag en del arabiska till skillnad från förr. (Cirkel 3)

Lära svenska

För många utrikes födda invånare utgör språket ett stort hinder för att komma in i samhället. Bristande kunskaper i svenska gör det svårt, både att få arbete och att delta i utbildningar. Det svenska språket och språkinläringen har en central plats i de cirklar vi har besökt. Oavsett om ämnet är samhällsorientering, religion eller hiphopkultur så menar deltagarna att deras svenska utvecklas.

Några grupper består av deltagare av olika nationaliteter och med olika modersmål. Svenska blir då det gemensamma språket. I en studiecirkel uppger man att man talar svenska 95 procent av tiden.

DELTAGARE: Med tanke på att det är olika nationaliteter här, så har vi typ tvingats, eller så att säga, vi har brutit barriären, och då har vi fått prata svenska mer. Det känns som att jag har utvecklat

svenska väldigt mycket sedan jag kom med i cirkelarna här.
(Cirkel 3)

I en förening anordnas språkcafé, där deltagarna under avspända former samtalar på svenska, ibland med inbjudna gäster. Språkcaféet lockar många och fungerar som en ingång till föreningen och det breda utbud av studiecirk- lar som erbjuds. Deltagarna kan upptäcka andra ämnen som de vill studera och de menar att föreningens möjlighet att anordna cirklar i olika ämnen är något som berikar svenskan. Att studera andra ämnen och att göra andra sa- ker tillsammans är språkutvecklande. Man jämför med sfi som man tycker är tråkig och enahanda.

DELTAGARE: Ja. Men det finns många som klagar att när de gick till sfi- skolan var det bara svenska språket. Det fanns inga ... Det är inte som i vanliga skolan, där det finns till exempel musik eller ja ...

SAMTALSLEDARE: Andra ämnen?

DELTAGARE: Idrott eller... Och det är bara svenska, så det blir tråkigt. Så det finns ingenting annat än svenska, svenska, svenska, svenska. (Cirkel 4)

Studiecirkeln skapar intresse och gör deltagarna uppmärksamma på att det finns andra cirklar. Det blir ringar på vattnet, man kanske börjar med svenska och sedan fortsätter man med andra ämnen. Denna förening har gjort en egen undersökning, där man jämfört personer som enbart läst sfi med personer som enbart deltagit i studiecirkel, och påstår att de senare hade lärt sig mer.

DELTAGARE: Vi har gjort någon typ... en liten forskning. Två killar som har gått i vårt språkkafé i tre månader, varje dag, fem gånger i veckan. Och har tagit en annan kille som har gått i skolan, mycket mer tid än vad de har gått här. Och de här två killarna kunde prata mycket bättre svenska än den andra. Hur kan det komma sig att människor lär sig snabbare och bättre här än att gå i skolan? När jag frågade... De sa den här öppenhe- ten, det här att man inte känner ...

DELTAGARE: Att då vågar de, ja. (Cirkel 4)

Lära datoranvändning

Studieförbunden har en viktig roll när det gäller att minska den digitala klyftan. Den kan innebära att vissa grupper av människor står utanför eller riskerar att hamna utanför den datoranvändning som mer eller mindre krävs för att medborgarna i dagens samhälle ska kunna klara sitt vardagsliv på ett smidigt sätt (Folkbildningsrådet, 2014a). Detta blir tydligt när det gäller människors möjlighet till utbildning. Tillgång till dator och datorvana är idag ofta en förutsättning för att kunna delta i utbildning.

Någon systematisk undersökning av datoranvändning har inte gjorts i den här studien, men viss information framkommer i intervjuerna. I vilken mån man använder sig av datorer beror givetvis på vilket ämne man studerar i cirkeln. I vissa cirklar är datorn ett ständigt använt redskap för informationsinhämtning och kommunikation, medan det i andra knappt används alls. I denna cirkel i engelska används internet som det huvudsakliga studiematerialet:

DELTAGARE: Ja, där har vi tillgång till datorer.

SAMTALSLEDARE: Ja, okej.

DELTAGARE: Och så kan vi tillsammans titta på filmer och samtidigt diskutera saker, så ... Vi allihopa hjälps åt... ja, hjälper till för att hitta olika material. Vi tittar på hemsidor och Youtube, så vi har lite material att titta på. Och det är den här ...

SAMTALSLEDARE: Och vad gör ni med materialet?

DELTAGARE: Ja, när det gäller språket då måste vi ... Det är engelska.

SAMTALSLEDARE: Det är engelska, okej. Ja, ja.

DELTAGARE: Ja, det är engelska. Så vi lyssnar på olika samtal och olika Youtubeklipp, och sen diskuterar vi. (Cirkel 6)

I den här cirkeln har alla deltagare ansvar för att hitta studiematerial. De verkar vara datorvana och har också tillgång till datorer, både hemma och i föreningen. Datoranvändningen är ett självklart verktyg i studierna och cirkeldeltagarna känner sig bekväma med det.

För andra är det långt ifrån självklart att använda datorer, varken i studierna eller i vardagslivet. Studiecirklar i datakunskap är något som efterfrågas och som förekommer i ett par av föreningarna som vi besökt.

DELTAGARE: Vi lärde oss datorer här också.

DELTAGARE: Lite grann för mig i alla fall. Hur man kan betala räkning-

ar. Hur man kan starta Windows. Olika, jag har lärt mig lite saker.

SAMTALSLEDARE: Använder du det? Betalar du räkningar med datorn?

DELTAGARE: Yes. Men innan jag började här, kunde jag inte. (Cirkel 1)

Ett problem uppges vara att man inte har tillgång till datorer i den utsträckning som behövs, vilket hindrar möjligheten att erbjuda cirklar i datakunskap trots uttalade önskemål.

SAMTALSLEDARE: Arbetar ni något med datorer här i föreningen?

DELTAGARE: Det vill vi, men vi har inte pengar att köpa datorer faktiskt. Det vill vi jättegärna. För det är många som vill lära sig. Det är många som vill lära sig använda sig av telefonen också, de här Iphone, eller smarta telefoner. Vi vill jättegärna det. Det är många som har uttryckt att de behöver det. Men vi har inte möjlighet. (Cirkel 1)

Arbetsätt och metoder

Folkbildning handlar om lärande. Vår pedagogik bygger på att alla deltagare bidrar med sin kunskap och sina erfarenheter. Istudiecirkeln bestämmer gruppen gemensamt – vad, hur och i vilken takt de ska studera. Pedagogik betyder läran om undervisning. Det kanske är mer rättvisande att tala om den 'lärande kultur' som uppstår i en studiecirkel, än om en renodlad pedagogisk modell. Denna lärande kultur uppstår just i dynamiken och samspelet mellan deltagarna utifrån glädjen och lusten att lära – av fri vilja. (www.studieforbunden.se)

Så skriver Studieförbunden i samverkan (*Studieförbunden*) på sin hemsida.¹⁹ Intervjuerna med deltagare förmedlar en sådan lärande kultur, där deltagarnas erfarenheter och förutsättningar, önskemål och behov står i centrum och ligger till grund för såväl innehåll som arbetsätt och hur fort man ska gå fram.

SAMTALSLEDARE: Får ni vara med och bestämma vad ni ska göra för övningar eller vad ni ska göra här? Får ni vara med och bestämma?

¹⁹ Studieförbunden i samverkan är de tio studieförbundens bransch- och intresseorganisation.

DELTAGARE: Ja. Jag vet inte. Det blir som en automatisk grej. Han börjar, och sen får vi börja, så vi får alla vara delaktiga. Så det är inte så att någon bestämmer direkt så. Det är som att vi tillsammans är delaktiga. (Cirkel 9)

Eller som en ung kvinna som deltar i en musikcirkel uttrycker det:

DELTAGARE: Och sen att, det här med cirkelverksamhet, det är ju att man själv är med och gör, så att man ... Än att du bara går till en lektion och bara sitter där, alltså det är en helt annan femma. Och då blir det ju mer att man blir mer engagerad och du kanske gör någonting med ditt liv, jag vet inte. Så jag tycker det ... Alltså det är så viktigt. (Cirkel 2)

I studiecirkelarna finns ingen i förväg bestämd studietakt. Det finns inte heller fastställda mål att uppnå inom en viss tid.

DELTAGARE: Det är egen takt, oftast. Alltså på den nivån man ligger. Så brukar man ta det individuellt. Ibland tar man det i grupp om flera personer är på samma nivå. (Cirkel 3)

Studiemiljöns betydelse

Studiemiljön verkar ha stor betydelse. De flesta av intervjuerna med de studerade cirkelarna har ägt rum i föreningens lokaler. Det är till föreningen man går snarare än till studiecirkeln. I föreningen träffar man personer med vilka man har något gemensamt; ursprung, språk, politisk uppfattning, religion eller andra intressen. Ofta är föreningen belägen i det område där de flesta medlemmar bor men vi har också exempel på föreningar som har större upptagningsområden. Flera av de intervjuade deltagarna talar om känslan av tillhörighet och trygghet de upplever. En kvinna kallar föreningslokalen sitt "andra hem", vilket förmedlar en sammanfattning av flera intervjuades tal om föreningslivet.

Det finns berättelser om bekräftande och tillåtande miljöer som uppmuntrar till aktiv delaktighet. Varje deltagare blir synliggjord och kan och vågar göra sin röst hörd. En cirkelledare i föräldrakunskap menar att det faktum att cirkeln äger rum i föreningen innebär att deltagarna tillgodogör sig ämnet mer än om studierna hade anordnats av exempelvis kommunen. Föreningens

studiecirkel utgår från en kulturell förståelse vilket gör att man vågar prata om sina problem. I föreningen möts man inte av pekpinnar eller fördömanden, utan kan känna sig fria att diskutera.

DELTAGARE: Den här öppenheten och respekten, jag tror inte att man kan få det någon annanstans än i föreningar. (Cirkel 4)

Diskussion och samtal har en central plats oavsett om ämnet är samhällskunskap, engelska eller bibelstudier. Utgångspunkten kan vara ett avsnitt i en lärobok, en film, YouTube-klipp eller tidningsartikel där cirkeldeltagarna bidrar med material.

SAMTALSLEDARE: Har ni någon bok ni använder?

DELTAGARE: Vi har så många böcker, men det är inte på svenska. Men mest tittar vi på YouTube och vi tar till exempel kortfilmer om svenska samhället. Och sen diskuterar vi denna filmen som vi har tittat på och så där. (Cirkel 5)

Här beskrivs samtalet och interaktionen mellan deltagarna som lärandetillfälle. Ibland kan någon aktuell händelse vara utgångspunkt för diskussion, där man ibland hamnar långt ifrån det ämne som man planerat för i cirkelstudierna. Nedan från en cirkelledare i arabiska språket:

CIRKELLEDARE: Ofta är det exempelvis någonting som har hänt på jobbet eller i skolan, då kommer de och diskuterar saker här. Eller någonting som har hänt på nyheterna. Exempelvis, vi hade ett mord här för två, tre dagar sen. Vi brukar diskutera: vem var han, vad gjorde han, varför? Han var 19 år, han blev skjuten i huvudet. Han dog av skadorna. Så vi brukar komma hit, det kan vara spontant. Vi håller på med bokstäverna, eller så, så kommer bara någon och säger "du, hörde du vad som hände där och där" och då, man diskuterar. Det är väldigt öppet. (Cirkel 6)

Barn och ungdomar

Många studiecirklar vänder sig till ungdomar, man har rätt att delta i studiecirkel från 13 års ålder. Invandrarföreningarna engagerar ofta hela familjer

och inom ramen för föreningen anordnas olika typer av aktiviteter för barn och ungdomar. Det kan vara spel och lekar, pyssel eller uteaktiviteter anpassade för åldersgruppen. I de större religiösa föreningarna finns särskilda ungdomsgrupper. Här berättar en relativt nyanländ 18-åring vad det betydde för honom att komma in i föreningens ungdomsgrupp:

DELTAGARE: Genom ungdomsgruppen fick jag en förebild för svenska samhället, för jag började ju i ungdomsgruppen innan jag började i skolan och sånt, så jag hade kompisar som berättade för mig om skolan, hur det går till och sånt. (Cirkel 7)

Gruppen fungerade som stöd och förberedelse inför starten i svensk gymnasieskola. En sådan introduktion, av jämnåriga landsmän, innebär sannolikt att skolstarten underlättas och att förutsättningarna att finna sig tillrätta i skolan och kunna ta till sig kunskap, underlättas. Samtidigt innebär det att de ungdomar som bott en längre tid i Sverige tränas i ansvarstagande.

I några av föreningarna anordnas studiecirkelar som stöd för ungdomarnas skolgång. I en förening har man mattestuga, i andra har man läxhjälp vissa eftermiddagar i veckan. Ibland är det många som behöver hjälp, medan det vid andra tidpunkter inte finns någon efterfrågan alls. Ett ämne som uppmärksammas i flera föreningar är hemspråk. Ungdomar som är födda i Sverige, eller som kommit hit i tidig ålder, har ofta brister i hemspråket. Både muntligt när det gäller ordförråd och uttrycksförmåga, och skriftligt eftersom hemspråket i flera fall har ett annat alfabet än det latinska.

SAMTALSLEDARE: Är det viktigt att få prata arabiska också ibland?

DELTAGARE: Ja.

DELTAGARE: Det är hemspråket, det blir ... [Pratar i munnen på varandra]

DELTAGARE: De till exempel, de har kommit nyanlända hit, sen har vi en generation som är födda i Sverige, där har vi lite problem att prata hemspråket. För vissa har svårt att prata hemspråket. Eftersom vi har varit här jättelänge, så våra barn pratar dålig arabiska om man säger så, så vi hoppas att ...

SAMTALSLEDARE: Men då kan ni lära, ni kan vara med och hjälpa dem då. Är det så, att ni kan ...

DELTAGARE: Ja.

DELTAGARE: Ja, det är så. (Cirkel 7)

Språkforskarna är eniga om hemspråkets betydelse (Skolverket, 2008). Behärskar man sitt modersmål väl så lär man sig andra språk och andra skolämnen lättare. Skolverkets rapport visar att elever som deltar i modersmålsundervisning får högre betyg i genomsnitt än elever som inte deltar. Studiecirkelarna i hemspråk utgör ett komplement till skolans modersmålsundervisning och kan på så sätt bidra till att fler elever med utländsk bakgrund når betygsmålen i grund- och gymnasieskola.

En intressant fråga är om föreningarna lyckas attrahera ungdomar. I ett par föreningar menar man att det mest är nyanlända ungdomar som deltar i studiecirkel. De söker stöd för att utveckla sin svenska och hänga med i andra ämnen i skolan, medan ungdomar som har bott länge i Sverige och kanske har hela sin skolgång i svensk skola inte känner samma behov. Samtidigt finns det bland just de ungdomarna de som riskerar att avsluta sin skolgång med ofullständiga betyg och därmed omöjliggör vidare studier. I några föreningar uttrycker man stor oro för ungdomarna.

En av studiecirkelarna fångar upp både etablerade och nyanlända ungdomar. Det är en teatergrupp och deltagarna menar att verksamheten hjälper dem att utvecklas och att de tränar många färdigheter som de kan ha nytta av i skolan.

DELTAGARE: Jag tror att här känner man sig mer att man kan vara sig själv. Medan på skolan är det så många bullshit. Det är många som bara "kolla på henne". När man säger någonting kommer de andra kanske och dömer och går och knuffar dig genom korridoren och säger "är du dum i huvudet". Förstår du? Medan här, ingen dömer. Förstår du? Här kan man vara sig själv. Jag tycker... Jag vet inte om man kan jämföra riktigt.

DELTAGARE: Skolan är the tough life.

DELTAGARE: Ja.

DELTAGARE: Men en sak kan jag säga, att jag har blivit modigare att stå framför folk. Och det kan hjälpa med redovisning i skolan, och att stå framför eleverna och redovisa. Annars blir det lite jobbigt att stå framför många folk och ... (Cirkel 9)

Ytterligare ett exempel är föreningar som satsar på ungdomar som ledare för barnverksamhet. Genom att leda barngrupper växer ungdomarna och ut-

vecklar ansvarstagande, samarbetsförmåga och ledarskap, egenskaper som är värdefulla i såväl studier som i arbetslivet.

SAMTALSLEDARE: Även ungdomarna kan vara ledare?

DELTAGARE: Ja, ungdomarna är först faktiskt. De hjälper till i barngrupperna, de hjälper till när vi behöver dem. Och vi ser till att de är delaktiga, så att de känner att de är en del av föreningen, inte bara som en delaktig inom gruppen utan också få en roll. (Cirkel 7)

I samarbete med studieförbunden utbildas ungdomarna i att leda grupper och utvecklas i rollen som ledare. I en av de besökta föreningarna finns även en särskild ungdomsstyrelse.

Leder studiecirkeln till vidare studier?

Att studera i studiecirkel leder inte till någon formell behörighet. Studiecirkeln är en studieform som inte styrs av läroplaner eller betygskriterier. Den karaktäriseras av frivillighet och deltagarinflytande. Det är deltagarnas intressen och önskemål som styr ämnesvalen, eller i vissa fall föreningen som i samråd med studieförbundet initierar cirklar som man bedömer att medlemmarna har behov och nytta av. Individerna har dagligen nytta av ökad kunskap i ämnen som svenska, samhällskunskap eller matlagning, och upplever ett ökat välbefinnande av att utvecklas genom ämnen som bibel- eller koranläsning, körsång eller skapande verksamhet.

Men i intervjumaterialet finns exempel på att cirkeldeltagandet kan vara det första steget i en yrkeskarriär. En ung kvinna berättade att hon fick utlopp för sitt musikintresse i en musikförening och att musiken nu har fått en viktig plats i hennes liv och också som ett eventuellt yrkesval.

DELTAGARE: Ja, det ... Om jag säger så här då, nu satsar jag kanske 70 procent på musik och 30 procent på frisör. För jag får ingen inkomst än så länge på musiken. Och det är nog en livsstil som mina föräldrar egentligen aldrig hade accepterat om de inte såg resultatet. (Cirkel 2)

Bland de intervjuade finns flera exempel på att studiecirkeln kan ge inspiration och idéer. En ung kvinna deltog i en skapande cirkel i sin förening.

Det resulterade i en utställning som väckte uppmärksamhet och lovord. Uppmuntrad av föreningen har hon nu vågat ta steget och påbörjat en gymnasieutbildning i textil design. Nedanstående citat handlar om en kvinna som deltagit i en matlagningscirkel och belyser att cirkeldeltagandet kan väcka intresse och nyfikenhet på utbildningsmöjligheter.

DELTAGARE: Det finns en kvinna, också en medlem i föreningen. Sista gången berättade hon... hon började fråga om matlagningsutbildning, var det ämnet finns. För att jag tror hon började intressera sig för det.

DELTAGARE: Hon intresserar sig.

DELTAGARE: Det betyder, efter studiecirkel kanske det är en väg till utbildning. (Cirkel 5)

Även om studiecirkeln i sig inte är formellt studieförberedande så finns det många uttryck för att föreningarna uppmuntrar sina medlemmar till vidare studier.

DELTAGARE: Här uppmuntrar vi också att studera, det är viktigt att studera och vara en del av samhället. Det är regel nummer ett. Kan andra göra det så kan vi också göra det. (Cirkel 7)

Ofta har cirkelledaren en betydande roll. Ibland, men inte alltid, är cirkelledaren en person som bott längre tid i Sverige, talar bättre svenska och är mer etablerad i samhället än övriga cirkeldeltagare. I intervjumaterialet finns exempel på starka cirkelledare med förmåga att stärka deltagarnas självkänsla och inspirera till att gå vidare.

DELTAGARE: Jag tycker att han (cirkelledaren) har varit jätteduktig på detta. Han har ständigt uppmuntrat oss att lära känna våra rättigheter. Att vi ska ut och jobba, att vi ska ha höga mål. Att det inte räcker med att vi ska utbilda oss till taxichaufför, lastbilschaufför, utan vi ska sikta högre upp. Och för min del, jag har jobbat nu ett par år, men sen när jag började komma hit så har hans ord påverkat mig. Och nu har jag börjat studera. Jag har tänkt göra högskoleprovet, utbilda mig vidare. (Cirkel 3)

Cirkelledaren fungerar ofta som en länk mellan deltagarna och samhället. Cirkelledaren är den man vänder sig till med frågor om vart man kan vända sig och den som kan ge råd i utbildningsfrågor.

SAMTALSLEDARE: Och du visar också på möjligheterna då, till exempel, att det finns studielån, eller studiestöd och sånt där?

CIRKELLEDDARE: Ja. Ja, faktiskt. Dels det, men även ... Jag har mer siktat för dem, på yrkeshögskolor. Som man inte behöver ta lån, exempelvis, för lån, det kan du få betala hela livet. Men yrkeshögskola, det kanske är två år, ett år. Och det är sånt de är intresserade av, för det är väldigt svårt för dem exempelvis att gå in i högskola. De vill mer typ elektriker, eller hisstekniker eller så. Så vi har pratat om det. (Cirkel 3)

I detta avsnitt konstateras att studiecirkel i sig inte leder till att minska utbildningsklyftorna i samhället. Däremot finns det många exempel på att studiecirkeldeltagande innebär lärande av olika slag. De intervjuades berättelser tyder på att studiecirkelns form passar dem. Intervjuerna visar också att cirkeldeltagande väcker nyfikenhet och önskan att ytterligare öka sina kunskaper. I denna bemärkelse kan studiecirkeln innebära en förberedelse för vidare studier.

Nedanstående citat från en ung kvinna får avsluta avsnittet. Hon talar om lärande i vid bemärkelse, det informella lärandet utan betyg eller examen. Hon upplever att hon har fått erfarenheter, insikter och kunskaper som varit värdefulla för henne.

SAMTALSLEDARE: Vad lär du dig mera i det här? Vad är det du lär dig?

DELTAGARE: Gud alltså, jag har lärt mig så himla mycket. Det har ju bara gått typ en månad och jag känner att jag har gjort ... Jag har inte sovit, jag har inte ... Jag har bara ... Alltså jag skojar inte. Dag och natt. Jag gör mina affischer, jag gör allt, allting som du kan tänka dig. Och jag har lärt mig så mycket om den här branschen och musikscenen, det handlar inte bara om att gå till studio och stå bakom micken i båset. Det handlar om att prata med folk. För det handlar om att dra ihop människor och skapa en förändring. (Cirkel 2)

2.5 KULTURSYFTET

I samband med 1946 års folkbildningsbetänkande lyftes kulturen in i skrivningarna om folkbildningens värde. Där beskrivs kulturell bildning som en demokratisk rättighet och något som borde ingå i varje människas medborgerliga bildning tillsammans med etisk, religiös och logisk bildning (Folkbildningsrådet, 2014a). Också i nyare skrivningar behandlas kulturbegreppet i förhållande till demokrati. I Folkbildningsrådets rapport *Folkbildningens betydelse för samhället 2015* (Folkbildningsrådet, 2015b) beskrivs kultur som, på samma sätt som bildning och utbildning, en resurs för demokrati och samhällsengagemang. I båda texterna ges kulturen en mycket stark koppling till demokrati-begreppet, dock på olika sätt. I den äldre texten förordas tillgången till kultur som en demokratisk rättighet, medan den nyare formuleringen betonar kulturen som en förutsättning för demokratiskt tänkande och samhällsutveckling.

I samhället fungerar kulturen som en utmanande och obunden kraft. Genom kulturen ges människor utrymme att förstå och uttolka samhället, att dela sina upplevelser och bidra till åsiktsbildning och debatt, och därigenom bidra till samhällets utveckling. (Folkbildningsrådet, 2015a, s. 42)

Kulturbegreppet kan tolkas på flera olika sätt och i sin vidaste bemärkelse avser det all mänsklig aktivitet. Begreppet brukar dock oftast inom studieförbunden beröra det estetiska och det antropologiska kulturbegreppet. Denna uppdelning görs även i *Cirkeldeltagare efter 65* (Folkbildningsrådet, 2014a). I det estetiska begreppet inryms kulturellt skapande som litteratur, konst, musik, teater, film med mera. Det är ofta kultur i denna estetiska mening som avses när man talar om kultur inom folkbildningen. Folkbildningen ska ge människor möjlighet att både ta del av kultur i denna bemärkelse men också att själva få tillfälle att utöva den.

Det antropologiska kulturbegreppet handlar om levnadssätt hos en grupp individer. Det är socialt överförda levnadsmönster som till exempel språk, religion och värderingar. Hit hör även traditioner och vanor, där kulturen tar sig uttryck genom klädsel, maträtter, sånger, konsthantverk med mera. Det går ingen klar gräns mellan de två kulturbegreppen, en kulturell företeelse låter sig inte alltid definieras som den ena eller den andra.

Under arbetet med att analysera intervjumaterialet har det blivit tydligt att när det gäller utrikes födda cirkeldeltagare tycks kultur i både estetisk och antropologisk bemärkelse vara viktiga i cirkel- och föreningslivet. Många samtal

handlar om kultur i den estetiska betydelsen; deltagarna berättar om museibesök, filmprojekt och samarbete med bibliotek. De talar också om sitt eget skapande inom teater, konst och musik och vad det betyder för dem. Samtidigt är den antropologiska betydelsen av kultur ofta mycket påtaglig i studiecirkelarna. I de föreningar som är bildade på religiös grund är det just religionen som är bärare av kulturen och som förenar medlemmarna. I de etniska föreningarna fungerar kulturen som en markör för den egna gruppen. Klädedräkter, sånger, danser och maträtter skapar gemenskap och stärker identiteten, och är ett sätt att föra ursprungslandets traditioner vidare till nästa generation.

Kultur kan även ha en överbyggande funktion, vilket många cirkeldeltagare berättar om. Fester, idrottsturneringar, festivaler är exempel på kultur över gränserna. Kultur kan ibland också vara det som ger tillgång till nya världar, ett slags dörröppnare till att se och förstå samhället på ett nytt sätt. Kulturbegreppet har alltså flera skilda betydelser som också flätas in i varandra och de går inte alltid att passa in i kategorierna för studieförbundens ämnesområden. De intervjuades yttranden om kultur kan heller inte enbart hänföras till kultursyftet utan skulle lika gärna kunna passa in som exempel på andra syften, i synnerhet påverkanssyftet.

Kultur som stärker identiteten

Flera deltagare beskriver sitt deltagande i studiecirkelverksamheten som ett sätt att stärka sin identitet och att skapa en stolthet över sitt ursprung och sin kultur. Ofta handlar det om människor som tillhör etniska grupper som levt under förtryck och vars språk och religion, värderingar och traditioner varit förbjudna. I följande citat är det just möjligheten att utveckla sitt eget modersmål som lyfts fram.

DELTAGARE: Eftersom vi allihop är uppväxta i ett land där vårt modersmål inte var tillåtet så hade vi en kurs i kurdiska språket också. Det är många som bara pratar kurdiska och inte kan skriva eller läsa kurdiska.

DELTAGARE: Ja, många lär sig att kunna skriva kurdiska här i Sverige.

DELTAGARE: Som unga läste vi bara på persiska, och kurdiska språket var förbjudet. Så här i Sverige fanns möjlighet.

DELTAGARE: Vi har utvecklat språket faktiskt, jag själv känner mig mycket mer bekväm med språket.

DELTAGARE: Ja, jag med. (Cirkel 6)

Människor som levt under förtryck och förföljelse har särskild anledning att vårda och värna sin kultur. Nedanstående citat kommer från en förening vars medlemmar tillhör en etnisk minoritet som finns i flera olika länder i Mellanöstern. En uttalad målsättning för föreningen är att sprida kunskap om folkgruppen och dess kultur. Här berättar de om den kulturafton de planerat och genomfört och som de var väldigt stolta över.

DELTAGARE: För första gången någonsin i Sverige arrangerade vi en kulturafton för vårt folk. Det gjordes i hallen (studieförbundets), i salen där. Och det gick jättebra. För första gången fick vi presentera vår kultur och beskriva vår historia och matkultur och så vidare. Dagen efter rapporterade SVT om detta. (Cirkel 5)

Inte minst framhåller man att det är viktigt för barnen som växer upp i Sverige att förstå och ta del av sin folkgrupps traditioner. Genom att anordna kulturaftnar och andra kulturarrangemang överför man intresset för den egna kulturen till den yngre generationen.

DELTAGARE: Ja, kulturafton. Alltså våra barn de vet inte vad vår kultur innebär, vad det betyder att ha vår bakgrund. Så vi kunde visa dem vilka klänningar vi har, vilken kultur, vilken mat, vilka sånger vi kan sjunga tillsammans. Så jag lärde dem, jag och hon, vi lärde dem en sång som är jättepopulär. Och de sjöng den tillsammans på den festivalen. Och det gick jätte, jätte, jättebra. Och vi är stolta över att vi kunde göra såna saker. (Cirkel 5)

Även de religiösa föreningarna kan ofta ha en identitetsstärkande funktion. I en studiecirkel i koranstudier berättar deltagarna hur de i sitt hemland visserligen levde som muslimer men att de genom cirkeln har fått ta del av nya sätt att utöva sin religion. Genom att de har lärt sig mer om de religiösa kulturyttringarna som bönestunder, koranläsning och hur man firar olika högtider menar de att deras identitet som muslimer har stärkts.

DELTAGARE: Jag firade inte våra högtider tidigare. Och jag bar inte hemlandets kläder. Men efter att ha kommit hit, blivit uppmuntrad att det är en viktig del av ens ... Som man ska föra vidare till sina barnbarn och så vidare.

SAMTALSLEDARE: Identitet.

DELTAGARE: Kulturen, precis. Så har jag ibland tagit på mig kläderna och det har aldrig skett tidigare. Man känner sig som en revolutionär liksom, att okej, det här är något nytt. Och samma sak med att fira de här högtiderna, det har också varit något nytt och det har varit en helt otrolig resa att få uppleva det för första gången efter så pass lång tid. Man har hittat tillbaka till rötterna. (Cirkel 3)

Kulturen och olika former av kulturella uttryck är faktorer som beskrivs bidra till att utveckla och stärka identiteten. I citatet ovan framkommer också att behovet av födelselandets kläder, kultur och traditioner kan utvecklas i livet som utrikes född person i Sverige.

Kultur som mötesplats

Kulturen är inte bara något som stärker identiteten i en grupp utan också något som skapar möjlighet för människor från olika grupper att mötas. I intervjumaterialet finns många exempel på hur föreningar samarbetar kring olika kulturevenemang. I nedanstående citat är det studieförbundet som samordnar en avslutningsfest varje år. Festen blir en gemensam kulturaktivitet där deltagare från olika föreningar och studiecirkelar bidrar med mat och aktiviteter.

DELTAGARE: Vi deltar i en avslutningsfest varje år. I december månad. Det kommer flera hundra personer från olika föreningar som äter mat och träffas. (Cirkel 1)

En av de besökta föreningarna har integration som sitt främsta mål. Föreningen samarbetar tätt med andra föreningar i bostadsområdet och har varit drivande i att skapa gemensamma kulturaktiviteter. Man är också angelägen om att engagera kommunen i olika kulturprojekt, i det här fallet stadsbiblioteket.

DELTAGARE: Ja, men vi har gjort en öppen dag i bostadsområdet. Med många föreningar härifrån. Det var olika aktiviteter, det var dans, det var sånguppträdanden. Det var ett samarbete med stadens stadsbibliotek. Eftersom vi tänkte att detta område, det är som, kan man säga, ett utsatt område eftersom det

finns inget bibliotek, inget Folkets Hus, det saknas mycket.
(Cirkel 4)

I många föreningar berättar man om olika kulturevenemang som man deltar i. Det kan exempelvis vara en kulturfest, kulturvecka eller kulturnatt. Föreningarna och studiecirkelarna tycks ha en viktig roll när det gäller att sprida information om kulturevenemang och att uppmuntra till deltagande.

DELTAGARE: Alla känner till kulturnatten här i staden, nästan 80 procent av våra medlemmar går ut till olika aktiviteter då.

DELTAGARE: De kanske påminner varandra också, det kan vara fika, du skickar SMS, "det är en kulturkväll". "Ja, okej, jag glömde."

DELTAGARE: Ja, precis. Precis. Ibland blir det olika nationer som kommer och dansar, de säljer sina maträtter. Alla går ju faktiskt. Så det är intressant. Det är en sida av kultur i alla fall, det här med matkultur. (Cirkel 6)

Även inom föreningen kan möjligheten till kulturellt utbyte finnas. Nedanstående citat är hämtat från en studiecirkel i koranläsning som samlar muslimer från flera olika länder. Cirkeln utgör en kulturell mix där olika nationaliteter, språk, matkulturer, musiktraditioner och umgängesregler möts.

DELTAGARE: Vi har fått äta arabisk mat, exempelvis. Det har kommit folk till studiecirkeln och bjudit på arabiskt ris.

DELTAGARE: Även musik, som vi kallar nasheed. Vi har två personer som är väldigt bra på att sjunga. De har till och med låtar som de har lagt upp på YouTube. Och då brukar de sjunga. (Cirkel 3)

I en annan förening som bildats kring kultur och skapande i olika former påpekar man lokalens betydelse för möjligheten att skapa mötesplatser. De menar att det är viktigt att olika typer av aktiviteter och studiecirkel kan äga rum i lokalerna för att gränsöverskridande möten ska kunna ske och därmed utbyte av tankar och idéer.

DELTAGARE: Det finns fler (lokaler) men ingen av dem har riktigt passat vår ... Det vi vill skapa. Vi vill skapa någonting eget och då såg vi den här lokalen som en möjlighet.

DELTAGARE: Den är bra för vad vi vill göra i och med att den ... Vi kan rusta upp kök och man kan ha konserter och lite evenemang här, ha lite studios och så här och det ligger nära stan så att det kan bli lite som mötespunkt. Så den täcker de mesta av våra behov egentligen, lokalen. (Cirkel 8)

Kulturutövande och eget skapande

I en förening berättar en ung kvinna om flykten från krigets Syrien och om sin första tid i Sverige. Genom att delta i föreningens studiecirkel i skapande verksamhet fick hon möjlighet att bearbeta sina traumatiska upplevelser. Hennes målningar resulterade i en utställning som fick mycket uppmärksamhet och många besökare. SVT gjorde också ett reportage om utställningen.

DELTAGARE: Ja, jag har ritat min väg till Sverige. Och jag har gjort en utställning här i föreningen under två dagar. Sedan har jag ritat syriska, gamla kläder. Och sedan har jag gjort så många saker. Till exempel jag har ritat i ansiktet på barn och sånt. Ja, jag älskar föreningen och jag är alltid här. (Cirkel 4)

I en mindre stad har studieförbundet i samarbete med kommunen startat ett teaterprojekt för ungdomar. Initialt var det ensamkommande flyktingbarn som var i fokus, men det ändrades sedan till att riktas både till denna grupp och till utrikes födda ungdomar som var etablerade i skolan. Här beskriver ungdomarna vad det betyder för dem att delta i teatercirkeln.

DELTAGARE: Med teatern, ja det är kul tycker jag. Och att träffa nya kompisar och nya människor.

SAMTALSLEDARE: Lär ni er någonting?

DELTAGARE: Ja, att förstå varandra utan att använda språket. Hur människor reagerar och sånt. De säger ingenting, men man förstår vad de har för känsla just då.

DELTAGARE: Grejen med teater det är man lär sig att våga saker, att våga komma fram. Det är i alla fall för mig så att man blir mera ... Man vågar, och inte bara på teatern, utan överallt, i skolan. Ja.

DELTAGARE: Det jag kan känna med teater det är väl att ... Om vi säger att jag är en person som är blyg, så med teater får jag möjlighet att komma fram. Och det känns så bra. Så det är bra med

teater. Man vågar, det släpper ... Man börjar vara sig själv, ungefär så. (Cirkel 9)

Ett par av intervjuerna har gjorts med medlemmar i en musikförening. De deltar i en studiecirkel i musikproduktion men är också aktiva i föreningen genom att själva leda musikcirklar. De beskriver sin tid i studiecirkeln som viktig och avgörande, både för deras personliga utveckling och för framtida yrkesval. Att utöva kultur är ofta samma sak som att lära sig, vilket följande citat beskriver.

DELTAGARE: Jag har lärt mig jättemycket. Jag kan inte helt producera en låt men jag kan ju göra en skiss med trummor, piano, skriva, melodi. Alltså jag har kommit till den nivån nu. Ledaren hjälper mig att ta det till nästa nivå. Men jag har lärt mig skitmycket bara genom att vara med och titta och jag fattar inte ibland förrän andra gör. (Cirkel 2)

I studiecirkelarna kan ett möte skapas mellan olika musikkulturer. Detta är något som tillför en ny dimension till utövandet av musik, vilket en cirkeldeltagare förklarar i nedanstående citat.

DELTAGARE: Det är en studiecirkel, vi lär oss musik. Men vi snackar också om många saker inom musiken. Vilken musik som är vanlig här, eller det som svenskar tycker gäller, okej. Eller vilken skillnad det är mellan den orientaliska musiken och den svenska musiken, eller den europeiska musiken. (Cirkel 2)

Några föreningar har ett rikt utbud av kulturella aktiviteter. Föreningslivet kan erbjuda möjligheten att pröva på olika former av kultur.

DELTAGARE: Ja, grejen med den här verksamheten. Faktiskt, för alla som kommer hit och det är helt olika saker som händer hela tiden. Ja, de hade capoeira i söndags samtidigt som de har mexikansk folkdans. Och så är det några andra danser i en annan lokal. Man träffar ju jättekreativa, kulturella människor, alltså människor i kulturen som bara "ja, men kom" och så kommer man in i det helt plötsligt. (Cirkel 2)

Att ta del av samhällets kulturutbud

I de intervjuer som genomförts har frågor ställts om deltagandet i studiecirkel har lett till ett ökat intresse för kultur och en ökad delaktighet i kulturlivet. Intervjupersonerna gavs möjlighet att berätta om hur de tar del av det utbud som erbjuds inom den offentligt stödda kulturen som teater, dans, konserter, muséer och bibliotek. En ung deltagare i en musikcirkel berättar följande:

DELTAGARE: Efter att vi haft en kväll här i studion, vi som samlas här är ju personer som vill göra någonting och är ganska kreativa själva. Vi har koll på ett och annat, och vid ett tillfälle var det en som bad mig att följa med på Fotografiska museet. "Men vi går dit" och jag sa "okej".

SAMTALSLEDARE: Hur var det då?

DELTAGARE: Det var jätteintressant. Alltså, jätte. Jag ska gå dit med min familj. Jag har sagt till dem att vi måste gå dit. (Cirkel 2)

Att deltagandet i studiecirkel leder till ökad nyfikenhet på det offentliga kulturutbudet, är det många som vittnar om. Dock är det många av de som bor i storstädernas förorter som berättar att de i princip aldrig besöker kulturinstitutionerna i centrum. Däremot tycks de mer frekvent ta del av det lokala kulturutbudet. I en cirkel berättar deltagarna om sitt intresse för poesi och sina försök att översätta poesi från arabiska till svenska. Några av dem har deltagit i ett stort poesievent.

DELTAGARE: Så är det väldigt, väldigt starka budskap, väldigt, väldigt framgångsrikt framförda, och de sänder ett klart, tydligt meddelande, som kan ge både gåshud och ge alla slags känslor på en och samma gång ibland. Så det är lite av ... Poesins hemmaplan är förorterna, men det är en talang som samhället inte riktigt har hittat ett sätt att fånga upp. Jag var på, vad heter det, föreningen ...

SAMTALSLEDARE: Förenade Förorter.

DELTAGARE: Precis. I Rinkeby. 3 000 personer, fullsatt i Rinkebyhallen. Och dikterna som framfördes där är ... Alltså det är ...

DELTAGARE: Okej, ja. Nej, men alltså det är så sjukt starka dikter som framfördes.

DELTAGARE: Grymt bra dikter. Ja, men alltså man fick gåshud ett flertal gånger. (Cirkel 10)

Biblioteken har en viktig roll och återkommer i många av berättelserna om offentlig kultur. På de orter där det finns en lokal biblioteksfilial tycks de vara en resurs som flitigt används både privat och i studiecirkelarna. I de större förorterna kan biblioteket ingå i ett kulturcentrum med till exempel scen och utställningshall.

DELTAGARE: Ja. Vi brukar göra studiebesök på biblioteket och gå dit och kolla olika böcker som de har och som vi har kontakt med. Men när det gäller att gå på konsert i staden, det gör vi inte, men vi går till konsthallen här i (förortens) centrum. Dit brukar vi gå och se på målningar. (Cirkel 1)

Bibliotek och kulturhus finns dock inte i alla förorter. En förening beskriver hur de arbetar hårt för att skapa intresse för biblioteksverksamhet och hur de lyckats få en biblioteksbus till bostadsområdet.

DELTAGARE: Och det finns många som kommer från området här som säger att de inte kan skjutsa barnen till stan. Så vi gick till stadsbiblioteket och då erbjöd de att komma hit med en biblioteksbus. Och de delade ut, jag tror 20 eller 25 lånekort till barnen. (Cirkel 4)

I en förening arbetar man aktivt med att informera sina medlemmar om all kultur. Man berättar om kulturaktiviteter och uppmanar medlemmar, vänner och släktingar att delta i dessa oavsett vem som står som arrangör. Så här berättar en verksamhetsansvarig:

DELTAGARE: Men vi pratar väldigt mycket om vad som finns här i vår stad och var biblioteket finns. Det kan man också berätta för dem, att det finns. Och vi berättar: "Är du hörselskadad? Det finns hjälpmedel så att man kan lyssna". Såna saker tror jag hjälper dem. Annars så är ju det så väldigt individuellt med kultur. Det beror på om man är intresserad av bibliotek, eller bio eller annat. (Cirkel 6)

Slutligen ett exempel på hur man i en etnisk förening har fått en kontakt inom filmvärlden. Vid intervjutillfället har filmvisningar ännu inte kommit igång men man hoppas få möjlighet att starta en studiecirkel i film, genom ett samarbete med Malmö Arab Film Festival.

DELTAGARE: Chefen för filmfestivalen, jag träffade honom en gång. Han sa till mig att vi kan jobba tillsammans, ett samarbete. Han sa till mig "okej, ett förslag, prata med dina medlemmar. Jag kan ge gratis filmer till er en gång i månaden. Ni kan samlas här och sitta och titta på dem". (Cirkel 5)

Studieförbundens uppdrag när det gäller kultursyftet är inte bara att skapa intresse för det offentliga kulturutbudet eller att ge möjlighet att utöva amatörkultur, utan att i hög grad ta vara på andra, nya kulturformer och -uttryck och genom kulturen bidra till ökad förståelse människor emellan. En viktig del av syftet är att "ge utrymme för nya kulturformer, kulturutövare och organisationer" (Folkbildningsrådet, 2014a, s. 4). I intervjuerna med utrikes födda cirkeldeltagare framgår att kulturbegreppet bör tolkas i en vid bemärkelse och att kultur kan se ut på många olika sätt och ha flera olika funktioner.

3 Sammanfattande analys

I detta kapitel presenteras en sammanfattande analys av studien i sin helhet och återkopplingar till studiens frågeställningar görs. Med tanke på att denna studies huvudsakliga resultat utgår ifrån de intervjuer som genomförts med studiecirkeldeltagare, ägnas också huvuddelen av analysen åt de intervjuades uttalanden. Inledningsvis görs en analys utan att ha statens syften som indelningsgrund. Efter detta görs en återkoppling till statens syften med sammanfattningar i relation till dessa.

3.1 ANALYS OCH REFLEKTION – MED INSPIRATION AV BEGREPP FRÅN TEORIER OM SOCIALT KAPITAL

Med utgångspunkt i att det finns begränsningar i att använda statens syften med statsbidraget till folkbildningen som underlag för analys av intervjudata, presenteras här en analys som går tvärs igenom statens syften. Analysen tar inspiration i några begrepp från teorier om socialt kapital, och här poängteras att begreppen endast är *inspirerade* av forskarteorier om socialt kapital. Begreppen fanns inte med som utgångspunkt för studien, utan visade sig i efterhand vara till nytta för att få syn på företeelser i intervjumaterialet.

Socialt kapital och demokrati

En ofta citerad forskare när socialt kapital nämns i folkbildningssammanhang är Putnam och hans forskning om demokrati i Italien.²⁰ Denna forskning har utvecklats på senare år både av honom själv och av andra forskare. Teorin har använts flitigt, men Håkansson (2015) menar att förhållandevis lite forskning finns om svensk folkbildning i relation till socialt kapital.²¹

²⁰ Putnams forskning finns presenterad på svenska i Putnam (1996).

²¹ När studier gjorts utifrån Putnams teori har man ofta försökt mäta hur tillit mellan människor ökat mellan olika perioder. Studierna har också varit inriktade på samhällsnivå och hur olika regioner fungerar. Studier i Putnams anda kan inte jämföras med föreliggande studie och hur begreppen från socialt kapital används här.

I en tidigare svensk studie av forskning kring föreningsliv och utrikes födda individers möjlighet att påverka förhållanden i det svenska samhället, beskriver dock Bengtsson (2004) att teorin om socialt kapital i Putnams version har viktiga beröringspunkter med folkrörelsetanken:

Putnam betonar föreningslivets betydelse för att bygga upp och upprätthålla sociala nätverk, bidra till en sammanhållande normbildning och stärka människors ömsesidiga tillit för att på så vis underbygga en demokratisk anda hos befolkningen. (Bengtsson i DS 2004:49, s. 18)

Det sociala kapitalet beskrivs i Putnams arbeten som betydelsefullt för ett demokratiskt förhållningssätt. Putnam studerade varför vissa regioner i Italien hade bättre eller sämre demokratiska system. Han fann att i de områden där demokratin fungerade bäst fanns ett välutvecklat och aktivt organisationsliv, medan demokratin fungerade sämre i de regioner som hade svagare organisationer och nätverk (Putnam, 1993). Detta kan förklaras med att medborgare som deltar i föreningar och organisationer utvecklar stark tillit och skapar sociala normer om ömsesidighet, som 'spiller över' till andra delar av medborgarnas liv. Att utveckla sociala kontakter i föreningsliv och organisationer ökar därmed förtroendet även för människor som man inte har direkt kontakt med eller känner personligen. Att spilla över innebär att det förtroende som skapas i föreningsliv och organisationer även skapar förtroende för människor i allmänhet.

Putnam använde begreppet *socialt kapital* för den tillit som skapas när människor deltar i organisationer eller utbyter kontakter och relaterar till andra människor.²² I en nyligen utgiven studie om svensk folkbildning av Arensmeier (2013), förklarar hon att tillit är viktigt för människors förmåga att samverka, vilket i sin tur skapar ett mer effektivt samhälle:

Förmågan att samarbeta är en förutsättning för att mänskliga gemenskaper ska fungera på ett bra sätt. Och för att människor ska kunna samverka måste de kunna kommunicera med och lita på varandra. Där tillit – eller annorlunda uttryckt socialt kapital – finns, kan människor snabbare komma överens, sluta avtal och bygga upp strukturer som tillvaratar gemensamma intressen. Ett sådant samhälle fungerar därför mer effektivt. (Arensmeier, 2013, sid 113).

22 Se exempelvis Borevi (2004) samt Folkbildningsrådet (2014a).

Putnams inledande presentation av sin teori om socialt kapital kopplat till demokratisk anda hos befolkningen, fick kritik för att vara vag och inte så tydlig. Han svarade på kritiken genom att senare lansera två begrepp som beskriver olika typer av socialt kapital, nämligen *sammanhållande* (bonding) och *överbryggande* (bridging) socialt kapital. Dessa begrepp har därefter kompletterats av andra forskare med begreppet *länkande* (linking) socialt kapital.²³ Begreppen sätter fokus på hur individer får tillgång till olika resurser genom att de interagerar med andra människor i olika nätverk eller organisationer. Nedan har de svenska begreppen sammanhållande, överbryggande och länkande socialt kapital använts.

Definitioner av begrepp:

- *Sammanbindande socialt kapital* handlar om anknytning mellan människor och de nätverk som skapas mellan människor tillhörande samma krets, familj eller etniska grupp.
- *Överbryggande socialt kapital* handlar om relationer mellan människor som är olika i något påvisbart avseende, som exempelvis ålder, socio-ekonomisk status, etnicitet eller utbildning.
- *Länkande socialt kapital* handlar om hur individer bygger relationer med institutioner eller med människor som relativt sett har mer makt än de själva.²⁴

Begreppen kan användas för att beskriva hur föreningar och studiecirklar möjliggör för dess medlemmar att få tillgång till olika socialt kapital; där socialt kapital kan ses som resurser i det sociala livet och i samhället.

Socialt kapital har beskrivits som en resurs som man kan använda sig av, men som till skillnad mot andra kapitalformer, exempelvis ekonomiskt och materiellt kapital, inte förbrukas när det används (Arensmeier, 2013). I stället riskerar socialt kapital att minska eller försvinna om det *inte* används. Där socialt kapital finns gynnas också utvecklingen av ytterligare socialt kapital.

23 Se exempelvis Persson & Persson (2016, sid 68) som hänvisar till Allan & Catts. Här diskuteras också metodologiska svårigheter med att tillämpa denna teori i empirisk forskning.

24 Definitionerna är anpassade till denna studie men inspirerade av Hawkins & Maurer (2010) som studerat vad som hände med människor och mellan människor efter orkanen Katrina i New Orleans, USA, samt Persson & Persson (2016) som studerat skolutveckling och inkludering i Essunga kommun, Sverige. I analys av empiriskt material torde tydligare definitioner av begreppen ovan behövas, men vi har bedömt att de kan användas i detta sammanhang för en övergripande analys.

Med dessa beskrivningar ses socialt kapital ofta som något positivt. Det är dock möjligt att beskriva sammanbindande socialt kapital som begränsande, i det att människor med ”lika” intressen stärker sin identitet i ”likheten” och reducerar sitt samröre med individer utanför den ”inre” kretsen. Grupper utanför kan betraktas som konkurrenter och exempel på detta kan ses i gängbildningar med stark inre lojalitet som bekämpar individer tillhörande andra gäng. Dessa resonemang har också förts gällande folkbildning, föreningsliv och utbildning. (Eriksson & Osman, 2003), Persson & Persson, 2016). Det finns dock inte belägg för att de cirklar eller föreningar som studerats i den här studien är begränsande.²⁵

Socialt kapital i denna utvärdering

Generellt sett finns i materialet åtskilliga berättelser som handlar om den trygghet, förståelse och bekräftelse som individen upplever i sitt cirkel- och föreningsdeltagande. Studiecirkeln kan med begreppet socialt kapital beskrivas som att den bidrar till att utveckla sammanhållande socialt kapital, en känsla av samhörighet, delaktighet och tillit.

Men det finns även berättelser om att cirkeldeltagande kan ge tillgång till överbryggande socialt kapital, i meningen att människor med olika etniskt ursprung och olika hemspråk möts i cirkelarna. Även föreningarna kan beskrivas som plattformar för att skapa överbryggande socialt kapital när de samverkar med andra föreningar, grupper och organisationer i samhället.

Till detta kan läggas att cirkelledare, föreningsrepresentanter samt studieförbundens handläggare skapar relationer och ger tillgång till nätverk till andra organisationer och institutioner i samhället, men även till skolor, högskolor och universitet. Här kan begreppet länkande socialt kapital användas för att beskriva hur deltagarna får tillgång till tjänster, arbete eller andra resurser där det finns individer och organisationer med mer makt.

Begreppen överbryggande och länkande kapital gjorde det möjligt att, i vår analys av intervjumaterialet, se cirkeldeltagarnas möjligheter att i cirklar och föreningar få tillgång till kontakter och nätverk både horisontellt (exempelvis andra föreningar) och hierarkiskt (exempelvis myndigheter, studieförbundens representanter, utbildningsorganisationer).

²⁵ Det krävs en annan typ av studie för att nå djupare kunskap om den verksamhet som faktiskt bedrivs.

Cirklars och förenings betydelse

En iakttagelse som gjorts är att de intervjuade ofta blandar samman cirkelverksamhet och förenings verksamhet. Det gäller inte alla, men de flesta relaterar både till cirkeln och till föreningen när de berättar vad det innebär att delta i cirkelverksamhet. Inledningsvis formulerades frågan om vad *cirkeldeltagande* innebär för deltagarna, men allteftersom studien fortgick kom även *föreningarnas* verksamheter in i intervjufrågorna. Iakttagelsen om sammanblandning av cirkel och förening kan betraktas som ett specifikt resultat av studien, och därför förs här resonemang i relation till både cirkel och till förening om vartannat där det är relevant.

Föreningar beskrivs i intervjuerna ofta som en ingång till en gemenskap där cirkeldeltagande utgör en del. Men de intervjuade har också beskrivit ett förlopp i motsatt riktning, att föreningsengagemanget har startat i och med att man anmäler sig till en cirkel. Cirkeln har då blivit en start för ett vidare engagemang i föreningen.

Aktivitet i en förening framstår som mer stadigvarande än cirkeldeltagande. En cirkel kan vara kortvarig och tillfällig medan föreningsverksamhet ofta mer långvarig. Arensmeier (2013) resonerar kring studiecirkelns mera tillfälliga karaktär och menar att det sociala kapital som eventuellt genereras där också kan karaktäriseras som mer tillfälligt. I denna studie finns dock exempel på en cirkel som kan betecknas som mer stadigvarande, utan att deltagarna har ett utvecklat engagemang i förening eller studieförbund som cirkeln är knuten till. Detta har även noterats i tidigare studier.²⁶ I denna studie kan man dock se framförallt föreningarna som stadigvarande och att cirkelna ofta utvecklas ur föreningsdeltagandet och de intressen som uppstår i detta.

Stärkta individer genom cirkel- och föreningsdeltagande

Mycket av det som tas upp i citaten i kapitel två visar att cirkeldeltagande och föreningsliv stärker individernas självkänsla och identitet. Att stärkas som individ och bli sedd och få sin identitet bekräftad av andra människor kan också beskrivas som en utveckling av hur man ser på sig själv och hur man ser på sig själv i relation till andra. Om man ser identitet som något som förändras och skapas i relation till människor man möter och sådant man är med om, blir cirkeldeltagande och föreningsliv en del av forandandet och utveck-

²⁶ Det finns kamratcirklar som träffas under lång tid, exempelvis litteraturcirklar som kan vara mångaåriga, se exempelvis Nordzell (2011; 2012).

landet av individens identitet. Man identifierar sig med cirkeln, föreningen, verksamheten och de idéer som dessa representerar; språkligt, religiöst, icke-religiöst, kulturellt och så vidare.

Att bli sedd som den man är

Flera intervjuade har talat om att man behöver få vara med människor som talar samma språk, har liknande bakgrund, etnicitet och kultur. Man behöver bli sedd med den bakgrund man har och i föreningen och cirkeln kan man bli det. De flesta cirklar som besökts har anordnats av föreningar i samarbete med olika studieförbund och tillkommit utifrån medlemmarnas önskemål och behov. Cirklarna bidrar då till att skapa en vi-känsla, en gemensam identitet. Förutom att vara en plats där man kan lära tillsammans blir cirklarna också i många fall en förlängning och förstärkning av föreningsmedlemskapet.

Föreningen ger också rum för ”andlig påfyllnad” och en möjlighet att ”fylla på batterierna”, och ger deltagarna möjlighet att tala om sådant som hänt i arbetet eller i skolan. Samtalen kan även handla om individens familjesituation, arbete och närmiljö, eller om mer djupgående förändringar i individernas liv. Föreningen och cirkeln bidrar enligt intervjuerna till deltagarnas välmående.

Cirkeldeltagande beskrivs ofta som att människor träffas för att lära sig något, exempelvis svenska, dans eller samhällskunskap. Men som visats i denna studie kan cirkel- och föreningsdeltagande även leda till ökad samhörighet. Arensmeier (2013) beskriver det som att förväntningar, normer och tillit skapas, något som i forskning kallas socialt kapital. Det sammanhållande sociala kapitalet kan beskrivas som påtagligt inom de flesta av de föreningar som ingår i denna studie. Med utgångspunkt från tidigare forskning skulle detta kunna leda till isolering och motsättningar mellan grupper (Eriksson & Osman, 2003). I de samtal som förts med de intervjuade tycks dock sammanhållningen snarast fungera som ett stöd som ger kraft att öppna sig mot samhället och knyta kontakter där deltagarna kan utvecklas utbildningsmässigt och yrkesmässigt.

Föreningen som resurs

I studien ingår föreningsmedlemmar som varit aktiva i sin förening i tiotal år, men också de som är relativt nya i Sverige. I föreningen kan nyanlända lära om Sverige, och ta del av hur arbetsliv och skola fungerar, genom de medlemmar som vistats längre i landet. Nyanlända ungdomar har beskrivit hur jämna åriga kamrater, som går i skolan och känner till verksamheten där, berättat

om hur det fungerar. På så sätt har de nya förberetts för skolstarten. Detta har varit beskrivits som en trygghet och ett stöd.

I studien har pensionärer intervjuats som inte har så stora kunskaper i svenska språket och som beskriver föreningsliv och cirkeldeltagande som viktigt ”för att inte bli tokig”. Om man bara skulle sitta hemma och inte få möjlighet att prata med andra eller utmanas i cirkelverksamheten ”blir man sjuk”, som några uttryckte det. Det är uttalanden som kan jämföras med det som Gustafson skriver om, att engagemang kan ge individer ett meningsfullt liv, vilket kan påverka hälsa och välmående, som i sin tur i sin tur ger lägre samhällskostnader:

Välmående medborgare innebär lägre samhällskostnader för vård och omsorg. Det finns forskare som till och med menar att det ur ett hälsofrämjande perspektiv skulle vara ett stort steg framåt att etablera frivilligt arbete på grund av att engagemang ger meningsfullhet och meningsfullhet har identifierats som en signifikant faktor när det gäller hälsa och välmående. (Gustafson, 2013, s. 109).

Även de ungdomar som deltog i en teatercirkel beskrev att cirkeln gav självförtroende och kraft att gå i skolan. Ytterligare andra ungdomar har beskrivit hur cirkeldeltagande öppnat dörrar och skapat möjligheter till arbete eller studier. I några fall har deltagarna även fått möjlighet att arbeta med uppdrag inom föreningens regi. Här kan man anknyta till begreppet länkande socialt kapital där individer får hjälp av föreningsaktiva eller förbundsaktiva medlemmar med inflytande över resurser, exempelvis projektmedel eller stöd, för att bli cirkelledare.

Enligt en cirkelledare är den trygghet som föreningen erbjuder en förutsättning för vissa individer att delta i en studiecirkel med ett känsligt ämne som till exempel föräldrakunskap. Den kulturella förförståelsen innebär att deltagarna blir bekräftade i sin identitet som föräldrar, vilket i sin tur kan skapa en öppen och tillåtande diskussion om barnuppfostran i Sverige i relation till andra länder.

Cirkel för samtal om livsvillkor

I en cirkel träffade intervjuarna fem högskoleutbildade unga män som studerade koranen och arabiska språket. De beskrev samvaron i cirkeln som stärkande för individerna, både som utövare av religion men också som med-

borgare i det svenska samhället. Cirkeln ger dem möjlighet att prata om de fördomar de möter på sina arbetsplatser och i det dagliga livet. De får ofta frågor av arbetskamrater om aktuella frågeställningar som exempelvis IS eller burkiniförbud i Frankrike. I cirkeln kan de bygga upp argumentation som inte är defensiv eller konfrontativ utan saklig och samtalande, som de uttryckte det. Men de får också möjlighet att tillsammans tolka koranen för att kunna leva som muslimer utifrån svenska förutsättningar. De menade att en del imamer i Sverige inte är så välinformerade om det svenska samhället och att de därför har svårt att ge vägledning i tolkning av koranen till svenska förhållanden. Det ligger i linje med Henningssons studie (2016) där de som han intervjuat föreslår olika typer av utbildning eller fortbildning för imamer som verkar i Sverige.²⁷

Här kan begreppet sammanhållande kapital vara det som man främst tänker på, då det handlar om att lära inom den religion man tillhör. Men även överbryggande socialt kapital är relevant för att beskriva det som sker i gruppen. Gruppen består av män från delvis olika delar av världen, några är utrikes födda och några är födda i Sverige av föräldrar som invandrat. De menar att deras olika erfarenheter från respektive land är en tillgång när de talar om hur man kan förhålla sig till islam i svensk kontext. Således leder samtalen till att kunskaper om olika kulturer inom gruppen utvecklas, men även kunskaper om gruppen och dess identitet i relation till olika kulturer i deltagarnas vardagsliv, som exempelvis deras olika arbetsplatser.

Cirkelsamtal inför samtal i arbetslivet

I en annan förening har man tagit avstånd från religionsutövning, men använder ibland cirkeltid till att diskutera negativa effekter av religion i Sverige, exempelvis att barn tillåts bära slöja och kläder som försvårar idrottsutövande i skolan. Dessa deltagare tog avstånd från religion redan i sitt hemland för 20–40 år sedan och flydde bland annat från religiöst förtryck. De gemensamma samtalen ger styrka att diskutera frågorna i arbetslivet och i andra sammanhang som deltagarna befinner sig i.

27 Henningssons rapport (2016) bär titeln *Trygga människor skapar trygga samhällen*, ett uttryck som speglar många av de uttalanden som vi rapporterat om i denna text. Henningssons rapport är en handlingsplan ställd till Kulturdepartementet och en slutredovisning av det uppdrag som han utfört för att kartlägga och beskriva förslag till åtgärder som syftar till att motverka islamofobi, öka delaktigheten för muslimska kvinnor och män i Sverige för att stärka det muslimska civilsamhället. I flera av de åtgärder som presenteras anges civilsamhället, inklusive folkbildande organisationer, som viktiga aktörer.

Föreningsliv och cirkeldeltagande erbjuder därmed många olika saker: en plats för samvaro, och ett socialt sammanhang där man kan få andlig påfyllning, bli stärkt i själen och få möjlighet att samtala med vänner både från olika delar av världen och sådana som har samma språkliga, etniska, religiösa bakgrund som en själv. Att möta landsmän, de som talar samma språk eller utövar samma religion, har beskrivits som en trygghet. I en förening eller cirkel som upplevs som trygg kan man tala och diskutera, fråga och utmana, för att sedan möta nya utmaningar utanför cirkeln. I intervjuerna framträder den stärkta självkänslan, som kommer ur gemenskap och lärande, som en styrka i mötet med andra delar av samhället.

Gemensamhetsskapande i föreningslokal

En viktig faktor och ofta en förutsättning för att gemenskap ska kunna uppstå, är att föreningen tillhandahåller en lokal där man kan samlas. Flera av de intervjuade talar om både föreningen och dess lokal som sitt andra hem, och det har berättats att det är lättare att bjuda in nya medlemmar eller nyanlända människor till en föreningslokal än att bjuda in till sitt privata hem. I föreningen samlas familjer, man umgås, firar barnens födelsedagar och studentfester samt även nyår och andra högtider. Föreningen har beskrivits som en slags utökad familj som ersätter hemlandets storfamilj. Lokalen ger en plats där det finns förutsättningar att skapa sammanhållning. En förening som ingår i studien har före föreningsbildandet ingått samverkan med andra grupper för att på detta sätt samla sina resurser. Det har gjort det möjligt att samlas i en gemensam lokal. Lokalen skapar förutsättningar för att utveckla det kulturutövande som grupperna arbetar med.

Sammanhållning för att överbrygga och länka

Ett annat sätt att beskriva att man blir stärkt är att individerna genom föreningarna får möjlighet att påverka sin livssituation, sitt bostadsområde och lokalsamhälle, bland annat genom att genomföra gemensamma handlingar i föreningars regi. Exempel på detta är deltagande i lokala politiska möten och i utvecklingsarbeten i lokalsamhället. Men föreningarna skapar också förutsättningar för gemensamt deltagande i kulturaktiviteter. Ibland sker detta genom samverkan mellan flera föreningar lokalt eller internationellt.

En slutsats som kan dras av denna studie är att föreningar och studiecirkelar kan fungera sammanhållande. Men deltagarna kan också få tillgång till nätverk som i sin tur kan länka till myndigheter, verksamheter och organi-

sationer i samhället. Med begrepp från socialt kapital innebär detta att cirkelarna bidrar till både överbyggande och länkande socialt kapital.

Cirkelledaren – sammanhållare, överbyggare och "länkare"

De intervjuer som genomförts har även berört cirkelledarnas roll. Nedan följer några reflektioner utifrån intervjuerna.

Ledarskapet fungerar olika i studiecirkelarna; i ett par cirkelår går cirkelledarskapet runt mellan deltagarna och i andra cirkelår har cirkelledarna haft en tydligare ledarroll. I de sistnämnda har cirkelledarna framstått som viktiga, både när det gäller det pedagogiska upplägget och de praktiska detaljerna kring cirkeln. Cirkelledarna är även de som haft kontakt med studieförbundet och fungerat som länkar mellan deltagarna och andra samhällsaktörer. En del cirkelledare har även uppdrag i den förening de är aktiva i. Några cirkelledare har varit de som "kan" ämnet och förmedlat det till övriga deltagare, exempelvis i studier av koranen och det arabiska språket.

När deltagarna nyligen anlant till Sverige, när de inte talar så god svenska eller inte har utbildning eller arbete, kan cirkelledarna få en viktig roll. Cirkelledarna har i intervjuerna beskrivits med olika termer: lärare, andlig ledare, psykolog, rådgivare, inspiratör och coach. Cirkelledarna är de som uppmuntrar, men också ofta de som samordnar och organiserar olika föreningsaktiviteter.

En cirkel-/föreningsledare ansåg att förebilder ofta saknas för ungdomarna i lokalsamhället där arbetslösheten var hög och utbildningsnivån låg. Ledaren menade att det är viktigt att det finns vuxna som gör något för de här ungdomarna. Genom cirkelledares engagemang kunde de delta i verksamheter som gav grupptillhörighet.

De som deltagit i denna studie har beskrivit sina cirkelledare enbart i positiva ordalag (de flesta cirkelledare har varit närvarande vid intervjutillfällena). Cirkelledarna har inspirerat deltagarna att söka sig till utbildningar, 'söka högt', skaffa sig ett arbete, som i sin tur kan ge möjligheter att tala svenska och träffa människor som är mer etablerade i det svenska samhället än man själv. Cirkelledarna har ofta högre utbildning än deltagarna och har även ofta arbete. De känner till det svenska utbildningssystemet och olika vägar att skaffa relevant utbildning till ett yrke som deltagarna är intresserade av.

Detta kan förstås som att det i cirkelarna skapas länkande socialt kapital, där cirkelledarna fungerar som informationsbärare och guider vad gäller lokalsamhället, olika utbildningar och arbetsmarknaden. Cirkelledarna ger deltagarna stöd att gå över gränser som man kanske inte annars skulle våga överträda.

Dessa ledare kan beskrivas som nyckelfigurer i vissa lokalsamhällen och det inflytande de utövar tycks viktigt för många medlemmar. Cirkelledare har själva lyft fram cirkelledarutbildningar som viktiga. Genom cirkelledarutbildningar och kontakter med föreningar blir cirkelledarna länkar till information och kunskap.

Utifrån den här studien kan man beskriva cirkelledarna som sammanhållare, överbryggare och ”länkare” – med en kreativ användning av begreppen som använts ovan från teorier om socialt kapital.²⁸

3.2 SAMMANFATTNING AV STUDIENS RESULTAT UTIFRÅN DESS FRÅGESTÄLLNINGAR

Nedan görs en kortfattad sammanfattning av resultaten i relation till studiens frågeställningar. Dessa är:

1. Att utvärdera studiecirkelnas samhällsvärde, det vill säga hur de relaterar till statens fyra syften med stödet till folkbildningen.
2. Att utvärdera nya metoder för cirkeldeltagarundersökningar.
3. Att få en fördjupad kunskap om målgruppernas villkor inom studiecirkeln.
4. Att undersöka vilka grupper inom respektive målgrupper som är en del av studieförbundens verksamhet, respektive vilka som står utanför.

Frågeställning 1. Studiecirkelnas samhällsvärde – relationen till statens fyra syften med stödet till folkbildningen

Demokratisyftet – bidra till att stärka och utveckla demokratin

Demokratisyftet har tidigare betecknats som ett portalsyfte.²⁹ De övriga tre syftena kan betraktas som förutsättningar för detta.

Den folkbildande verksamheten har benämnts som ”skolor i demokrati” (Prop 2013/14:172) där medborgarnas möjlighet att aktivt delta i diskussioner och beslut i samhällsfrågor är viktiga inslag. Det är också deltagande demokrati som genomsyrat demokratibegreppet i regeringens propositioner om

²⁸ Folkbildningsrådet presenterade år 2014 en utvärdering med cirkelledarna i fokus. I studien intervjuades dock inte cirkeldeltagare, och den roll av guide in till det svenska samhället som cirkelledare ges i de intervjuer som genomförts i föreliggande utvärdering finns inte beskriven i Folkbildningsrådets tidigare utvärdering (Folkbildningsrådet, 2014b).

²⁹ Demokratisyftet som portalsyfte. Se Folkbildningsrådet, 2014a.

folkbildning.³⁰ Här betraktas individernas deltagande i samhällslivet som basen i ett demokratiskt samhälle, ett synsätt som också för med sig att alla medborgare behöver ges möjlighet att diskutera samhällsfrågor.

För att synliggöra det demokratiska lärande som sker i cirklar och föreningar går det att tala både om kunskap *om* demokrati och om kunskap *i* demokrati. Kunskap *om* demokrati kan beskrivas som att lära sig att förstå hur demokratiska system fungerar. Deltagarna har berättat om hur de i studiecirklar tar upp hur det svenska samhället fungerar och hur svenska värderingar kan tolkas, ibland i relation till hemlandets värderingar. Man diskuterar politik och gör jämförelser mellan Sverige och hemlandets politiska system. Man talar om val till riksdag och kommun samt resonerar kring olika partiers åsikter. Ibland tycks samtal om Sveriges statskick vara en del av deltagandet i föreningslivet utan att vara specifikt kopplat till något studiecirkeltema. I flera intervjuer har deltagarna berättat hur de uppmanar även andra i sin omgivning att nyttja rättigheten att rösta. I intervjuerna finns också berättelser om demokratiska arbetsformer, som kan antas leda till lärande *i* demokrati. Ett exempel är att cirkelledarskapet går runt bland cirkeldeltagarna. Cirkelledarskapet har ibland beskrivits som en administrativ syssla som man ansvarar för under en begränsad tid. Att cirkelledarskapet cirkulerar mellan deltagarna kan också beskrivas som en ursprunglig tanke med så kallade kamratcirklar; att mötas på lika villkor kring ett gemensamt intresse där cirkeldeltagarna är likvärdiga och har gemensamt ansvar att bestämma innehåll för träffarna och ta fram material.

Även föreningars ordförandeskap och andra styrelseposter cirkulerar mellan medlemmarna. I en förening poängterade man att det var en av kvinnorna i cirkeln som var ordförande i föreningen, något man uttryckte med stolthet. I en annan förening fanns en ungdomsförening, en kvinnoförening och en kör, som alla hade olika styrelser. För att leda dessa underavdelningar valdes medlemmar ur föreningen. Några ungdomar berättade att de arbetade i ungdomsföreningens styrelse och även ledde studiecirklar för ungdomar. På så sätt ger cirkeln möjlighet att lära sig demokratiska arbetsformer och medför samtidigt lärande i ledarskap, vilka är kunskaper som kan överföras och användas i andra sammanhang i samhället.

Sammanfattningsvis menar de cirkeldeltagare som intervjuats att studie-cirkel- och föreningsverksamhet uppmuntrar både till ett demokratiskt förhållningssätt och till ett demokratiskt handlingsätt.

30 Se Folkbildningsrådet, 2014a.

Påverkanssyftet – bidra till att göra det möjligt för en ökad mångfald människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att bidra i samhällsutvecklingen. Detta syfte består av två delar. Vad gäller den första delen kan en mångfald stå för det fokus som denna studie har, på att studera hur gruppen utrikes födda cirkeldeltagare ser på möjligheterna att påverka sin livssituation.³¹

Utifrån intervjuvaren har deltagande i studiecirkel och föreningsliv beskrivits som värdefulla för individerna. Det stärker dem som individer och ger styrka att föra diskussioner i andra sammanhang som exempelvis i arbetslivet, men också i relation till vänner och släktingar. Att stärkas som individ kan ses som en förutsättning för att kunna agera i andra sammanhang.

Deltagarna berättar om hur viktigt det är att ha tillgång till både studiecirkel och förening för att kunna samtala om hur det svenska samhället fungerar. Här får de möjlighet att informera sig om och diskutera lokalsamhället, organisationer, samhällsinstitutioner och möjliga utbildningsvägar. Man samtalar kring institutioner och organisationer, och om hur svensk familjelagstiftning, utbildningssystem, studiestöd, skola och arbetsliv fungerar. Cirkel och föreningar kan även ge kunskap om yttrandefrihet, organisationsfrihet och svenskt föreningsliv. Samtalen utgår ofta från en jämförelse med de länder man kommer ifrån och flytt ifrån.

I cirkel och föreningar får man tillgång till kunskap om samhälle och utbildning. Man får tillgång till nätverk som gör det möjligt att knyta kontakter med andra föreningar, organisationer, myndigheter och utbildningsanordnare. Föreningarna öppnar också vägar för individerna att delta i demokratiska beslutsprocesser i lokalsamhället. Allt detta tycks vara väsentligt i individernas samhällsengagemang.

De intervjuades svar tyder på att studiecirkel och föreningar ger deltagarna både förutsättningar för och redskap att påverka sin livssituation. Studiecirkel och föreningar tycks också bidra till att skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen.

31 Ett samhälle består alltid av en mångfald individer med olika ursprung, erfarenheter och förutsättningar (Andersson, Bengtsson & Myrberg, 2016), men begreppet mångfald används ofta i sammanhang där man vill främja jämställdhet och motverka diskriminering. En strävan efter mångfald i folkbildning kan beskrivas som en strävan mot att en variation av människor – avseende etnicitet, kön, ålder, funktionsvariation, sexuell läggning, klass och även social bakgrund – ska ha jämlika villkor och möjligheter att delta i folkbildande verksamhet. En ökad andel utrikes födda cirkeldeltagare i folkbildning kan därmed uppfattas som en ökning av mångfalden i folkbildningen.

Utbildningssyftet – bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället

Cirkeldeltagande höjer inte den formella utbildningsnivån direkt men kan inspirera deltagarna att söka sig till andra utbildningar. Utifrån intervjuerna kan sägas att den formella utbildningsnivån kan påverkas indirekt av cirkelverksamhet och föreningsliv.

Flera deltagare har gjort jämförelser mellan cirkelverksamhet och samhällets formella utbildningsvägar, såväl kommunal vuxenutbildning som högskolestudier och den obligatoriska skolan. De intervjuade menar att studiecirkeln kan ge bättre förutsättningar för inläring, men aktiviteterna i cirkelarna kan också ge stöd i studier inom den obligatoriska skolan.

I flera cirklar skulle man kunna beskriva det som sker som ”lärande i mångfald” då deltagarna härstammar från olika länder i världen. Ibland är det enda gemensamma språket svenska. Ett exempel är när huvudämnet i cirkeln var arabiska språket, men eftersom deltagarna kom från olika länder och saknade ett gemensamt språk blev en bieffekt att man tränade svenska.

Bland de intervjuade finns 12 yngre män (under 30 år). Några av dessa berättade om en stökig skolgång och hur deltagande i föreningen ändrat deras liv och hjälpt dem att utvecklas i livet. De beskrev föreningstillhörighet och cirkelverksamhet som stöd för att hitta utbildningsvägar. Rothstein (2015) har fört fram en risk med att särskilt unga män inte avslutar sina studier och därmed inte heller genom utbildningen får möjlighet att utveckla den form av socialt kapital som kan vara en väg in i arbetslivet. Utan utbildning är risken större att hamna i arbetslöshet, fattigdom och utanförskap.

Cirkelstudier ger inte någon formell utbildning men kan ge inspiration till andra studier. I intervjuerna talar deltagarna om olika lärande och att de kan få tillgång till lärande, kunskap och utbildningsanordnare i cirklar och föreningar. På detta sätt kan studiecirklar indirekt bidra till att höja bildningsnivån i samhället, och förmodligen också inspirera till utbildning som kan minska utbildningsklyftorna i samhället och höja den formella utbildningsnivån.³²

32 Om vi betraktar kunskaper som en kollektiv resurs som individer kan få tillgång till genom att delta i interaktioner av olika slag, i olika verksamheter eller praktiker, kan man se kunskaper som uttryck för relationer mellan individen och världen (Carlgren, 2015). Deltagande i cirkelverksamhet eller föreningsliv ger med det perspektivet individer möjlighet att ta del av verksamheter eller praktiker där olika lärandeprocesser sker. Man får möjlighet att skapa relationer till andra individer, till verksamheter och organisationer, men får även möjlighet till kontakter med andra hierarkier i samhället där lärande blir möjligt. Lärande används här för att beskriva de processer som cirkeldeltagarna tar upp och lärande står då enkelt uttryckt för den process där utveckling av individens kunskaper och kompetens möjliggörs (Carlgren, 2015).

Kultursyftet – bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet. Kulturfrågor har en framträdande plats i flera av de cirklar som ingår i denna studie, exempelvis där mat, dryck, kläder, dans, musik och sång är i fokus. Många av de intervjuade nämner kulturfestivaler och andra föreningsgemensamma arrangemang som ett sätt att lära om olika kulturer. Här kan återigen noteras att cirklar med utrikes födda deltagare vid flera tillfällen består av personer som är födda i olika länder. I många fall berättar cirkeldeltagarna att man lär sig om olika länders kulturer just genom cirkeln.

Många av föreningarna bygger sin identitet utifrån kultur, religion, språk eller etnicitet. I föreningarna får man kunskap om det land man är född i – ett land som man kanske inte vistats i på många år eller som man lämnat som ung. För många beskrivs det som viktigt att ha kunskap om sina rötter och den kultur som hemlandet representerar. Flera nämner att barnen är viktiga i detta avseende. De vill genom cirklar och föreningsarbete föra det kulturella arvet vidare.

Det är bara några få av de intervjuade som kan berätta om deltagande i eller utflykter till kulturevenemang i institutionell regi. Flera menar att de har svårt att besöka kulturinstitutioner ensamma och vill gärna få möjlighet att göra det tillsammans i en grupp. De beskriver dock bristen på ekonomiska resurser som ett hinder för gemensamma resor till muséer eller andra kulturevenemang.

Kulturell och skapande verksamhet, som exempelvis teater, dans och musik, ger kunskap om olika konstformer och insikt om olika sätt att uttrycka sig på. Några intervjuade har beskrivit dessa kunskaper som användbara i andra sammanhang. Här har särskilt unga deltagare berättat hur man genom cirkeldeltagande blivit stärkta i att framträda i skolan och inför sina klasskamrater.

Frågeställning 2. Nya metoder för deltagarundersökningar

I bilaga C presenteras kommentarer till de metoder som använts i studien.

Frågeställning 3. Fördjupad kunskap om de utrikes födda deltagarnas villkor inom studiecirkeln

Fördjupad kunskap om målgruppens villkor inom studiecirkeln framgår framförallt av kapitel 2 och i den inledande analysen i kapitel 3, där målgruppens villkor presenteras utifrån de intervjuer som genomförts.

I intervjuerna har deltagarna beskrivit det som en förmån att få delta i studiecirkelverksamhet och föreningsliv och därför har de också uppmanat

andra att delta. Med tanke på att 93 procent av utrikes födda invånare i Sverige, 13 år och äldre, inte deltog i studiecirkelverksamhet år 2016 finns potential att utveckla verksamheten. Insatser kan göras för att involvera även de som inte självmant söker sig till folkbildande verksamheter. Studieförbunden har också i uppdrag att arbeta aktivt för att en större mångfald människor ska kunna påverka sin livssituation och samhällsutvecklingen.

De intervjuade har förmedlat idéer om vad som skulle kunna göras för att öka deltagandet i cirkelverksamhet. Vissa idéer kan föreningarna eller medlemmarna själva förverkliga, medan andra förslag beskriver man att studieförbunden kan ta sig an. Nedan ges exempel på idéer från intervjuerna:

Bemötande och materiella resurser

I stort sett är de intervjuade positiva till de kontakter de har med studieförbunden, med deras representanter och med de resurser som de får tillgång till. Några har lyft fram att studieförbundens bemötande gentemot föreningarna är viktigt. Det är mycket uppskattat om studieförbunden är välkomnande och stöttande i föreningarnas arbete för sina medlemmar.

De lokaler som studieförbunden erbjuder har beskrivits som en viktig tillgång för föreningsarbetet. De intervjuade tycks ibland uppfatta lokalerna som ett konkurrensmedel mellan studieförbunden. Det finns föreningar som valt studieförbund utifrån de lokaler som erbjudits.

I några föreningar har man lyft fram de möjligheter som studieförbundens ekonomiska bidrag till föreningarna ger.

Stöd till mindre väl fungerande föreningar

Deltagare från en förening som fått uppmärksamhet av studieförbundet för att den fungerar bra och bedriver en god verksamhet, berättade om föreningar som inte fungerar lika bra. Här fanns önskemål om att studieförbundet skulle arbeta mer aktivt med utvecklingsarbete gentemot de icke fungerande föreningarna.

Nå ensamma mödrar

I intervjuerna har det framkommit att det är viktigt att ge ensamstående mammor möjlighet att delta i föreningsliv. Mammor med små barn kan bli isolerade i sina hem och inte få möjlighet att lära sig svenska eller ta del av samhällslivet. Detta kan utvecklas till en klyfta mellan mamma och barn när barnen växer upp och lär sig svenska. De intervjuade är övertygade om att många fler skulle

komma till föreningsliv och cirkelverksamhet om det fanns möjlighet till barnpassning. Detta skulle kunna organiseras av föreningarna, men togs upp som en fråga för studieförbunden att hjälpa till att organisera och uppmuntra till.

Nå ungdomar

I flera cirklar har betonat att föreningarnas verksamhet för och med ungdomar är viktig. De intervjuade är oroliga över att man inte når ungdomar, som de upplever det. Man menar att ungdomar inte känner till föreningarnas verksamheter. I ett par föreningar menar man att det främst är nyanlända ungdomar som deltar i studiecirklar. De söker stöd i att utveckla svenska språket, som är en förutsättning för att lyckas med andra ämnen i skolan. Ungdomar som har bott länge i Sverige, och kanske har hela sin skolgång i svensk skola, tycks inte känna samma behov, enligt de intervjuade. Här kan en återkoppling till Rothsteins studie (2015) göras, som betonar vikten av att nå unga män för att minska risken för socialt utanförskap.

Några förslag på hur man kan arbeta för att nå ungdomar har presenterats i intervjuerna:

- Flera av de intervjuade menar att ungdomar inte känner till studieförbundens verksamheter och man trycker på att föreningar och studieförbund behöver arbeta mer aktivt för att nå ungdomar.
- Studieförbund och föreningar kan besöka skolor och berätta om sin verksamhet.
- Genom att ta hjälp av cirkeldeltagare och redan aktiva ungdomar och be dessa, via Facebook eller andra sociala medier, att informera om vad som erbjuds inom folkbildande verksamhet kanske fler unga kan nås.
- En grupp unga män menade att begreppet folkbildning låter lite 'gammalmodigt', det är inte så 'lockande'. Man behöver ta fram idéer, kanske från ungdomar själva, som kan användas i marknadsföring och där eventuellt ett annat begrepp än folkbildning används.

Frågeställning 4. Utrikes födda invånare som deltar, respektive inte deltar, i studiecirkel

För att studera vilka grupper bland de utrikes födda cirkeldeltagarna som deltar i studieförbundens verksamhet respektive vilka som står utanför, har material från SCB använts. Detta presenteras i kapitel 1 samt i bilaga B. I kapitel 1 presenteras även material från Folkbildningsrådets gruppstatistik och deltagarstatistik.

Antalet utrikes födda invånare i Sverige som deltar i cirkelverksamhet har ökat de senaste åren. Likaså har andelen utrikes födda deltagare ökat under denna tid om man ser till andel av det totala antalet deltagare i cirkelverksamhet. Fortfarande är det dock en relativt liten andel av den totala populationen utrikes födda invånare i Sverige som deltar, endast 7 procent. Kvinnorna dominerar, cirka 8 procent av cirkeldeltagarna var kvinnor och 6 procent var män under 2016.

Studieförbunden når gruppen utrikes födda invånare i olika utsträckning. De studieförbund som hade flest utrikes födda cirkeldeltagare år 2015 var ABF med drygt 100 000 deltagare, därefter kom NBV med drygt 63 000 deltagare och Medborgarskolan med nästan 42 000 deltagare. *Andelen* utrikes födda cirkeldeltagare i respektive studieförbund varierar också. Exempelvis hade Ibn Rushd 99 procent utrikes födda deltagare i sina studiecirklar, jämfört med NBV som hade 51 procent och Medborgarskolan med 27 procent.

Det finns stora skillnader vad gäller de ämnen som utrikes och inrikes födda deltagare studerar i cirkelarna. Flest registrerade studietimmar i cirklar med utrikes födda deltagare har studier i religion. Därefter kommer ämnen som samhälls- och beteendevetenskap och svenska som främmande språk. Detta skiljer sig markant från de inrikes födda deltagarnas ämnesval. Dessa väljer framförallt olika kulturella ämnen som improvisatorisk musik, sång och musik i grupp, musik, teater och dramatik, etc.

Studieförbunden tycks i relativt stor utsträckning nå yngre män och kvinnor (upp till 19 år) samt de med kort utbildning (kortare än 9 år), samt personer med tillfälliga jobb och begränsade inkomster.

Studieförbunden når utrikes födda invånare i större utsträckning i större städer än i landets tre storstäder.

Grupper som är mindre representerade i studiecirkelverksamhet är kvinnor i åldrarna 20–44 år samt förvärvsarbetande. Om man jämför åldersfördelningen i studiecirkelverksamhet mellan utrikes och inrikes födda cirkeldeltagare visar det sig att inrikes födda män och kvinnor generellt sett är äldre än utrikes födda män och kvinnor.

3.3 SLUTKOMMENTARER

I studien har utrikes födda cirkeldeltagare intervjuats i fokusgrupper och i intervjuvaren finns många positiva uttalanden om att vara cirkeldeltagare. Intervjuerna har visat att deltagandet kan vara till fördel både för individen och samhället i stort.

De intervjuade beskriver olika former av lärande, möjligheter att möta både de som är lika en själv och de som är olika i något avseende och berättar om gemenskap, om möjligheter att utvecklas och att samverka och påverka. Här kan konstateras, i likhet med Gustafson (2013), att:

Den här studien har bekräftat tidigare studier när den har visat att studiecirkeln betyder gemenskap, aktivering och personlig utveckling för deltagarna. De som deltar socialiseras på ett sätt som enligt tidigare forskning gynnar deltagarna själva. Deltagarna får ett slags kollektivt kapital, en tillhörighet som de kan dra nytta av på olika sätt. (Gustafson, 2013, sid 107–108).

Det finns några särskilda iakttagelser i den här studien som kan poängteras:

— *Samhörighet för att överbrygga och länka*

I de intervjuer som genomförts finns många uttalanden som handlar om individernas möjligheter att finna styrka och självkänsla genom cirkeldeltagande. Styrka kan man bland annat hitta genom att bli sedd som den man är – utifrån etniska, språkliga, religiösa eller andra grunder. Att bli stärkt som individ, att få sin identitet bekräftad och bejakad, tycks skapa förutsättningar för individen att öppna sig för samhället och knyta kontakter med andra organisationer.

— *Grupper av mångfald*

Studiecirklar och föreningar kan i vissa av de studerade grupperna karaktäriseras som grupper av mångfald, då deltagarna består av olika etniska grupper och talar olika språk. Ibland är svenskan det enda gemensamma språket. Deltagare berättar hur de lär sig andra etniska gruppers värderingar, kultur, samhälle och traditioner. Det sammanbindande är inte alltid ett gemensamt språk, en gemensam nation, kultur eller religion. I vissa fall är det som sammanbinder det som är olika.

— *Den betydelsefulla föreningen*

Föreningsdeltagande har beskrivits som viktigt för många cirkeldeltagare. Föreningen har i några fall beskrivits som en utökad familj. Det har väckt en fråga om föreningen spelar en större eller annan roll för utrikes födda cirkeldeltagare än för inrikes födda cirkeldeltagare?

I studien har, förutom intervjusvaren, även statistik presenterats som visar vilka utrikes födda invånare i Sverige som deltar eller inte deltar i cirkelverksamhet. Mot bakgrund av de positiva uttalandena i intervjuerna om att vara cirkeldeltagare, kan det finnas skäl att uppmärksamma de utrikes födda invånare i Sverige som inte är cirkelaktiva. Utifrån det statistiska materialet kan det konstateras att 93 procent av utrikes födda invånare i Sverige (de som är 13 år och äldre) står utanför cirkelverksamhet. Här finns en potential att få fler att delta.

Referenser

- Andersson, Roger, Bengtsson, Bo & Myrberg, Gunnar (red.) (2016). *Mångfal- dens dilemman. Boendesegregation och områdespolitik*. Malmö: Gleerups.
- Arensmeier, Cecilia (2013). Studiecirklar och socialt kapital. I Bernt Gustavsson & Matilda Wiklund (red.) *Nyttan med folklig bildning. En studie av kapitalformer och folkbildande verksamhet*. Lund: Nordic Academic Press.
- Bengtsson, Bo (2004). Föreningsliv, makt och integration – ett inledande perspektiv. I Ds 2004:49. *Föreningsliv, makt och integration*. Rapport från Integrationspolitiska maktutredningens forskningsprogram. Regeringskansliet: Fritzes.
- Borevi, Karin (2004). Den svenska diskursen om staten, integrationen och föreningslivet. I Ds 2004:49. *Föreningsliv, makt och integration*. Rapport från Integrationspolitiska maktutredningens forskningsprogram. Regeringskansliet: Fritzes.
- Carlgren, Ingrid (2015). *Kunskapskulturer och undervisningspraktiker*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Ds 2000:43. *Begreppet invandrare – användningen i myndigheters verksamhet*. Kulturdepartementet. Regeringskansliet: Fritzes.
- Ds 2004:49. *Föreningsliv, makt och integration*. Rapport från Integrationspolitiska maktutredningens forskningsprogram. Regeringskansliet: Fritzes.
- Eriksson, Lisbeth & Osman, Ali (2003). Utsatt folkbildning. I *SOU 2003:108 Folkbildning och integration*. Stockholm: Fritzes kundtjänst
- von Essen, Johan & Sundgren, Gunnar (red) (2012). *En mosaik av mening. Om studieförbund och civilsamhälle*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Folkbildningsrådet (2013–2015). *Deltagarstatistik*. Arbetsmaterial.
- Folkbildningsrådet (2015). *Gruppstatistik*. Arbetsmaterial.
- Folkbildningsrådet. *Micro-material SCB*. Arbetsmaterial.
- Folkbildningsrådet (2014a). *Cirkeldeltagare efter 65*. www.folkbildningsradet.se.
- Folkbildningsrådet (2014b). *Cirkelledare – folkbildningens fotfolk och drivkraft*. www.folkbildningsradet.se.

- Folkbildningsrådet (2015a). *Folkbildningsrådets årsredovisning med verksamhetsberättelse 2015*. www.folkbildningsradet.se.
- Folkbildningsrådet (2015b). *Folkbildningens betydelse för samhället 2015 – Folkbildningsrådets samlade bedömning*. www.folkbildningsradet.se.
- Folkbildningsrådet (2015c). *Mer engagemang? – Folkbildningen och det svenska civilsamhället*. www.folkbildningsradet.se.
- Folkbildningsrådet (2016a). *Utvärderingsplan cirkeldeltagarundersökning 2016–2018*. Diarienumr 225-2016-051.
- Folkbildningsrådet (2016b). *Folkbildningens frihet och värde*. www.folkbildningsradet.se.
- Folkbildningsrådet (2016c). *Fakta om folkbildning 2016*. www.folkbildningsradet.se.
- Folkbildningsrådet (2016d). *Verksamhetsplan*. www.folkbildningsradet.se.
- Folkbildningsrådet (2017). *Folkbildning med asylsökande 2016. Svenska fråndan dag ett och vardagssvenska i studieförbund och folkhögskolor*. www.folkbildningsradet.se
- Gustafson, Agneta (2013). Ett samhällsekonomiskt perspektiv. I Bernt Gustavsson & Matilda Wiklund (red.) *Nyttan med folklig bildning. En studie av kapitalformer och folkbildande verksamhet*. Lund: Nordic Academic Press.
- Gustavsson, Bernt & Wiklund, Matilda (red.) (2013). *Nyttan med folklig bildning. En studie av kapitalformer och folkbildande verksamhet*. Lund: Nordic Academic Press.
- Hawkins, Robert L. & Maurer, Katherine (2010). Bonding, Bridging and Linking: How Social Capital Operated in New Orleans following Hurricane Katrina. *British Journal of Social Work* (2010) 40, 1777–1793 doi:10.1093/bjsw/bcp087, <http://bjsw.oxfordjournals.org/> at New York University on January 6, 2015 1780
- Henningson, Jan (2016). *Trygga människor skapar trygga samhällen. Förslag till åtgärder för att motverka islamofobi, öka muslimers delaktighet och stärka det muslimska civilsamhället*. Handlingsplan till Kulturdepartementet. Ku2016/00840/D.
- Håkansson, Peter (2015). Folkbildningen och det sociala kapitalet. *EDUCARE, Vetenskapliga skrifter*, Malmö högskola. 2015:1, s. 31–51. Malmö högskola.
- Kindblom, Leif (2016) *Invandring och svenskundervisning – så började det. Sfi som folkbildningsuppgift*. Eget förlag.

- Larsson, Staffan (1999). Studiecirkeldemokratin. I E. Amnå (red.), *Civilsamhället. Demokratiutredningens forskarvolym VIII* (SOU 1999:84, s. 243–279). Stockholm: Fritzes.
- Lindgren, Lena (1999). Det idealiserade föreningslivet. I SOU 1999:84: *Civilsamhället. Demokratiutredningens forskarvolym VIII*. E. Amnå (red). Stockholm: Integrations- och jämställdhetsdepartementet.
- Lindgren, Lena (2009). *Effekter & evidens. En metautvärdering inom folkbildningsområdet*. Opublicerad.
- Motion 1987/88:Ub317. *Om studiecirklar för invandrare*. Utbildningsdepartementet.
- Nilsson, Åke (2004). *Efterkrigstidens invandring och utvandring*. SCB: Demografiska rapporter 2004:5
- Nordzell, Anita (2011). *Samtal i studiecirkel. Hur går det till när cirkeldeltagare gör cirkel?* AKKA 4/2011. Stockholm: Stockholms universitets förlag.
- Nordzell, Anita (2012). Att göra cirkel. I Johan von Essen och Gunnar Sundgren (red), *En mosaik av mening. Om studieförbund och civilsamhälle*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Odmalm, Pontus (2004). Invandrarföreningar som intressekanaler – möjligheter och hinder på lokal nivå. I Ds 2004:49. *Föreningsliv, makt och integration*. Rapport från Integrationspolitiska maktutredningens forskningsprogram. Regeringskansliet: Fritzes.
- Persson, Bengt & Persson, Elisabeth (2016). *Inkludering och socialt kapital. Skolan och ungdomars välbefinnande*. Lund: Studentlitteratur.
- Prop 1990/91:82. *Om folkbildning*. www.regeringen.se.
- Prop 1997/98:16. *Sverige, framtiden och mångfalden – från invandrapolitik till integrationspolitik*. www.regeringen.se.
- Prop 1997/98:115. *Folkbildning*. www.regeringen.se.
- Prop 2013/14:172. *Allas kunskap, allas bildning*. Utbildningsdepartementet. www.regeringen.se.
- Putnam, Robert (1993). The Prosperous Community. *The American Prospect*, vol. 4 no 13, March 21.
- Putnam, Robert (1996). *Den fungerande demokratin. Medborgarandans rötter i Italien*. Stockholm: SNS Förlag.
- Rothstein, Bo (2015). Den som inte har, inte älskar och inte är. I Jesper Strömbeck (red.) *Framtidsutmaningar: Det nya Sverige*. Stockholm: Framtidskommissionen, s 177–188.

- SCB (2009). *Integration – utrikes födda på arbetsmarknaden*. SCB: Integration: Rapport 2. www.scb.se.
- SCB (2014–2015). Statistikdatabas.
- SFS 1986:159. Lag om grundläggande svenskundervisning för invandrare. www.riksdagen.se.
- SFS 1986:208. Förordning om statsbidrag till studiecirkel i påbyggnadsundervisning i svenska språket för invandrare. www.riksdagen.se.
- SFS 1987:535. Förordning om statsbidrag till en särskild studiekampanj för invandrare. Utbildningsdepartementet. www.riksdagen.se.
- SFS 2015:218. *Förordning om statsbidrag till folkbildningen*. Utbildningsdepartementet, Regeringskansliet. www.riksdagen.se.
- Silverman, David (red.) (2016). *Qualitative Research. Theory, Method and Practice*. 4:e edition. London: SAGE Publications.
- Skolverket (2008). *Med annat modersmål – elever i grundskolan och skolans verksamhet. Rapport 321*. Stockholm: Fritzes kundservice.
- Skr 2009/10:106. *Dialog om samhällets värdegrund*. Utbildningsdepartementet. www.regeringen.se.
- Statskontoret (2016:10). *Folkbildningen. En utvärdering utifrån syftena med statsbidraget*. Delrapport. www.statskontoret.se.
- SOU 1971:51. *Invandringsutredningen*. Kungliga biblioteket: Digitaliserade verk.
- SOU 1996:47. *Cirkelsamhället. Studiecirkelns betydelse för individ och lokalsamhälle*. Delbetänkande av Utredningen för statlig utvärdering av folkbildningen. www.regina.kb.se/sou/.
- SOU 1999:84. *Civilsamhället. Demokratiutredningens forskarvolym VIII*. Amnå, E. (red). Stockholm: Integrations- och jämställdhetsdepartementet. www.regeringen.se.
- SOU 2000:47. *Mångfald i högskolan – reflektioner och förslag om social och etnisk mångfald i högskolan*. Stockholm: Fritzes kundtjänst.
- SOU 2003:108. *Folkbildning och integration*. Stockholm: Fritzes kundtjänst.
- SOU 2004:30. *Folkbildning i brytningstid – en utvärdering av studieförbund och folkhögskolor*. Slutbetänkande av Utredningen för statens utvärdering. Stockholm: Fritzes kundtjänst.
- SOU 2012:72. *Folkbildningens samhällsvärden. En ny modell för statlig utvärdering*. Stockholm: Fritzes kundtjänst.
- Wibeck, Victoria (2010). *Fokusgrupper. Om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.

DIGITALA KÄLLOR

<http://www.bilda.nu/sv/Studiematerial/MOD/Mangfald/>

<http://www.immi.se/organisationer/lokala-foreningar,20161025>

http://www.scb.se/Statistik/AM/AM9901/_dokument/AM9901_1990I13_BR_AM76BR1601.pdf

http://www.scb.se/Statistik/_Publikationer/OV9999_2015A01_BR_X20BR1501.pdf

Bilaga A: Frågeguide vid fokusgrupps-/enskilda intervjuer

INLEDANDE INFORMATION TILL DELTAGARE

- syftet med och användning av intervjun
- folkbildningsrådets uppdrag att utvärdera folkbildande verksamhet
- hur intervjuvären kommer att användas

Anonym *enkät* till deltagarna delas ut där uppgifter samlas in gällande ålder, kön, födelseland, inflyttningsår till Sverige, utbildning från hemlandet, utbildning i Sverige samt verksamhet vid intervjutillfället (arbete/utbildning)

INLEDANDE FRÅGOR

- Vad är det som är bra med att gå i cirkel?
- Varför deltar du i denna studiecirkel?
- Hur kom det sig att du gick med i cirkeln?
- Deltar du i flera cirklar? Har du deltagit i flera cirklar tidigare eller är denna cirkel den första studiecirkel du deltar i?
- Är det viktigt att fortsätta delta i studiecirkeln? Varför?
- Hur arbetar ni i cirkeln? Vad innebär det att vara deltagare i denna cirkel?
- Vad talar ni om när ni träffas i cirkeln?
- Diskuterar ni samhällsfrågor i cirkeln, som exempelvis miljöfrågor?
- Hur gick det till när ni bestämde vad som ska göras i cirkeln?
- Hur gick det till när ni bestämde hur ni ska arbeta i cirkeln?
- Har det någon betydelse om någon inte deltar aktivt i studiecirkelarbetet? Är det viktigt att alla deltar aktivt? Vad händer om någon inte säger någonting?
- Skulle man kunna arbeta annorlunda?

STÖDJA VERKSAMHET SOM BIDRAR TILL ATT STÄRKA OCH UTVECKLA DEMOKRATIN

- Har studiecirkelarbete bidragit till att du läser mer dagstidningar?
- Följer nyheter om Sverige? Är med i andra föreningar?
- Deltar du/ni i andra frivilligverksamhet på fritiden?
- Exempelvis i någon förening, med bössinsamling, som funktionär vid något evenemang, med hjälpinsatser för grupper eller enskilda, information, opinionsbildning, uppvaktning av politiker?
- Är du själv cirkelledare eller leder någon utbildning eller har du styrelseuppdrag eller något annat?
- Röstade du i kommunalval, riksdagsval, landstingsval?
- Tror du/ni att studiecirkeldeltagande har betydelse för ditt deltagande i samhällslivet? Jämför exempelvis med dina vänner, arbetskamrater, grannar!
- Deltagande i ev barns skolverksamhet? Läxläsning? Utflykter? Fritidsverksamhet?
- Utöva inflytande i lokalsamhället?

BIDRA TILL ATT GÖRA DET MÖJLIGT FÖR EN MÅNGFALD MÄNNISKOR ATT PÅVERKA SIN LIVSSITUATION OCH SKAPA ENGAGEMANG ATT DELTA I SAMHÄLLSUTVECKLINGEN

- Förändras man av att gå i cirkel? I så fall hur?
- Att gå i cirkel: påverkar det andra delar i livet? Vad? Ge exempel?
- Gör man andra saker i livet än sådant som exempelvis vänner, bekanta, grannar, arbetskamrater, studiekamrater gör?
- Får man inspiration att göra andra saker i livet än det man gjort tidigare? I så fall vad?
- Känner du att du genom ditt deltagande i studiecirkeln kan påverka vad som händer
 - i ditt bostadsområde?
 - i dina barns skola?
 - på din arbetsplats?
 - i din kommun?
- Har cirkeln gjort att du gärna vill påverka saker i samhället?
- Har dina kontakter med dina landsmän förändrats? Med andra människor i din närmiljö?

BIDRA TILL ATT UTJÄMNA UTBILDNINGSKLYFTOR OCH HÖJA BILDNINGS- OCH UTBILDNINGSNIVÅN I SAMHÄLLET

- Lär man sig något nytt genom att gå i cirkel? I så fall vad?
- Ger studiecirkeldeltagande kunskaper för hur man gör i andra sammanhang än just cirkelarbete? Ge exempel!
- Ger det nya kunskaper att delta i denna cirkel? I så fall vilka kunskaper?
 - Allmänskunskaper?
 - Yrkeskunskaper?
 - Kunskaper för att delta i föreningsliv eller för att arbeta fackligt?
 - Datakunskaper?
 - Andra kunskaper?
- Har cirkeln gjort att du/ni gärna vill fortsätta att studera det här ämnet eller att gå en utbildning?
- Arbetar ni med datorer eller internet i er cirkel? Har det förändrat något för dig/er i andra sammanhang?

BIDRA TILL ATT BREDDA INTRESSET FÖR OCH ÖKA DELAKTIGHETEN I KULTURLIVET

- Har cirkeln lett till att du besöker bibliotek eller museer eller något sådant?
- Har cirkeln gjort att du/ni går på teater, konsert eller musikarrangemang av något slag?
- Har du/ni fått lust att själv skapa något? Spela teater, sy, måla, snickra, dreja, eller något annat eget skapande? Eller kanske delta i en konstförening el liknande?

AVSLUTANDE FRÅGOR

- Var det viktigt att det var just detta studieförbund? I så fall varför?
- Vad har varit bra med just detta studieförbund? Vad är dåligt? Saknas något?
- Finns det något som studieförbundet skulle kunna göra annorlunda?
- Skulle studieförbundet kunna göra på annat sätt för att möta dina eller andras behov?
- Hur har du blivit bemött från studieförbundet?

NÅGOT NI VILL TILLÄGGA? NÅGOT SOM VI GLÖMT ATT FRÅGA ER OM?

PRESENTATION AV CIRKLAR, CIRKELDELTAGARE OCH FÖRENINGAR I STUDIEN

ORT	CIRKEL	DELTAGARE	ÅLDER	CIRKEL
Storadsförort	Samhällsfrågor	5	34–62 år	1
Storstad	Kultur, musik, musikprod.	2	25 och 20 år	2
Storadsförort	Arabiska	6	19–35 år	3
Storadsförort	Musik, föräldrakunskap, skapande mm	5	26–56 år	4
Storadsförort	Samhällsfrågor, matlagning, fiske mm	5	37–58 år	5
Mellanstor stad	Engelska	5	48–63 år	6
Mindre ort	Körsång	6	16–44 år	7
Storstad	Dans, musik, skapande mm	2	30 år	8
Mindre ort	Teater	5	16–19 år	9
Storadsförort	Koranstudier	5	24–32 år	10
Mellanstor stad	Svenska	8	53–82 år	11

Bilaga B: Teknisk rapport med tabellbilaga

En utgångspunkt för projektet "Utrikes födda i studiecirklar" är att med statistik belysa främst den fjärde av studiens frågeställningar:

4. Att undersöka vilka grupper (av utrikes födda) som är en del av studieförbundens verksamhet respektive vilka som står utanför.

Uppdraget är således att studera populationen utrikes födda och ge en bild av de som deltar i studiecirkelverksamheten för jämförelse med de som inte deltar.

I detta avsnitt behandlas den statistikbaserade ansatsen som går ut på att ta fram och bearbeta ett statistiskt underlag, dvs. för utrikes födda folkbokförda i Sverige. Målet är att i socioekonomiska m.fl. termer beskriva den grupp utrikes födda som deltar i studieförbundens verksamhet, samt i samma termer jämföra med den grupp utrikes födda som inte deltar i studieförbundens verksamhet. Detta ställer två krav, utöver att den socioekonomiska informationen finns, nämligen att samtliga (eller så gott som samtliga) utrikes födda finns i underlaget samt att det går att urskilja vilka av dem som deltagit i studieförbundens verksamhet.

Statistiska centralbyrån förfogar över register som täcker befolkningen och som innehåller uppgifter av socioekonomisk natur inklusive uppgifter om personnummer och födelseland mm. Studieförbunden förser SCB årligen med information om vilka individer med personnummer som deltagit i deras verksamhet. I och med detta är det tekniskt möjligt för SCB att upprätta ett dataregister som uppfyller de krav som analysen av frågeställningen kräver. Underlagen kan bearbetas på två sätt. Antingen att SCB tar fram tabeller på beställning eller att SCB ger folkbildningsrådet tillgång till datamaterialet så att folkbildningsrådet kan bearbeta materialet, ta fram relevanta tabeller och på andra sätt analysera det.

För uppgifter avseende 2015 fanns legala/formella hinder för SCB att skapa det önskvärda underlaget för föreliggande studie. Ett register med uppgifter för år 2016 kunde däremot upprättas och ställas till folkbildningsrådets förfogande. Registret bygger på uppgifter från studieförbunden och SCB:s LISA-register ³³.

I väntan på statistiskt underlag från SCB prövades en annan ansats, nämligen att undersöka i vilken utsträckning den verksamhetsstatistik Folkbildningsrådet förfogar över skulle kunna bidra till att belysa den aktuella frågeställningen. Det är då i princip två datakällor som man kan ta sin utgångspunkt i, nämligen den så kallade gruppstatistiken samt deltagarstatistiken.

GRUPPSTATISTIKEN

Gruppstatistiken utgörs av ett dataregister över *studiecirklar* och andra verksamhetsformer (STUV-registret). Det innehåller inte några uppgifter om individer, endast studiecirklar (verksamheter). Variabellistan upptar egenskaper förknippade med cirkelarna (verksamheterna) såsom:

- Studieförbund
- Verksamhetsform (varav studiecirkel är en)
- Antal deltagare
- Målgrupp
- Ämne
- Län/kommun
- Antal studietimmar
- Med flera

Anknytningen till utrikes födda finns i variabeln *Målgrupp*. Studiecirkelarna är klassificerade efter målgrupp och en målgrupp utgörs av utrikes födda. Enligt uppgift från Folkbildningsrådet är en majoritet av deltagarna utrikes födda i cirkel vars målgrupp är utrikes födda. Under det möjligen vågade antagandet att alla deltagare i cirkel med målgruppen utrikes födda faktiskt är utrikes födda och att motsvarande gäller för inrikes födda, ger registret möjlighet att uppskatta (t.ex.):

- Antal och andel av samtliga deltagare och per studieförbund som deltagit i cirkel med målgrupp utrikes födda

33 Se http://www.scb.se/Statistik/AM/AM9901/_dokument/AM9901_199013_BR_AM76BR1601.pdf

- Antal och andel av samtliga studietimmar (och per studieförbund) i cirkel med målgrupp utrikes födda
- Ämnesinriktning för studiecirklar med skilda målgrupper

DELTAGARSTATISTIKEN

Deltagarstatistiken utgörs av en sammanställning av uppgifter från studieförbunden och Statistiska centralbyrån. Databasen innehåller ett 15-tal så kallade pivottabeller i vilka en uppsättning individrelaterade variabler kopplas samman. Variabeluppsättningen innefattar bl.a.:

- Studieförbund
- Verksamhetsform (varav studiecirkel är en)
- Kön
- Ålder
- Utbildningsbakgrund
- Utländsk bakgrund

Sammanlagt finns uppgifter om 12 variabler. I pivottabellerna kopplas ett varierande antal variabler samman. I en individbaserad databas är samtliga variabler sammankopplade på individnivå. Så är inte fallet i deltagarstatistiken, antalet möjliga variabelkombinationer är därigenom begränsat. I sex av tabellerna ingår utländsk bakgrund som en variabel vilken kan kopplas till en eller flera av övriga variabler.

Urvalet av tabeller/variabler har av naturliga skäl inte gjorts med tanke på att analysera frågeställningarna i denna studie. Urvalet har andra syften. Tabelldatabasen synes främst tjäna studieförbundens syften. En särredovisning på förbunds nivå kommer att innehålla det unika antalet individer som deltagit i respektive förbunds studiecirkelverksamhet, trots att många deltar i fler än en cirkel anordnad av förbundet. Med anledning av att det finns ett antal individer som deltar i mer än ett förbunds cirkel, och därmed räknas en gång per förbund, kommer det totala antalet individer som deltagit att överstiga antalet unika individer. Det skapar problem vid analysen i denna studie. Ett renodlat individregister skulle innebära andra och bättre förutsättningar. För att illustrera problemet så har vi att hantera tre nivåer av totaler för 2015:

- a. Antal studiecirkeldeltagare. Det är det totala antalet deltagare i samtliga förbunds studiecirkel. Uppgiften kommer från gruppstatistiken (STUV).
- b. Summan av förbundens unika studiecirkeldeltagare. Individer räknas en gång för varje förbund vars studiecirkel de deltagit i. Uppgiften kommer

från deltagarstatistiken när studieförbund är en variabel i den pivottabell som används.

- c. Antal unika individer som deltagit i någon av förbundens studiecirklar. Finns att hämta i en pivottabell (givet att informationen utländsk bakgrund ska ingå) i deltagarstatistiken. Kombineras då endast med kön och ålder.

Antalet utrikes födda studiecirkeldeltagare (a. ovan) var 2015 cirka 333 000. Antalet unika individer (c.) cirka 110 000 och summan av förbundens unika studiecirkeldeltagare (b.) cirka 120 000. Beroende på vilken av deltagarstatistikens tabeller som ligger till grund för någon framtagen uppgift finns således ett mått av redundans³⁴; vissa individer kommer att ingå en eller flera gånger vid beräkning av antal deltagare i studiecirklar.

SCB:S INTERNETBASERADE STATISTIKDATABAS

En tredje datakälla är SCB:s statistikdatabas som finns tillgänglig via internet. Databasen innehåller en betydande uppsättning variabler som kan kombineras för att beräkna folkmängden i skilda befolkningsgrupper, t.ex. antal utrikes och inrikes födda uppdelat på kön och åldersgrupper.

DATA FRÅN SCB

Som svar på ansökan till SCB om att få tillgång till mikrodata innehållande relevanta uppgifter för syftet i den aktuella studien fick Folkbildningsrådet i januari 2016 positivt besked från SCB.

Materialet avser 2016 och baseras på SCB:S LISA-register och uppgifter från studieförbunden. Det innehåller bland annat följande variabler:

- Kön
- Ålder
- Födelseland, grupperat
- Invandringsår
- Civilstånd
- Utbildning
- Sysselsättning
- Kommungrupp

³⁴ Innebär att en individ kan ingå i underlaget en eller flera gånger beroende på om vederbörande deltar i en eller flera studieförbunds cirklar.

- Riksområden
- Disponibel inkomst

BEGRÄNSNINGAR

Både grupp- och deltagarstatistiken har betydande begränsningar visavi projektets frågeställningar. Ingen av dessa datakällor medger jämförelse av utrikes födda som deltar respektive inte deltar i studiecirkelverksamheten. Vissa möjligheter finns dock att jämföra utrikes födda och inrikes födda i studiecirkelverksamheten. En del information kan man få fram genom jämförelse med SCB statistik hämtad från internet.

Gruppstatistiken är problematisk genom att den inte är individbaserad och genom att kopplingen mellan födelseland och annan information går via variabeln *Målgrupp* som bygger på antagandet att samtliga individer i cirkelarna är utrikes födda i de cirkel vars målgrupp är utrikes födda. Det saknas dock underlag för att bedöma antagandets giltighet.

Deltagarstatistiken ger dock möjlighet att uppskatta antal utrikes födda i cirkelverksamheten med uppdelning på ålder och kön. Denna kan sättas i relation till motsvarande antal inrikes födda. Uppgifter från SCB:s internetbaserade statistikdatabas erbjuder också jämförelse med hela populationen inrikes och utrikes födda i motsvarande ålders- och könsgrupper.

Deltagarstatistiken har en tydlig begränsning i tekniken (pivottabeller, inte individdata/mikrodata) och variabelinnehållet. Deltagarstatistiken skulle kunna förbättras genom att från SCB begära pivot-tabeller för vidare syften än vad de hittills svarat mot.

En slutsats är att de datakällor Folkbildningsrådet förfogar över ger begränsade möjligheter att analysera gruppen utrikes födda med avseende på vilka studiecirkelverksamheten når och inte når. Dock kan man få viss information genom jämförelse med SCB-statistik hämtad från internet. Datamaterialet från SCB uppfyller bäst kraven utifrån frågeställningen i denna studie.

PROBLEM OCH STYRKOR I ANSLUTNING TILL STATISTIK- UPPGIFTERNA SOM REDOVISAS I DENNA RAPPORT INKLUSIVE TABELLBILAGAN.

Som nämnts ovan finns ett mått av redundans i uppgifterna som baseras på deltagarstatistiken. Det leder till att antal och totaler i diagram och tabeller som baseras på denna källa kan variera något från tabell till tabell. Detta torde dock inte påverka några slutsatser i annat än ringa grad.

Kopplingen mellan studiecirkelämne och födelseland är problematisk genom de antaganden som måste göras (se ovan). Det gör att dessa uppgifter måste tolkas med försiktighet.

Datamaterialet från SCB är direkt anpassat för att kunna belysa frågan: vad skiljer de utrikes födda som deltar i studiecirkelverksamheten från de som står utanför. Jämförelsen är dock begränsad till de variabler databasen innehåller.

En stor styrka hos hela materialet är att de framtagna uppgifterna – till skillnad från undersökningar baserade på sannolikhetsurval – inte är behäftade med slumpfel. Det betyder att skillnaden mellan grupper, antal, andelar etc. är reella. Det förutsätter dock att det inte finns andra felkällor som påverkar resultaten. Redundansen i deltagarstatistiken är en sådan felkälla. Möjliga felkällor i underlaget (registren) kan vara en annan.

TABELLBILAGA

Tabellbilagan innehåller tabeller baserade på de ovan nämnd datakällorna.

Tabell 1–6 utgör underlag för diagrammen i avsnitt 1.6. Tabellerna 7 – 14 är bearbetningar av det mikrodatamaterial som SCB ställt till förfogande.

Kommentarer till tabellerna:

Tabell 1. Utgör underlag för diagram 1. Antalen för åren 2013–2015 baseras på deltagarstatistiken och innehåller ett visst mått av redundans. De kan därför skilja sig något från motsvarande uppgifter i andra tabeller. Uppgiften för 2016 härrör från de mikrodata SCB ställt till förfogande. Där finns ingen redundans.

Tabell 2. Här finns underlag för diagram 2. Uppgifter finns för såväl enskilda förbund som för förbunden sammantaget. Uppgifterna kommer från gruppstatistiken. Notera problemet med begreppet utrikes födda i denna datakälla, se ovan.

Tabell 3. Bygger på deltagarstatistiken. Underlag till diagram 3.

Tabell 4. Uppgifterna hämtade från deltagarstatistiken. Underlag för diagram 4.

Tabell 5 och 6. Underlag för diagram med motsvarande nummer. Bygger på gruppstatistiken. Liksom i tabell och diagram 2 finns problem i klassificeringen av utrikes respektive inrikes födda. Här finns också tidigare nämnt problem med ämnesklassificering.

Tabellerna 7–14 bygger på det mikromaterial som SCB ställt till förfogande avseende år 2016. Varje tabell redovisas i tre olika varianter för var och

en av de tillgängliga bakgrundsvariablerna (betecknas a, b och c). Syftet är att försöka underlätta för analysen och förståelsen av vilka utrikes födda som söker sig till studiecirkelverksamheten och vilka som inte gör det i samma utsträckning

Tabell a (se tabell 7a) visar kolumnprocent. Den ger redovisningsgruppernas struktur med avseende på radvariabeln, i tabell 7a ålder. Den visar åldersfördelningen för utrikes födda, kvinnor och män, studiecirkeldeltagare och ej studiecirkeldeltagare

Tabell b visar radprocent. Där anges hur åldersgrupperna fördelar sig med avseende på hur stora andelar av kvinnor och män som deltar respektive inte deltar i cirkelverksamheten.

Tabell c är en bearbetning som ska underlätta att se hur de olika åldersgrupperna (dvs. kategorier av radvariabeln) avviker från samtliga i respektive redovisningsgrupp. I tabell 7 c är det t.ex. 1,40 gånger så stor andel av de utrikes födda männen i åldern upp till 19 år som deltar i cirkelverksamheten jämför med samtliga män i gruppen. Således en 40 procent större andel. I den högra kolumnen i c-tabellen redovisas kvoten mellan andelen kvinnor och män i de skilda åldersgrupperna. Det är t.ex. 76 procent större andel av kvinnorna än av männen i åldern 65 år eller äldre som deltar i studiecirkel.

Tabell 7–14 är uppbyggda efter samma princip men med olika radvariabler.

Tabell 7 visar sambandet mellan *kön* och *ålder* för utrikes födda med uppdelning på om de 2016 deltog i studiecirkel eller inte. I tabell 8 avses sambandet *kön* och *civilstånd* i stället för *ålder*.

Listan med radvariabler ser ut som följer:

- Tabell 7: Ålder
- Tabell 8: Civilstånd
- Tabell 9: Utbildning (högsta avslutade)
- Tabell 10: Sysselsättning
- Tabell 11: Födelseland (grupperat)
- Tabell 12: Invandringsår
- Tabell 13: Kommungrupp
- Tabell 14: Riksområde

Ålder, *civilstånd*, *utbildning* och *invandringsår* antas vara enkla att förstå. Uppgiften om *sysselsättning (sysselsättningsstatus)* bygger på kontrolluppgiftsregistret, dvs. de uppgifter som arbetsgivare årligen redovisar till skatte-

verket samt om arbete utfördes under november månad. Den något kryptiska kategorin: *Ej förvärvsarbetande, med kontrolluppgift* ska tolkas som om visst arbete utförts under året, kanske i form av feriearbete eller andra kortare perioder av arbete.

Med undantag för de regionala indelningarna finns dokumentation och definition av ovanstående variabler i dokumentet:

http://www.scb.se/Statistik/AM/AM9901/_dokument/AM9901_1990I13_BR_AM76BR1601.pdf

Hur kommuner grupperas till de regionala indelningarna framgår av dokumentet:

http://www.scb.se/Statistik/_Publikationer/OV9999_2015A01_BR_X20BR1501.pdf

TABELL 1.
Antal och andel utrikesfödda unika studiecirkeldeltagare som deltagit i något studieförbunds studiecirkel under 2013–2016.

ÅR	ANTAL UNIKA STUDIECIRKELDELTA GARE		ANDEL UTRIKES FÖDDA PROCENT
	UTRIKES FÖDDA	SAMTLIGA	
2016	112 373	630 928	18
2015	110 397	628 308	18
2014	105 620	637 998	17
2013	101 183	648 706	16

TABELL 2.
Utrikes föddas deltagande i studiecirklar. Antal och andel av det totala antalet deltagare per studieförbund 2013–2015.

	ANTAL UTRIKES FÖDDA STUDIECIRKELDELTAGARE			SAMTLIGA STUDIECIRKELDELTAGARE			ANDEL UTRIKES FÖDDA STUDIECIRKELDELTAGARE AV SAMTLIGA STUDIECIRKELDELTAGARE, PROCENT		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
ABF	98 446	103831	100 433	518 189	508 328	486 562	19	20	21
Bilda	16 986	20347	18 449	106 409	106 273	103 630	16	19	18
FU	17 404	18783	18 578	116 134	118 620	120 405	15	16	15
Ibn Rushd	10 604	17668	19 439	10 670	17 842	19 667	99	99	99
Kulturens	409	633	511	9 004	10 032	10 636	5	6	5
Mbsk	33 094	38 190	41 787	155 790	155 314	157 618	21	25	27
NBV	43 773	53 148	63 242	103 431	1134 19	124 383	42	47	51
Sensus	9 993	9 668	11 006	117 955	115 653	116 878	8	8	9
Sfr	31 086	37 964	30 167	226 207	232 611	218 479	14	16	14
SV	26 261	28 713	29 624	333 418	328 882	323 759	8	9	9
Samtliga förbund	288 056	328 945	333 236	1 697 207	1 706 974	1 682 017	17	19	20

TABELL 3.
Antal och andel utrikes födda cirkeldeltagare (13 år och äldre) 2015. Totalt och uppdelat per studieförbund. Studieförbunden rangordnade efter andel utrikes födda.

FÖRBUND	ANTAL		SAMTLIGA STUDIECIRKELDELTA- GARE	ANDEL UTRIKES FÖDDA AV SAMTLIGA, PROCENT		ANDEL DELTAGARE AV SAMTLIGA, PROCENT
	UTRIKES FÖDDA STUDIECIRKELDELTA- GARE	UTRIKES FÖDDA STUDIECIRKELDELTA- GARE		FÖDDA AV SAMTLIGA, PROCENT	FÖDDA AV SAMTLIGA, PROCENT	
lbn Rushd	4 995	6 307	79	1		
NBV	13 502	34 974	39	5		
Bilda	10 589	49 157	22	7		
ABF	36 246	183 803	20	27		
FU	10 194	53 230	19	8		
Mbsk	10 546	59 524	18	9		
Sfr	12 691	93 480	14	14		
Sensus	7 250	59 375	12	9		
SV	14 775	142 188	10	21		
Kulturens	431	5 361	8	1		
Totalt	121 219	687 399	18	100		

TABELL 4.
Andel utrikes och inrikes födda kvinnor och män i studiecirkel 2015. Procent.

	UTRIKES FÖDDA	INRIKES FÖDDA
Män	42	37
Kvinnor	58	63
Totalt	100	100
Antal	110 397	517 911

TABELL 5.
Vanligast förekommande ämnen i studiecirklar med utrikes födda deltagare 2015. Rangordnade efter antal studietimmar.

	ANTAL STUDIETIMMAR	RELATIV FÖRDELNING, PROCENT	
1	Annan utbildning i religion	329 400	9,5
2	Samhälls- och beteendevetenskap, allmän inriktning	264 800	7,7
3	Svenska som främmande språk	203 000	5,9
4	Matlagning	164 500	4,8
5	Annan utbildning i främmande språk	159 300	4,6
6	Historia	147 300	4,3
7	Svenska	108 100	3,1
8	Improvisatorisk musik (rock, jazz etc)	86 000	2,5
9	Matematik	84 900	2,5
10	Modersmål andra än svenska	79 500	2,3
11	Engelska	79 300	2,3
	Summa	1 706 100	49,4

TABELL 6.
Vanligast förekommande ämnen i studiecirklar med inrikes födda deltagare 2015. Rangordnade efter antal studietimmar.

	ANTAL STUDIETIMMAR	RELATIV FÖRDELNING, PROCENT	
1	Improvisatorisk musik (rock, jazz etc)	2 980 600	31,6
2	Sång och musik i grupp	559 300	5,9
3	Musik (för scenframställning)	479 400	5,1
4	Teater och dramatik (för scenframställning)	315 900	3,3
5	Husdjursskötsel	224 900	2,4
6	Körsång	220 800	2,3
7	Vävning	213 300	2,3
8	Instrumentalmusik – ensemble	210 000	2,2
9	Historia	197 100	2,1
10	Övrigt konsthantverk	190 300	2,0
11	Musikteori	173 500	1,8
	Summa	5 765 100	61,1

TABELL 7A.
Utrikes födda studiecirkeldeltagare respektive ej studiecirkeldeltagare efter kön och ålder. Kolumnprocent.

ÅLDER	EJ STUDIECIRKELDELTAGARE			STUDIECIRKELDELTAGARE			TOTALT ANTAL
	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	
-19 år	7,1	6,0	6,6	10,3	7,5	8,7	107 458
20-24 år	6,6	6,0	6,3	8,4	5,2	6,5	100 766
25-44 år	42,2	41,2	41,7	39,2	33,4	35,8	661 180
45-64 år	30,1	30,2	30,2	27,1	30,0	28,8	481 264
65-år	13,9	16,6	15,2	15,1	23,9	20,2	249 545
Totalt	100	100	100	100	100	100	1 6002 13
Totalt antal	742 833	745 007	1 487 840	46 738	65 635	112 373	

TABELL 7B.
Utrikes födda studiecirkeldeltagare respektive ej studiecirkeldeltagare efter kön och ålder. Radprocent.

ÅLDER	EJ STUDIECIRKELDELTA GARE			STUDIECIRKELDELTA GARE			UTRIKESFÖDDA			SAMTLIGA
	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	
-19 år	91,7	90,0	90,9	8,3	10,0	9,1	100	100	100	107 458
20-24 år	92,6	92,9	92,7	7,4	7,1	7,3	100	100	100	100 766
25-44 år	94,5	93,3	93,9	5,5	6,7	6,1	100	100	100	661 180
45-64 år	94,6	91,9	93,3	5,4	8,1	6,7	100	100	100	481 264
65- år	93,6	88,7	90,9	6,4	11,3	9,1	100	100	100	249 545
Samtliga	94,1	91,9	93,0	5,9	8,1	7,0	100	100	100	1 600 213
Totalt antal	742 833	745 007	1 487 840	46 738	65 635	112 373				

TABELL 7C.
Respektive åldersgrupps över- eller underrepresentation i studiecirklar i förhållande till samtliga åldersgrupper.

ÅLDER	UTRIKESFÖDDA STUDIECIRKELDELTAGARE		
	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN
-19 år	1,40	1,23	1,29
20-24 år	1,25	0,88	1,03
25-44 år	0,93	0,82	0,87
45-64 år	0,91	0,99	0,96
65- år	1,08	1,39	1,30
Samtliga	1,00	1,00	1,00
			KVINNOR I FÖRHÅLLANDE TILL MÄN
			1,20
			0,96
			1,21
			1,50
			1,76
			1,37

TABELL 8A.
Utrikes födda studiecirkeldeltagare respektive ej studiecirkeldeltagare efter civilstånd och kön. Kolumnprocent.

CIVILSTÅND	EJ STUDIECIRKELDELTAGARE			STUDIECIRKELDELTAGARE			TOTALT ANTAL
	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	
Efterlevande partner	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	37
Gift	47,1	47,9	47,5	48,5	46,7	47,5	759 627
Ogift	37,9	27,4	32,6	37,5	25,3	30,4	519 876
Registrerad partner	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	525
Skild	13,6	18,1	15,8	12,3	18,8	16,1	25 3614
Skild partner	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	485
Änka/Änkling	1,4	6,6	4,0	1,6	9,1	6,0	66 049
Totalt	100	100	100	100	100	100	1 600 213
Totalt antal	742 833	745 007	1 487 840	46 738	65 635	112 373	

UTRIKESFÖDDA

TABELL 8B.
Utrikes födda studiecirkeldeltagare respektive ej studiecirkeldeltagare efter civilstånd och kön. Radprocent.

CIVILSTÅND	UTRIKESFÖDDA						SAMTLIGA
	EJ STUDIECIRKELDELTAGARE			STUDIECIRKELDELTAGARE			
	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	
Efterlevande partner	97,1	100,0	97,3	2,9	0,0	2,7	37
Gift	93,9	92,1	93,0	6,1	7,9	7,0	759 627
Ogift	94,1	92,5	93,4	5,9	7,5	6,6	519 876
Registrerad partner	94,3	90,1	92,8	5,7	9,9	7,2	525
Skild	94,6	91,6	92,9	5,4	8,4	7,1	253 614
Skild partner	97,0	93,0	95,5	3,0	7,0	4,5	485
Änka/Änkling	93,3	89,2	89,9	6,7	10,8	10,1	66 049
Samtliga	94,1	91,9	93,0	5,9	8,1	7,0	1 600 213
Totalt antal	742 833	745 007	1 487 840	46 738	65 635	112 373	

TABELL 8C.
Respektive civilståndssgrupps över- eller underrepresentation i studiecirklar i förhållande till samtliga civilståndssgrupper.

CIVILSTÅND	UTRIKESFÖDDA STUDIECIRKELDELTA GÅRE			
	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	KVINNOR I FÖRHÅLLANDE TILL MÄN
Efterlevande partner	0,48	0,00	0,38	0,00
Gift	1,03	0,98	1,00	1,30
Ogift	0,99	0,93	0,94	1,28
Registrerad partner	0,96	1,23	1,03	1,75
Skild	0,91	1,04	1,02	1,56
Skild partner	0,51	0,86	0,65	2,32
Änka/Änkling	1,13	1,34	1,44	1,61
Samtliga	1,00	1,00	1,00	1,37
Totalt antal				

TABELL 9A.
Utrikes födda studiecirkeldeltagare respektive ej studiecirkeldeltagare efter kön och utbildning. Kolumnprocent.

UTBILDNING	EJ STUDIECIRKELDELTAGARE			STUDIECIRKELDELTAGARE			TOTALT ANTAL
	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	
Förgymnasial utbildning 9 år	13,8	11,4	12,6	14,5	11,2	12,6	180 385
Gymnasial utbildning högst 2-årig	21,8	20,1	21,0	19,8	19,3	19,5	298 000
Gymnasial utbildning 3 år	16,8	15,1	15,9	15,7	12,9	14,0	225 765
Eftergymnasial utbildning kortare än 3 år	14,2	13,7	13,9	14,4	13,3	13,7	199 069
Eftergymnasial utbildning 3 år eller längre (exkl. forsk. utb.)	19,1	23,4	21,3	18,8	24,2	22,0	305 199
Forskarutbildning	2,2	1,4	1,8	1,9	1,5	1,7	25 265
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	1 429 159
Totalt antal med uppgift om utbildning	653 870	672 049	1 325 919	42 735	60 505	1032 40	1 429 159
Uppgift om utbildning saknas	88 963	72 958	161 921	4 003	5 130	9 133	171 054
Samtliga	742 833	7450 07	1 487 840	46 738	65 635	112 373	1 600 213

TABELL 9B.
Utrikes födda studiecirkeldeltagare respektive ej studiecirkeldeltagare efter kön och utbildning. Radprocent.

UTBILDNING	EJ STUDIECIRKELDELTAGARE				STUDIECIRKELDELTAGARE				UTRIKESFÖDDA		SAMTLIGA
	MÄN		KVINNOR		MÄN		KVINNOR		MÄN, KVINNOR OCH BÅDA KÖNEN	TOTALT ANTAL	
	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN		
Förgymnasial utbildning kortare än 9 år	92,5	90,4	91,3	7,5	9,6	8,7	100	195 476			
Förgymnasial utbildning 9 år	93,6	91,9	92,8	6,4	8,1	7,2	100	180 385			
Gymnasial utbildning högst 2-årig	94,4	92,0	93,2	5,6	8,0	6,8	100	298 000			
Gymnasial utbildning 3 år	94,3	92,8	93,6	5,7	7,2	6,4	100	225 765			
Eftergymnasial utbildning kortare än 3 år	93,8	92,0	92,9	6,2	8,0	7,1	100	199 069			
Eftergymnasial utbildning 3 år eller längre (exkl. forsk. utb.)	93,9	91,5	92,6	6,1	8,5	7,4	100	305 199			
Forskarutbildning	94,6	91,0	93,2	5,4	9,0	6,8	100	25 265			
Samtliga med uppgift om utbildning.	93,9	91,7	92,8	6,1	8,3	7,2	100	1 429 159			
Totalt antal med uppgift om utbildning	653 870	672 049	1 325 919	42 735	60 505	103 240		1 429 159			
Uppgift om utbildning saknas	88 963	72 958	161 921	4 003	5 130	9 133		171 054			
Samtliga	742 833	745 007	1 487 840	46 738	65 635	112 373		1 600 213			

TABELL 9C.
Respektive utbildningsgrupps över- eller underrepresentation i studiecirklar i förhållande till samtliga utbildningsgrupper.

UTBILDNING	UTRIKESFÖDDA STUDIECIRKELDELTA GÅRE			
	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	KVINNOR I FÖRHÅLLANDE TILL MÄN
Förgymnasial utbildning kortare än 9 år	1,22	1,16	1,20	1,29
Förgymnasial utbildning 9 år	1,05	0,98	1,00	1,26
Gymnasial utbildning högst 2-årig	0,91	0,96	0,93	1,42
Gymnasial utbildning 3 år	0,94	0,87	0,89	1,25
Eftergymnasial utbildning kortare än 3 år	1,02	0,97	0,99	1,29
Eftergymnasial utbildning 3 år eller längre (exkl. forsk. utb.)	0,99	1,03	1,03	1,41
Forskarutbildning	0,87	1,09	0,95	1,68
Samtliga med uppgift om utbildning.	1,00	1,00	1,00	1,35

TABELL 10A.
Utrikes födda studiecirkeldeltagare respektive ej studiecirkeldeltagare efter kön och sysselsättning. Kolumnprocent.

SYSSELSÄTTNING	EJ STUDIECIRKELDELTAGARE			STUDIECIRKELDELTAGARE			TOTALT ANTAL
	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	
Förvärsarbetande	51,3	45,8	48,5	48,0	40,4	43,5	770 899
Ej förvärsarbetande, med kontrolluppgift	10,3	9,6	10,0	15,2	12,8	13,8	163 541
Ej förvärsarbetande, utan kontrolluppgift	36,7	43,0	39,9	35,2	45,3	41,1	639 253
Ej förvärsarbetande, barn 0–14 år	1,7	1,6	1,7	1,7	1,6	1,6	26 520
Totalt	100	100	100	100	100	100	1 600 213
Totalt antal	742 833	745 007	1 487 840	46 738	65 635	112 373	

UTRIKESFÖDDA

TABELL 10B.

Utrikes födda studiecirkeldeltagare respektive ej studiecirkeldeltagare efter kön och sysselsättning. Radprocent.

SYSSELSÄTTNING	EJ STUDIECIRKELDELTAĞARE				UTRIKESFÖDDA				SAMTLIGA ANTAL
	MÄN		KVINNOR		MÄN		KVINNOR		
	94,4	92,8	93,7	90,5	5,6	7,2	6,3	100	
Förvärsarbetande	94,4	92,8	93,7	90,5	5,6	7,2	6,3	100	770 899
Ej förvärsarbetande, med kontrolluppgift	91,5	89,5	90,5	92,8	8,5	10,5	9,5	100	163 541
Ej förvärsarbetande, utan kontrolluppgift	94,3	91,5	92,8	93,1	5,7	8,5	7,2	100	639 253
Ej förvärsarbetande, barn 0–14 år	94,2	92,1	93,1		5,8	7,9	6,9	100	26 520
Samtliga	94,1	91,9	93,0		5,9	8,1	7,0	100	1 600 213
Totalt antal	742 833	745 007	1 487 840		46 738	65 635	112 373		

TABELL 10C.

Respektive sysselsättningsgrupps över- eller underrepresentation i studiecirklar i förhållande till samtliga sysselsättningsgrupper.

SYSSELSÄTTNING	UTRIKESFÖDDA STUDIECIRKELDELTA GÅRE			
	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	KVINNOR I FÖRHÅLLANDE TILL MÄN
Förvärsarbetande	0,94	0,89	0,90	1,30
Ej förvärsarbetande, med kon-trolluppgift	1,43	1,30	1,35	1,24
Ej förvärsarbetande, utan kon-trolluppgift	0,96	1,05	1,03	1,49
Ej förvärsarbetande, barn 0-14 år	0,99	0,98	0,98	1,36
Samtliga	1,00	1,00	1,00	1,37
Totalt				

TABELL 11A.

Utrikes födda studiecirkeldeltagare respektive ej studiecirkeldeltagare efter kön och födelse land grupperat. Kolumnprocent.

FÖDELSELAND GRUPPERAT	EJ STUDIECIRKELDELTAGARE				STUDIECIRKELDELTAGARE				TOTALT ANTAL
	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	MÄN	KVINNOR	
Afrika	10,2	8,7	9,5	24,1	16,5	19,7	163 272		
Asien	34,0	33,3	33,6	31,6	27,0	28,9	532 736		
EU28 utom Norden	20,7	19,3	20,0	11,8	15,1	13,7	313 094		
Europa utom EU28 och Norden	15,0	15,0	15,0	13,5	13,0	13,2	238 030		
Nordamerika	2,1	2,0	2,1	2,1	2,0	2,1	3 2893		
Norden utom Sverige	13,2	16,7	14,9	10,9	20,8	16,7	241 149		
Oceanien	0,4	0,2	0,3	0,3	0,2	0,2	4 733		
Okänt	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	204		
Sovjetunionen	0,3	0,5	0,4	0,2	0,5	0,4	5 808		
Statslös	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	7		
Sydamerika	4,1	4,2	4,1	5,5	4,8	5,1	67 455		
Totalt	100	100	100	100	100	100	1 600 213		
Totalt antal	742 833	745 007	1 487 840	46 738	65 635	112 373			

UTRIKESFÖDDA

TABELL 11B.
Utrikes födda studiecirkeldeltagare respektive ej studiecirkeldeltagare efter kön och födelseland grupperat. Radprocent.

FÖDELSELAND GRUPPERAT	EJ STUDIECIRKELDELTAGARE				UTRIKESFÖDDA				SAMTLIGA ANTAL
	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN		MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	MÄN, KVINNOR OCH BÅDA KÖNEN	
Afrika	87,1	85,7	86,5		12,9	14,3	13,5	100	163 272
Asien	94,5	93,3	93,9		5,5	6,7	6,1	100	532 736
EU28 utom Norden	96,5	93,6	95,1		3,5	6,4	4,9	100	313 094
Europa utom EU28 och Norden	94,6	92,9	93,8		5,4	7,1	6,2	100	238 030
Nordamerika	94,1	91,7	93,0		5,9	8,3	7,0	100	32 893
Norden utom Sverige	95,0	90,1	92,2		5,0	9,9	7,8	100	241 149
Oceanien	96,1	92,6	94,9		3,9	7,4	5,1	100	4 733
Okänt	92,7	91,4	92,2		7,3	8,6	7,8	100	204
Sovjetunionen	95,7	91,9	93,2		4,3	8,1	6,8	100	5 808
Statslös	100,0	100,0	100,0		0,0	0,0	0,0	100	7
Sydamerika	92,2	90,9	91,5		7,8	9,1	8,5	100	674 55
Samtliga länder	94,1	91,9	93,0		5,9	8,1	7,0	100	1 600 213
Totalt antal	742 833	745 007	1 487 840		46 738	65 635	112 373		

TABELL 11C.
Respektive landsgrupps över- eller underrepresentation i studiecirklar i förhållande till samtliga landsgrupper.

FÖDELSELAND GRUPPERAT	UTRIKESFÖDDA STUDIECIRKELDELTA GÄRE			
	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	KVINNOR I FÖRHÅLLANDE TILL MÄN
Afrika	2,18	1,76	1,93	1,11
Asien	0,93	0,82	0,87	1,21
EU28 utom Norden	0,59	0,80	0,70	1,86
Europa utom EU28 och Norden	0,91	0,88	0,89	1,32
Nordamerika	0,99	1,02	1,00	1,41
Norden utom Sverige	0,84	1,22	1,11	2,00
Oceanien	0,66	0,92	0,73	1,89
Okänt	1,24	1,07	1,12	1,18
Sovjetunionen	0,73	1,00	0,97	1,89
Statslös	0,00	0,00	0,00	0,00
Sydamerika	1,32	1,13	1,21	1,17
Samtliga länder	1,00	1,00	1,00	1,37

TABELL 12A.
Utrikes födda studiecirkeldeltagare respektive ej studiecirkeldeltagare efter kön och invandringår. Kolumnprocent.

INVANDRINGSÅR	EJ STUDIECIRKELDELTAGARE				STUDIECIRKELDELTAGARE				UTRIKESFÖDDA TOTALT ANTAL
	MÅN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN		MÅN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN		
-1949	0,5	0,8	0,7		0,6	1,4	1,1		11 107
1950-2000	45,5	49,3	47,4		43,8	53,1	49,2		750 976
2001-2010	27,8	27,7	27,7		30,8	27,0	28,6		439 555
2011-	26,3	22,2	24,2		24,8	18,5	21,1		379 509
Totalt	100	100	100		100	100	100		1 581 147
Totalt antal	735 608	735 062	1 470 670		46 197	64 280	110 477		

TABELL 12B.
Utrikes födda studiecirkeldeltagare respektive ej studiecirkeldeltagare efter kön och invandringsår. Radprocent.

INVANDRINGSÅR	EJ STUDIECIRKELDELTAGARE						UTRIKESFÖDDA				SAMTLIGA TOTALT ANTAL		
	MÄN		KVINNOR		BÅDA KÖNEN		MÄN		KVINNOR			BÅDA KÖNEN	
	93,5	86,9	89,3	6,5	13,1	10,7	100	100	11 107				
1950–2000	94,3	91,4	92,8	5,7	8,6	7,2	100	100	750 976				
2001–2010	93,5	92,2	92,8	6,5	7,8	7,2	100	100	439 555				
2011–	94,4	93,2	93,8	5,6	6,8	6,2	100	100	379 509				
Samtliga årtal	94,1	92,0	93,0	5,9	8,0	7,0	100	100	1 581 147				
Totalt antal	735 608	735 062	1 470 670	46 197	64 280	110 477							

TABELL 12C.
Respektive årsgrupps över- eller underrepresentation i studiecirklar i förhållande till samtliga årsgrupper.

INVANDRINGSÅR	UTRIKESFÖDDA STUDIECIRKELDELTAGARE			
	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	KVINNOR I FÖRHÅLLANDE TILL MÄN
- 1949	1,10	1,62	1,53	2,01
1950 – 2000	0,97	1,07	1,04	1,51
2001 – 2010	1,10	0,97	1,03	1,20
2011-	0,95	0,85	0,88	1,22
Samtliga årtal	1,00	1,00	1,00	1,36

TABELL 13A.
Utrikes födda studiecirkeldeltagare respektive ej studiecirkeldeltagare efter kön och kommungrupp. Kolumnprocent.

KOMMUNGRUPP	EJ STUDIECIRKELDELTAGARE			STUDIECIRKELDELTAGARE			TOTALT ANTAL
	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	
Mellersta Norrland	2,0	2,0	2,0	1,9	2,1	2,0	31 646
Norra Mellansverige	5,4	5,4	5,4	8,1	7,5	7,8	89 633
Småland med barna	6,9	6,6	6,8	7,7	7,2	7,4	109 074
Stockholm	32,2	32,6	32,4	22,6	24,8	23,9	509 121
Sydsverige	16,9	16,6	16,7	14,5	14,1	14,2	264 959
Västsverige	18,9	18,7	18,8	20,0	20,2	20,2	302 028
Östra Mellansverige	15,0	15,2	15,1	21,4	19,5	20,3	247 302
Övre Norrland	2,7	2,9	2,8	3,8	4,6	4,3	46 450
Totalt	100	100	100	100	100	100	1 600 213
Totalt antal	742 833	745 007	1 487 840	46 738	65 635	112 373	

TABELL 13B.
Utrikes födda studiecirkeldeltagare respektive ej studiecirkeldeltagare efter kön och kommungrupp. Radprocent.

KOMMUNGRUPP	UTRIKESFÖDDA						SAMTLIGA	
	EJ STUDIECIRKELDELTAGARE			STUDIECIRKELDELTAGARE			MÄN, KVINNOR OCH BÅDA KÖNEN	TOTALT ANTAL
	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN		
Mellersta Norrland	94,3	91,5	92,9	5,7	8,5	7,1	100	31 646
Norra Mellansverige	91,5	89,1	90,3	8,5	10,9	9,7	100	89 633
Småland med öarna	93,4	91,2	92,4	6,6	8,8	7,6	100	109 074
Stockholm	95,8	93,7	94,7	4,2	6,3	5,3	100	509 121
Sydsverige	94,9	93,0	94,0	5,1	7,0	6,0	100	264 959
Västsverige	93,7	91,3	92,5	6,3	8,7	7,5	100	302 028
Östra Mellansverige	91,8	89,8	90,8	8,2	10,2	9,2	100	247 302
Övre Norrland	91,9	87,8	89,7	8,1	12,2	10,3	100	46 450
Samtliga kommungrupper	94,1	91,9	93,0	5,9	8,1	7,0	100	1 600 213
Totalt antal	742 833	745 007	1 487 840	46 738	65 635	112 373		

TABELL 13C.
Respektive kommungrupps över- eller underrepresentation i studiecirklar i förhållande till samtliga kommungrupper.

KOMMUNGRUPP	UTRIKESFÖDDA STUDIECIRKELDELTAGARE			
	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	KVINNOR I FÖRHÅLLANDE TILL MÄN
Mellersta Norrland	0,97	1,04	1,01	1,48
Norra Mellansverige	1,44	1,34	1,38	1,27
Småland med öarna	1,11	1,08	1,09	1,34
Stockholm	0,71	0,77	0,75	1,48
Sydsverige	0,86	0,86	0,86	1,36
Västsverige	1,06	1,08	1,07	1,39
Östra Mellansverige	1,39	1,26	1,32	1,24
Övre Norrland	1,38	1,51	1,47	1,50
Samtliga kommungrupper	1,00	1,00	1,00	1,37

TABELL 14A.
Utrikes födda studiecirkeldeltagare respektive ej studiecirkeldeltagare efter kön och riksområde. Kolumnprocent.

RIKSOMRÅDEN	EJ STUDIECIRKELDELTAGARE				STUDIECIRKELDELTAGARE				TOTALT ANTAL
	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	UTRIKESFÖDDA		
Landsbygdskommun	3,4	3,4	3,4	4,3	4,8	4,6		56 126	
Landsbygdskommun med besöksnäring	1,0	1,0	1,0	0,7	0,8	0,8		15 324	
Lägpendlingskommun nära större stad	4,6	4,5	4,6	6,4	5,9	6,1		74 617	
Mindre stad/tätort	8,4	8,5	8,4	9,1	8,4	8,7		135 212	
Pendlingskommun nära mindre stad/tätort	4,5	4,3	4,4	4,7	4,6	4,7		70 464	
Pendlingskommun nära storstad	20,5	21,1	20,8	12,7	14,8	13,9		324 831	
Pendlingskommun nära större stad	6,0	6,1	6,1	5,9	5,9	5,9		96 840	
Storstäder	28,0	27,6	27,8	26,3	25,5	25,8		443 200	
Större stad	23,6	23,6	23,6	29,8	29,2	29,5		383 599	
Totalt	100	100	100	100	100	100		1 600 213	
Totalt antal	742 833	745 007	1 487 840	46 738	65 635	112 373			

TABELL 14B.
Utrikes födda studiecirkeldeltagare respektive ej studiecirkeldeltagare efter kön och riksområde. Radprocent.

RIKSOMRÅDEN	UTRIKESFÖDDA						SAMTLIGA	
	EJ STUDIECIRKELDELTAGARE			STUDIECIRKELDELTAGARE			MÄN, KVINNOR OCH BÅDA KÖNEN	TOTALT ANTAL
	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN		
Landsbygdskommun	92,6	89,0	90,8	7,4	11,0	9,2	100	56 126
Landsbygdskommun med besöksnäring	95,5	93,1	94,3	4,5	6,9	5,7	100	15 324
Lågpendlingskommun nära större stad	92,0	89,7	90,8	8,0	10,3	9,2	100	74 617
Mindre stad/tätort	93,6	92,0	92,8	6,4	8,0	7,2	100	135 212
Pendlingskommun nära mindre stad/tätort	93,8	91,3	92,6	6,2	8,7	7,4	100	70 464
Pendlingskommun nära storstad	96,2	94,2	95,2	3,8	5,8	4,8	100	324 831
Pendlingskommun nära större stad	94,2	92,1	93,1	5,8	7,9	6,9	100	96 840
Storstäder	94,4	92,5	93,4	5,6	7,5	6,6	100	443 200
Större stad	92,6	90,1	91,4	7,4	9,9	8,6	100	383 599
Samtliga kommungrupper	94,1	91,9	93,0	5,9	8,1	7,0	100	1 600 213
Totalt antal	742 833	745 007	1 487 840	46 738	65 635	112 373		

TABELL 14C.
Respektive riksområdes över- eller underrepresentation i studiecirkel i förhållande till samtliga riksområden.

RIKSOMRÅDEN	UTRIKESFÖDDA STUDIECIRKELDELTAGARE			
	MÄN	KVINNOR	BÅDA KÖNEN	KVINNOR I FÖRHÅLLANDE TILL MÄN
Landsbygdskommun	1,25	1,36	1,32	1,49
Landsbygdskommun med besöksnäring	0,76	0,85	0,82	1,54
Lågpendlingskommun nära större stad	1,35	1,27	1,30	1,28
Mindre stad/tätort	1,08	0,99	1,03	1,26
Pendlingskommun nära mindre stad/tätort	1,05	1,07	1,06	1,40
Pendlingskommun nära storstad	0,64	0,72	0,69	1,55
Pendlingskommun nära större stad	0,98	0,98	0,98	1,36
Storstäder	0,94	0,93	0,93	1,35
Större stad	1,25	1,22	1,23	1,33
Samtliga kommungrupper	1,00	1,00	1,00	1,37
Totalt antal				

Bilaga C: Metodreflektion

Under denna rubrik görs reflektioner kring de metoder som använts i studien för att besvara frågeställning 2 i studien: att utvärdera nya metoder för cirkeldeltagarutvärdering.

Tidigare utvärderingar som genomförts av Folkbildningsrådet, med syfte att se hur statens bidrag till folkbildande verksamhet har använts, har till största del utgjorts av enkäter ställda till slumpmässigt urval av individer (som dock vid några tillfällen kompletterats med intervjuer ³⁵). Svarsfrekvensen på utsända enkäter har dock sjunkit drastiskt sedan början av 1990-talet (Folkbildningsrådet, 2014a; Folkbildningsrådet, 2016a) och Folkbildningsrådet ser idag inte att det är möjligt att få en tillräckligt hög svarsfrekvens för en godtagbar utvärdering.

Föreliggande studie kan därmed ses som en pilotstudie i meningen att intervjuer använts för att utvärdera cirkeldeltagares upplevelser av cirkelverksamhet men framför allt genom den studie av statistik från Statistiska Centralbyrån som blivit tillgänglig att använda som underlag.

För att utvärdera frågeställning 1 och 3 har fokusgruppsintervjuer och enskilda intervjuer med studiecirkeldeltagare använts som metod. Frågeställning 1: *Att utvärdera studiecirkelarnas samhällsvärde, dvs. hur de relaterar till statens fyra syften med stödet till folkbildningen.* Frågeställning 3: *Att få en fördjupad kunskap om målgruppernas villkor inom studiecirkeln.*

För att utvärdera frågeställning 4: *Att undersöka vilka grupper inom våra målgrupper (här utrikes födda) som är en del av studieförbundens verksamhet respektive vilka som står utanför,* har statistik från statistiska centralbyrån använts som underlag. Ett antal variabler valdes som utgångspunkt för studien (se bilaga B).

35 Intervjuer har dock under tidigare år använts flitigt i folkbildningsstudier, se Lindgren, 2016c.

Reflektioner över de metoder som använts görs nedan och inleds med frågeställning 1 och 3 och avslutas med frågeställning 4.

FRÅGESTÄLLNING 1 OCH 3

Intervjuer i denna studie

- Ett mycket begränsat urval, vilket gör att det inte är generaliserbart.
- Eventuellt är urvalet i studien ett urval som uppvisar särskilt goda egenskaper i jämförelse med samtliga cirklar eller föreningar med utrikes födda i Sverige.

Fördelar med intervjuer i denna studie

- Intervjuerna gav möjlighet att träffa deltagarna, se de lokaler de använder för cirkel- och föreningsträffar och på det sättet få en första uppfattning om relationer mellan deltagare, höra hur de uttrycker sig och se den miljö de befinner sig i. Detta var en fördel i tolkningen av det som sades i intervjuerna.
- Intervjuer gav en möjlighet att få en djupare förståelse för deltagarnas uttalanden genom att kunna ställa följdfrågor och följa upp resonemang. Vid några tillfällen kom ny fördjupad information i slutet av en intervju, när en fråga som ställts tidigare upprepats. Detta var särskilt viktigt i denna studie då deltagarna ibland hade brister i svenska språket.
- Intervjuerna öppnade för en ny förståelse av de intervjuades förhållnings-sätt. Det var möjligt att få syn på nya aspekter av målgruppens villkor. Exempel på det är den sammanblandning av cirkel- och föreningsliv som cirkeldeltagare gör, vilket gör att cirkeldeltagandet ofta kommer i bakgrunden och föreningsliv i förgrunden. Detta hade kanske inte kommit fram i enkäter.

Tankar inför framtida studier

- Välja cirklar utifrån ett stort urval. Materialet i denna studie är begränsat och kontakten till de cirklar som ingår i studien har erhållits via respektive studieförbund och föreningar. Eventuellt komplettera med fler cirklar.
- Alternativt välja cirklar inom ett eller ett par begränsade områden för att kunna göra bredare urval bland olika cirklar. Detta kan ge en bredare och djupare kunskap om olika cirkelars och föreningsars villkor. På det sättet borde man kunna nå även cirklar som ej fungerar så väl.

- Eventuellt välja perspektivet föreningar och hur de är utgångspunkt för cirkelverksamhet.
- Longitudinella studier för ökad möjlighet att besvara frågor om människor påverkar sin livssituation eller *deltar* i samhällslivet, om människor *höjer* sin utbildningsnivå och *breddar* och *ökar* sin delaktighet i kulturlivet som ett sätt att *stärka* och *utveckla* demokratin. Dock kvarstår svårigheter att särskilja olika faktorer påverkan i människors liv och därmed urskilja om föreningsliv och cirkelverksamhet är de faktorer som skapat större möjligheter för en mångfald människor att förändra sina livsvillkor.
- I kapitel 3 har en reflektion förts över begränsningar som finns när det gäller att utvärdera statens syften med bidrag till folkbildande verksamhet. Reflektionen bygger på resonemang som förts i tidigare studier, men det har också visat sig i analyserna av intervjuer med utrikes födda, att det uppstår dilemman när intervjusvar ska kategoriseras i relation till statens syften. I tidigare studier (SOU 2012:72) framhåller man vikten av att försöka utveckla ett samhällsvetenskapligt trovärdigt utvärderingssystem av svensk folkbildning. Man ger exempel på några indikatorer som man benämner komplexa indikatorer: samhällsnytta, individutveckling, socialt kapital och kulturell delaktighet. Dessa indikatorer skulle kunna beskrivas genom longitudinella data, det vill säga statistik som följer samma människor över lång tid och genomförs vid upprepade tillfällen. Statskontoret har i uppdrag att se över utvärderingsmetoder och kommer att ta fram indikatorer för att följa folkbildningen över tiden (se Statskontoret 2016:10).

FRÅGESTÄLLNING 4

När enkäter inte längre är användbart uppstår frågan vilka möjligheter som finns att ta fram en empiriskt baserad och generaliserbar bild, med andra ord en statistisk beskrivning, av den grupp man är intresserad av.

I denna studie har olika statistiska material använts. Med anledning av att material från SCBs LISA-register inte blev tillgängligt förrän i slutet av denna studie gjordes analyser till en början utifrån annan tillgänglig statistik:

- *Gruppstatistiken* är ett register över samtliga studiecirkel som ger bl.a. information om de ämnen som studiecirkelarna registrerats i. I uppgiften om målgrupp för studiecirkel ges viss information om utrikes bakgrund. Kvaliteten i uppgifterna kan dock ifrågasättas då individuppgifter saknas. Här finns ingen information om utrikes födda som inte deltar i studiecirkelverksamheten.

- *Deltagarstatistiken* bygger på individuppgifter och utgör en sammanställning av data från studieförbunden och SCB. Deltagarstatistiken är en databas bestående av ett antal pivot-tabeller. Dessa är uppbyggda för att uppfylla folkbildningsrådets behov av verksamhetsstatistik. Tekniken har en svaghet i den redundans³⁶ som finns inbyggd samt att samtliga ingående variabler inte kan kombineras i tabeller utan restriktioner. Genom att uppgift om utrikes bakgrund tillsammans med ålder och kön ingår i deltagarstatistiken har den dock en viss relevans för syfte 4 i denna studie. Databasen i sig innehåller dock inga uppgifter om utrikes födda som inte berörs av studiecirkelverksamheten.
- *SCB:s internetbaserade statistikdatabas* erbjuder en del information om utrikes födda med fördelning på ålder, kön, bostadsregion, mm. Den informationen kan avgränsa den population av utrikes födda i vilken de som deltar i studiecirkelverksamheten ingår. Därmed öppnas vissa möjligheter att beskriva hur gruppen utrikes födda studiecirkeldeltagare skiljer sig från de utrikes födda som inte deltar i studiecirkel. Jämförelsen begränsas dock av vilka variabler som är gemensamma i de båda datakällorna. Eftersom jämförelsen endast kan göras med aggregerade data (i tabeller) är det inte möjligt att genomföra analyser med t.ex. multivariata ansatser (t.ex. regressionsanalys).
- Det datamaterial som ligger till grund för rapportens tabeller 7–14 utgörs av mikrodata. Uppgifter från SCB:s LISA-register har kopplats till uppgifter från studieförbunden. Därmed kan de som deltar i studiecirkel särskiljas från de som inte deltar. Likaså kan utrikes födda särskiljas från inrikes födda. LISA innehåller en rad socioekonomiska och andra relevanta variabler. Ett datamaterial med de egenskaperna är överlägset för att besvara projektets frågeställning 4. Det öppnar för såväl enkel tabellframställning (som i denna rapport) som mer avancerade statistiska analyser. Arbetet i detta projekt har inte kunnat göra SCB-materialet full rättvisa med tanke på den tid som funnits till förfogande, och många möjligheter att tränga in i frågeställningen återstår.

36 Innebär att en individ kan ingå i underlaget en eller flera gånger beroende på om vederbörande deltar i en eller flera studieförbunds cirklar.

Tankar inför framtida studier

- Slutsatsen är att statistikbaserad beskrivning/analys av studiecirkelverksamheten så som frågeställningen är formulerad görs bäst med ett för ändamålet avpassat mikromaterial av den typ SCB levererat.
- Man torde kunna komma längre med Folkbildningsrådets deltagarstatistik om man utvecklar den så att relevanta tabeller (fria från redundans) kan sammanställas. Jämförelseunderlag kan då tas fram via SCBs statistikdatabas. Ansatsen kräver god planering för att variabeluppsättningarna i de båda datakällorna ska matcha. (Se även Bilaga B för ytterligare kommentarer kring de databaser som använts.)

I jämförelse med stickprovsbaserade enkätundersökningar har registerundersökningar av ovan nämnda slag både för- och nackdelar. Till fördelarna hör att resultaten inte är behäftade med slumpfel så som alla stickprovsundersökningar är. Mätfelet till följd av bortfall är också eliminerade. Registerns täckningsgrad liksom register uppgifternas kvalitet är potentiella problem. Detta torde dock sakna betydelse i den aktuella situationen.

Till nackdelarna med registerbaserade undersökningar hör att den tillgängliga informationen är given. Man får acceptera det som finns. I enkäter går det att själv definiera och utforma den efterfrågade informationen och genom att man vänder sig direkt till uppgiftslämnarna går det att ställa frågor om attityder, önskemål, behov etc. Den möjligheten saknas helt vid registerbaserade undersökningar.

Att kombinera registerbaserade undersökningar med någon typ av intervjuer (t.ex. fokusgruppsintervjuer) kan i någon mån överbrygga denna skillnad. En kvarstående skillnad är dock att (den stickprovsbaserade) enkäten kan ligga till grund för statistisk inferens, dvs. generalisering till den population ur vilket stickprovet dragits. Intervjuer med andra typer av urval kan inte generaliseras på just denna grund.

I RAPPORTEN *Cirkeldeltagare från andra länder* presenteras en utvärdering som genomförts bland studieförbundens utrikes födda cirkeldeltagare.

Under 2016 var nästan 320 000 av studieförbundens cirkeldeltagare, ca 120 000 personer, födda i andra länder än Sverige. Det motsvarar 19 procent av samtliga deltagare.

I de här studiecirkelarna sker etablering på längre sikt. Utvärderingen ger flera exempel på hur cirklar och föreningar ger tillgång till nätverk med möjligheter för deltagaren att knyta kontakter med andra föreningar, organisationer, myndigheter och utbildningsanordnare, att påverka sin livssituation – sitt bostadsområde och lokalsamhälle – och att delta i kultur.

MARIE HÅKANSSON är verksam som utvärderare, i första hand inom områdena migration och integration. Hon är pedagog i botten och har lång erfarenhet av undervisning i sfi och svenska som andraspråk.

JOCKE KELLOKUMPU arbetar på Folkets Hus och Parker. Han har sedan 90-talet arbetat med demokratisering av kulturpolitik och civilsamhälle – framför allt med landets förortsområden i fokus.

ANITA NORDZELL är lektor i pedagogik vid Stockholms universitet. Hennes forskning handlar om människors interaktion i olika sammanhang, bland annat i studiecirklar. Anita Nordzell har varit projektledare för denna utvärdering.

KLAS RYDENSTAM är statistiker, tidigare verksam vid Statistiska centralbyrån.